

MILJØKRIM

APRIL 2012

NR. 1 – ÅRGANG 15 – MAGASINET UTGIS AV ØKOKRIM

Kontakten oppover er viktig

TEMA: MILJØKONTAKTROLLEN – SIDE 4

«Travellers»

SIDE 14

Etterforskning av oljesøl

SIDE 48

Arbeidstilsynet spør

– Er det noe poeng å anmelde arbeidsmiljøkriminalitet?

SIDE 32

LEDER

ANSVARLIG REDAKTØR
HANS TORE HØVISEKELAND

Er det tid for å se nærmere på etterforskningen av miljøkriminalitet?

Dessverre blir ikke alle alvorlige miljøkriminalitetssaker anmeldt av forvaltningen. Det gjelder både forurensnings-, natur-, kulturminne- og arbeidsmiljøsaker. Dette tror jeg har en viss sammenheng med en økende frustrasjon hos mange forvaltningsorganer over at noen politidistrikter ikke tar anmeldelsene på alvor. Sakene blir ofte henlagt uten grundig etterforskning, eller saksbehandlingen blir lang med ubetydelig straff til følge. Det er også eksempler på at sakene som er anmeldt, blir foreldet uten at det er foretatt noen som helst etterforskning.

I forrige nummer av Miljøkrim kunne en lese om hvordan Mattilsynet opplever dette. Det skal ikke være slik at de føler at politiet ser på dem som brysomme fordi de anmelder alvorlig miljøkriminalitet. I dette nummeret av Miljøkrim er det KLIF og Arbeidstilsynet som skriver om sine opplevelser. Også de føler til tider oppgitthet. KLIF skriver blant annet:

«Dessverre ser vi en tendens til at disse sakene ikke fører frem og blir henlagt av politiet på grunn av ressursmessige hensyn.»

En av sakene KLIF har reagert sterkt på gjaldt farlig stoff i et produkt for barn. I 2008 anmeldte KLIF et firma som hadde importert og omsatt Bindeez lekeperler til barn. Perlene inneholdt et forbudt stoff som likner det narkotiske stoffet GHB. Får man dette i seg, kan det føre til koma, pustebesvær, forstyrrelser av hjerterytme og anfall. Dessverre ble saken henlagt av påtaleansvarlig ved det lokale politidistrikt fordi forholdene ble foreldet mens etterforskningen pågikk. Det fordi politidistriktet ikke prioriterte saken.

Til tross for denne frustrasjonen hos forvaltningen må ikke forvaltningen unnlate å anmelde alvorlige miljølovbrudd. Hvis forvaltningen ikke anmelder disse sakene, kan det bli vanskelig å synliggjøre at miljøkriminalitet er et felt der politiet og påtalemyndigheten har en sentral rolle. Det kan da hevdes at miljøkriminalitet ikke er et problemområde fordi det er få saker. Så må det bli opp til politiet og påtalemyndigheten å ta tak i dette. Det er et spørsmål om ressurser og prioritering, men også om å nytte forvaltningens fagkunnskap i tilstrekkelig grad under etterforskningen. Forvaltningen på sin side må gi en god presentasjon av sakens faktum og juss i anmeldelsen, og så følge opp overfor politiet i tiden etter anmeldelse. Forvaltningen må ikke etterkomme eventuelle oppfordringer fra politiet om ikke å inngi så mange anmeldelser fordi politiet ikke har tid til alle sakene. Dersom politiet ikke har kapasitet, er det ikke forvaltningens problem.

Når ikke alle alvorlige lovbrudd anmeldes, medfører det at allmennprevensjonen svekkes og vi får også store mørketall, noe som er svært uheldig for videre forebyggende tiltak.

Det bidrar til å skjerpe politiet og påtalemyndigheten at forvaltningen påklager henleggelse eller saksbehandling om den mener det er grunn til det. Det er mange eksempler på at statsadvokatene har omgjort henleggelse, og Riksadvokaten tok tak i saken om Bindeez-perlene etter henvendelse fra KLIF.

Det er viktig å ikke glemme at samfunnets forståelse for at miljøkriminalitet er alvorlig har blitt større de senere årene. Prioriteringen av miljøkriminalitet er understreket i flere sentrale styringsdokumenter, blant annet riksadvoka-

tens årlige prioriteringsskrivsrunder, Politidirektoratets handlingsplan for bekjempelse av miljøkriminalitet og kriminalitetstrendanalyser. Kanskje burde miljøkriminalitet i større grad også omfattes av kravene til politidistriktenes resultatoppnåelse?

Tidligere ble de fleste av oppdrettssakene som Fiskeridirektoratet anmeldte, henlagt av påtalemyndigheten etter en mangelfull og lang etterforskning. En arbeidsgruppe nedsatt av Riksadvokaten foreslo i 2008 en rekke tiltak som kunne forbedre dette. Resultatet er nå at svært få oppdrettssaker henlegges.

Øker frustrasjonen ytterligere hos miljøforvaltningen over at anmeldelser ikke blir tatt på alvor, bør det vurderes å nedsette en arbeidsgruppe som ser nærmere på tiltak som kan bedre dette eller at det blir utarbeidet en handlingsplan mot miljøkriminalitet.

Tidenes strengeste
miljødom i Høyesterett
– side 55

Alvorlig miljøkriminalitet ved ulovlig
import av produkter
– side 35

- **04 TEMA: MILJØKONTAKTENE I POLITIET**
- 08 SMÅNYTT**
- 12 KJEMIKEREN HAR ORDET: HELSEEFFEKTER AV POP-ER**
- 14 «TRAVELLERS» – EN OMREISENDE ORGANISERT KRIMINELL GRUPPE FRA IRLAND**
- .....
- **KUNST OG KULTUR**
- 18 ØKENDE USIKKERHET OM EKTHET**
- .....
- **NATUR OG FAUNA**
- 20 STRAFFESAKER ETTER NATURMANGFOLDLOVEN – DEL 1/2**
- 26 RETTIGHETSTAP FOR LEPPEFISK-FISKER**
- 28 VEIBYGGING I VERNEOMRÅDE**
- 30 INTERPOLMØTE I THAILAND – TA STORE FISKER, IKKE BARE SMÅ PANDAER**
- .....
- **ARBEIDSMILJØKRIMINALITET**
- 32 ARBEIDSTILSYNET: ER DET NOE POENG Å ANMELDE ARBEIDSMILJØKRIMINALITET?**
- .....
- **FORURENSNING**
- 35 ULOVIG IMPORT AV PRODUKTER – FOR MANGE HENLEGGELSER**
- 38 MILJØDEMONSTRANTER GIKK IKKE FRI I HØYESTERETT**
- 40 FENGSEL FOR KVIKKSØLVUTSLEPP**
- 43 KVIKKSØLV – UTSLIPP, SPREDNING OG KONSEKVENSER I MILJØET**
- 46 BIOLOGEN HAR ORDET: BUNNDYR – EN SUNNHETSINDIKATOR FOR VÅRE VASSDRAG**
- 48 ETTERFORSKNING AV OLJESØL**
- .....
- **55 TIDENES STRENGESTE MILJØDOM I HØYESTERETT**
- 58 NYE DOMMER**
- .....

ØKOKRIM

Miljøkrim er et fagblad som inneholder aktuelle artikler om miljøkriminalitet: natur- og faunakriminalitet, forurensningskriminalitet, kunst- og kulturminnekriminalitet, samt arbeidsmiljøkriminalitet. Det distribueres til politiet, påtalemyndigheten, domstolene, kommunene, naturoppsyn, miljø- og kulturminneforvaltningen, med flere. Bladet blir utgitt tre ganger i året.

Ansvarlig utgiver:

Miljøkrimavdelingen ved ØKOKRIM

Utgitt:

April 2012

Ansvarlig redaktør:

Førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland

Redaktør:

Statsadvokat Tarjei Istad

Redaksjon:

Politioverbetjent Tuva Brørby
Politioverbetjent Kenneth Didriksen

Grafisk formgivning:

Lillian Nordby Øktner

Opplag og trykk:

4 000, RenaissanceMedia AS

Forsidefoto:

Arbeidstilsynet på inspeksjon. Artikkelen inne i bladet drøfter blant annet Arbeidstilsynets samarbeid med politiet.
Foto: Arbeidstilsynet.

Miljøkrimavdelingen ser positivt på bidrag fra leserne, redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere innsendte bidrag.

Stoff kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og skal krediteres fagbladet Miljøkrim.

Der annet ikke er nevnt, er fotografiene fra Shutterstock.

Adresse:

ØKOKRIM. Pb. 8193 Dep., 0034 Oslo

Besøksadresse:

C.J. Hambros plass 2 B, 0164 Oslo

Telefon: 23 29 10 00

Telefaks: 23 29 10 01

E-post: miljøkrim.okokrim@politiet.no

Nettsider: miljøkrim.no
okokrim.no

Her tar vi opp tråden fra temaet fra foregående nummer av Miljøkrim, derav nr. 2 og nr. 3, 2012.

Miljøkontakt Arne Køste og miljøkoordinator Brian Wenneberg, Oslo politidistrikt. Foto: **Kenneth Didriksen**

Miljøkontakt Arne Køste, Oslo politidistrikt

– Vi trenger ikke å dytte i oppoverbakke lenger

TEMA: MILJØKONTAKTENE I POLITIET

TEKST: POLITIOVERBETJENT KENNETH DIDRIKSEN, ØKOKRIM

– Det har blitt litt enklere å ha miljøhatten på i politiet nå enn tidligere. Arbeidet er mer mangfoldig, og miljøaspektet har etter hvert gått inn som en naturlig og integrert del av den daglige tjenesten – slik er det i hvert fall ved mitt tjenestested, Havnepolitiet i Oslo.

Det er fortsatt vi som miljøkontakter ved driftsenhetene som må være garantister for at miljøarbeidet blir ivaretatt.

– Miljøarbeidet har blitt litt mer selvgående nå. Tidligere måtte vi gå bak og dytte i oppoverbakke. Nå jobber de fleste med miljøtanken i bakhodet, og vi har god forståelse fra ledelsen. Men det er nok fortsatt vi som miljøkontakter ved driftsenhetene som må være garantister for at miljøarbeidet blir ivaretatt.

Miljøkrim følger opp artiklene i foregående utgaver der vi belyser miljøkontakt-/miljøkoordinatorordningen, og hvordan disse fungerer

i ulike politidistrikter og på ulike beslutningsnivå. At ordningen også omfatter miljøkontakter i hver driftsenhet i Politi-Norge, er muligens fortsatt ukjent for noen, men de som har denne jobben, utgjør til sammen grunnstammen i det daglige miljøarbeidet i politiet. Politioverbetjent Brian Wennberg og politibetjent Arne Køste, som er henholdsvis miljøkoordinator i Oslo politidistrikt og miljøkontakt ved havnepolitiet i Oslo, er invitert til å fortelle om sine erfaringer.

Stort kontaktnett. Arne har ikke prosentvis deling av sine oppgaver som henholdsvis etterforsker ved havnepolitiet i Oslo og miljøkontakt ved driftsenheten. Som en av to etterforskere ved havna har Arne miljøkontaktrollen som en integrert del av stillingen. Hans etterforskerkollega har på sin side ansvar for å følge opp blant annet båttyverier.

Arne er ikke båtfører selv, men har båttran-

Foto: Politiet

sport tilgjengelig når han trenger det.

– Jeg har god kontakt med min leder, politioverbetjent Roar Isaksen. Avdelingen er ikke så stor, så informasjon formidles greit mellom min leder, båtførerne og meg.

Arne forteller at han stort sett har regi på egen hverdag, både som etterforsker og miljøkontakt. I tillegg til å håndtere innkomne saker vet Arne, som har vært lenge på havna, hvor skoen trykker, og hva som er hensiktsmessig å bruke tid og ressurser på. Han har etter hvert et stort kontaktnett med andre kolleger og ikke minst personer i samarbeidende etater.

Oslo politidistrikt har, som eneste politidistrikt i Norge, et operativt havnepoliti året rundt. Det medfører at det også utenfor vanlig båtseesong utføres en sjø- og miljøtjeneste på fjorden. Havnepolitiet bistår sine nabolikdistrikter i indre Oslofjord, og arbeidet med kompetansebygging på ulike felt innen sjø- og miljøtjenesten som også kolleger fra andre distrikter drar nytte av.

Arne har i det daglige ikke kontakt med de andre miljøkontaktene i Oslo. Hver stasjon/driftsenhet har sin egen kontakt, men disse treffes kun ved felles møter i regi av miljøkoordinator Brian. Det er fire slike kontaktmøter i året.

– Siden jeg er på havna, har jeg nok mer kontakt med miljøkolleger i nabolikdistriktene enn med miljøkontaktene på de andre stasjonene her i eget politidistrikt. Det er vel en naturlig følge av det avgrensede arbeidsområdet som havnepolitiet opererer i. Det er oppgavene og faget som styrer aktiviteten mer enn geografiske grenser.

Miljøkontaktene vet hvor skoen trykker. Brian forteller om samarbeidet mellom miljøkontaktene og miljøkoordinatoren at han distribuerer mye informasjon om møter, seminarer og kurs i tillegg til en del skriftlig informasjon som rundskriv, nye føringer og lignende fra overordnet og faglig myndighet. Dessuten arrangerer han kompetansehevende samlinger og som koordinator er han tilgjengelig for bistand

i konkrete saker som kommer opp.

Arne har på sin side, alt etter hva saken krever, jevnlig kontakt med relevante eksterne etater som Fiskeridirektoratet, SNO og andre. Godt tverrfaglig samarbeid prioriteres. Brian blir hele tiden informert dersom det er noe som omfatter hans arbeid som koordinator.

Arne fremholder at han i sin rolle som miljøkontakt har god oversikt over både ansvarsområde og oppgaver, og han vet hva som må gjøres i jobben. – Når man har vært her en stund, vet man hvilke oppgaver det er fornuftig å jobbe med. Dessuten er det vi som arbeider på havna, som vet hvor skoen trykker. På samme måte vet de som har ansvar for Nordmarka, hva som er viktige utfordringer der.

KO:DE er viktig. Brian har erfart at det kan være vanskelig å få ledelsen ved driftsenhetene til å avsette ressurser til å ansette miljøkontakt-

Det er en styrke for arbeidet og oppgaveløsningen at miljøkontaktene har en viss erfaring.

ter. Det er også en utfordring å få kontinuitet i ordningen. Arne på sin side har imidlertid lengst ansiennitet blant miljøkontaktene i Oslo og har hatt jobben siden 1996.

– Nå er vi i den unike situasjonen at mange av miljøkontaktene selv er erfarne kolleger, noen endog i mellomlederstillinger, understreker Brian.

– Det er en styrke for arbeidet og oppgaveløsningen at vedkommende som har oppgaven, også har en viss erfaring, med alt det måtte innebære av kontaktnett, kompetanse og kjennskap til relevante systemer både i egen etat og eksternt.

Hvordan får så kontaktene den faglige opp-

Miljøarbeidet i Oslo omfatter et stort spekter av sakstyper, og miljøkontaktene har forskjellige oppgaver etter hvilken stasjon de jobber ved.

dateringen de trenger? Har koordinatoren et system for dette?

Arne nevner umiddelbart kompetansebasen KO:DE og Miljøkrim, i tillegg til at han som nevnt får tilsendt relevante rundskriv og interne notater for å være informert om hva som skjer.

– Vi har stor tro på at KO:DE kommer til fungere svært bra, ikke minst for koordinatorene og kontaktene når alle miljøfagene også blir lagt inn, sier begge to. Og Miljøkrim tar opp mange nyttige tema, selv om vi til tider etterlyser mer praktisk rettede artikler for oss politifolk, sier Arne.

Kontakt med miljøet

TEMA: MILJØKONTAKTENE I POLITIET

TEKST: POLITIOVERBETJENT KENNETH DIDRIKSEN, ØKOKRIM

Miljøkrim har i de siste utgavene satt fokus på miljøarbeidet i politidistriktene ved å fremheve eksempler på hvordan dette løses på de forskjellige beslutningsnivåene. Vi har stilt to miljøkontakter følgende spørsmål:

- Hvor lenge har han vært miljøkontakt
- Hvordan er kontakten/samarbeidet med Miljøkoordinator
- Hvordan er kontakten/samarbeidet med ledelsen på driftsenheten
- Hvordan er kontakten/samarbeidet med andre miljøkontakter
- Hva er bra og hva kan bli bedre i dette arbeidet

Foto: Peter Svalheim, Åmliavisa

Lensmann Odd Arvid Bjørnbakk Åmli lensmannskontor, Agder politidistrikt

Jeg har vært miljøkontakt i cirka 7–8 år og har denne oppgaven i Holt driftsenhet som omfattes av kommunene Risør, Tvedestrand, Gjerstad, Vegårshei og Åmli, forteller Lensmann Bjørnbakk.

Kontakten med miljøkoordinator er god og en av Agders to miljøkoordinatorer, Torvild Selås, holder faktisk til i driftsenheten her jeg er miljøkontakt. Vi har årlige møter der miljøkoordinatorene og alle kontaktene møtes sammen med blant annet Statens Naturoppsyn (SNO) og folk med begrenset politimyndighet (BPM).

Miljøarbeidet blir fint implementert i det øv-

rige arbeidet ved at jeg som lensmann sitter i den lokale ledergruppen ved driftsenheten. Vi bruker da det såkalte årshjulet som gjelder for miljøarbeidet ved Agder politidistrikt og driver planmessig POP-arbeid for mest effektiv ressursutnyttelse.

Bjørnbakk understreker at han har god kontakt med miljøkontaktene i nærmeste driftsenhet, men andre steder i det geografisk store politidistriktet blir såpass langt borte at det ikke blir praktisk.

Jeg opplever at miljøarbeidet blir godt ivaretatt. Dersom jeg skulle peke på noe som muligens kunne vært bedre blir det så generelt som at vi kunne ha hatt flere ressurser til å kunne få gjort enda mer miljøarbeid.

Politiførstebetjent Torkil Beistad, Regionkontakt Natur, Miljø og Sjøtjeneste i Region Midt i Nord-Trøndelag Politidistrikt

Jeg har vært miljøkontakt siden 1989 og er nå Regionkontakt, ansatt i 50 % stilling, i region Midt i Nord-Trøndelag Politidistrikt. En stilling jeg har hatt siden 2009.

Samarbeid med Miljøkoordinator er meget bra!! Samarbeid med ledelsen på driftsenhet og region fungerer også godt understreker Beistad.

Jeg vil si at jeg har meget godt samarbeid med de andre miljøkontaktene i Nord-Trøndelag Politidistriktet og også kontaktene i nabolandstrakter, Sør-Trøndelag politidistrikt.

Jeg vil trekke frem at Nord-Trøndelag politidistrikt har kommet svært langt på Natur, Miljø og sjøtjeneste takket være en dyktig koordinator som pådriver/motivator.

Dessuten innehar de som har fagfunksjoner innen arbeidsfeltet høy kompetanse, det er viktig for oppgaveløsingen.

Med fare for å bli betraktet som verdensmestre i Nord-Trøndelag; Jeg kan ikke se at det er noe bestemt som kan forbedres, avslutter en tilfreds miljø-politimann.

Foto: Politiet

SMÅNYTT

Meahccepolitiija

Meahccepolitiija blir Reinpolitiets nye navn. Det har Vestfinnmark politidistrikt bestemt. Politidirektoratet må godkjenne navnebyttet.

På samisk blir Reinpolitiets nye navn Meahccepolitiija, eller Utmarkspolitiet på norsk. Det er politimester Torbjørn Aas i Vestfinnmark politidistrikt som har besluttet navneendringen etter en prosess med mange forslag og forslagsstillere. Det opplyser politioverbetjent Per Valved i Reinpolitiet i Vestfinnmark politidistrikt.

– Navnet mener å beskrive enhetens oppgaver og kompetanse, samtidig som ønskene fra reindriftsnæringen imøtekommes ved at navnet ikke direkte knyttes til næringen, sier Valved.

Det var i fjor høst at Aas besluttet at Reinpolitiet skulle endre navn. Politimesteren har nå bedt Politidirektoratet om tillatelse til å ta i bruk det nye navnet Utmarkspolitiet / Meahccepolitiija. (©NTB)

Foto: Lawrence Hislop for GRID Arendal

Tips fra fritidsfisker endte i bot

I en sak fra Agder politidistrikt har et fiskeoppdrettsanlegg vedtatt et forelegg på 75 000 kroner for brudd på akvakulturlovgivningen. Grunnen til at det ble iverksatt etterforskning var at en fritidsfisker oppdaget råtnen fisk som fløt i sjøen i nærheten av det eneste oppdrettsanlegget i Aust-Agder. Fritidsfiskeren kunne i vitneavhør ikke antyde noe om art eller mengde på den råtnen fisken, men ga en god beskrivelse av et fartøy som ble observert i nærheten av stedet der den råtnen fisken ble funnet. Denne beskrivelsen stemte overens med et av fartøylene oppdrettsanlegget hadde. Meldingen nådde politiet først flere dager etter observasjonen. Dagen etter dro politiet på befaringsammen med Fiskeridirektoratet og Mattilsynet.

Befaringen avdekket at ensilasjeanlegget for en ukjent periode hadde vært ute av drift, slik at bedriften ikke hadde mulighet til å håndtere død fisk. Bedriften erkjente å ha dumpet cirka 150 kilo fisk i sjøen. Fiskeridirektoratets gjennomgang av dokumenter avdekket at et tap på cirka 110 000 smolt i forbindelse med en leveranse

ikke ble meldt inn til myndighetene. Det ble også avdekket innmelding av 2 000 laks uten at dette medførte riktighet.

Mattilsynet valgte å ikke anmelde forholdet om manglende ensileringsmuligheter. Dette punktet ble derfor ikke tatt med i forelegget.

Foto: Politiet

«Muskxylen»

Utgavens utvalgte miljøterminologi

Muskxylen = muskforbindelser: Syntetiske muskforbindelser er et billig alternativ til naturlige muskstoffer i kosmetikk og vaskemidler fordi de lukter godt. Siden muskforbindelser er lite vannløselige bindes en stor del til sedimenter og slam i renseanlegg. Det er her vi i hovedsak blir eksponert for dette stoffet, eksempelvis på grunn av dusjing og rengjøring, samt ved bruk av vaskemaskin. Når slamm fra renseanlegg brukes til jordforbedringsmiddel kan stoffene dermed spres til jord. Det er også påvist at muskforbindelser er svært giftig for akvatiske organismer.

Heldigvis er muskxylenutslipp blitt redusert de siste 15 årene, det er også innført forbud mot flere muskforbindelser i blant annet kosmetikk.

Kilde: miljostatus.no og regjeringen.no

Hund skuet på hår

En lørdag i april i fjor utspilte det seg en litt uvanlig lørdagshandel på Oslo sentralbanestasjon. En dame betalte 10 900 kroner for en renraset hundevalp, en pomerianer, men det viste seg imidlertid at hunden ikke var av denne rasen.

Selgeren hadde fra høsten 2009 til juni 2011 ved flere anledninger importert hunder fra Sverige for videresalg i Norge, uten skriftlig tillatelse fra Mattilsynet for ervervsmessig omsetning av dyr. Hun førte heller ikke fortegnelse over hvor hver hund kom fra, og hvem den var solgt til.

Kvikksølv i grunnen

En bedrift som i ti måneder fra sommeren 2007 oppbevarte kvikksølvforurensende titanrør på et utett dekke og uten tilstrekkelig tildekking, vedtok i desember 2011 et forelegg på 750 000 kroner fra Politimesteren i Haugaland og Sunnhordaland. Rørene rustet innvendig fordi de ble utsatt for vær og vind, og kvikksølvholdige avleiringer rant ut av rørene og ned i grunnen.

Post I i forelegget gjaldt forurensningsloven § 78 annet ledd første straffalternativ (skjerpande

Dette er et brudd på henholdsvis § 3 første ledd og § 6 annet ledd i forskrift 10. januar 1985 nr. 17 om velferd for dyr ved ervervsmessig omsetning. Først i hjemmelsrekken i forelegget var det i disse postene vist til dyrevelferdsloven § 37 første ledd jmfør. § 7. Resultatet av handelen ble et forelegg til selgeren for blant annet bedrageri.

Forelegget fra Agder politidistrikt for alle forholdene ble på 25 000 kroner, og i tillegg kom inndragning av utbyttet på 10 900 kroner, som selgeren godtok.

omstendigheter) jmfør § 7 første ledd – og formodentlig også § 78 første ledd bokstav a.

Post II gjaldt forurensningsloven § 78 annet ledd første straffalternativ jmfør første ledd bokstav b jmfør § 11, og grunnlaget var her at lagringen innebar brudd på vilkår i foretakets tillatelse. For begge postene kom naturligvis straffeloven § 48 a til anvendelse.

Forelegget var skrevet etter ordre fra Rogaland statsadvokatembeter.

Politimesterens blomsterhilsen til Nils Roger Duna

I forbindelse med julekaffen ved politihuset i Namsos lille julaften i fjor overrakte politimester Trond Prytz i Nord-Trøndelag en blomsterhilsen til politioverbetjent Nils Roger Duna som anerkjennelse for hans innsats for politiets arbeid med

natur og miljø. Duna har arbeidet både lokalt og nasjonalt på dette feltet i mange år, blant annet med ØKOKRIM, Politihøgskolen og Politidirektoratet. Politimesteren uttrykte at politiet er Duna en stor takk skyldig for denne innsatsen.

ER DET FARLIG?

- om farlige stoffer i forbrukerprodukter

Er det farlig?

Som et resultat av en storstilt satsning på miljøområdet har Klima- og forurensningsdirektoratet – med hjelp fra Mattilsynet, Miljømerking, Forbrukerrådet og Grønn Hverdag – nå lansert erdetfarlig.no.

På [Erdetfarlig.no](http://erdetfarlig.no) finner du en oversikt over de mest helse- og miljøskadelige stoffene man kan finne i vanlige forbrukerprodukter. Du kan lese mer om hvorfor disse stoffene er farlige, hvilke produkter de kan være i og hva du eventuelt skal se etter på ingredienslisten for å unngå dem. Du får også hjelp til å finne de mest miljøvennlige alternativene og til å kaste produktene riktig når du skal kvitte deg med dem.

Overvåknings-app for rovdyr

Rovdata har ansvaret for overvåkingen av gaupe, jerv, brunbjørn, ulv og kongeørn i Norge, og for at bestandstallene for disse artene er best mulig. Nå tar de i bruk en mobiltelefon-app for å få hjelp med dette.

– Ved å legge inn en observasjon på internett eller ved hjelp av den nye appen bidrar du til mer kunnskap om rovdynene og hvor de lever i landet, og er også med på å styrke nøyaktigheten i bestandstallene for disse artene, sier leder i Rovdata Morten Kjørstad. Les mer om dette på rovdata.no.

Kilde: NRK.no/Rovdata.no

Foto: Trond Inge Olsen

Hvilke lover faller inn under virkeområdet til ØKOKRIMs miljøkrimavdeling?

Miljøkrimavdelingen i ØKOKRIM har laget en oversikt over hvilke lover som ligger innenfor vårt ansvarsområde. Dette er i all hovedsak sammenfallende med hva vi mener faller innenfor begrepet «miljøkriminalitet». Vi har en vid forståelse av dette begrepet, og det vil også være slik at noe ligger mer i kjerneområdet enn andre ting.

Det er naturlig nok en del bestemmelser i disse lovene som ikke er aktuelle for vårt område, men det fører for langt å gå inn på alle detaljene her. Lover i kursiv er lover man i blant kommer innom i miljøkrimsaker, men som strengt tatt ikke er innenfor vårt arbeidsområde.

- **naturmangfoldsloven** 19. juni 2009 nr. 100
- **markaloven** 5. juni 2009 nr. 35
- **plan- og bygningsloven** 27. juni 2008 nr. 71
- **havressurslova** 6. juni 2008 nr. 37
- **akvakulturloven** 17. juni 2005 nr. 79
- **arbeidsmiljøloven** 17. juni 2005 nr. 62
- **skogbrukslova** 27. mai 2005 nr. 31
- **brann- og eksplosjonsvernloven** 14. juni 2002 nr. 20
- **vannressursloven** 24. november 2000 nr. 82
- **strålevernloven** 12. mai 2000 nr. 36
- lov 6. juni 1997 nr. 32 om **innførsle- og utførslereregulering** (CITES)
- **allmenngjøringsloven** 4. juni 1993 nr. 58
- **genteknologiloven** 2. april 1993 nr. 38
- lov 15. mai 1992 nr. 47 om **laksefisk og innlandsfisk mv.**
- **viltloven** 29. mai 1981 nr. 38
- **forurensningsloven** 13. mars 1981 nr. 6
- **kulturminneloven** 9. juni 1978 nr. 50
- lov 10. juni 1977 nr. 82 om **motorferdsel i utmark og vassdrag**
- **produktkontrollloven** 11. juni 1976 nr. 79
- **fjellova** 6. juni 1975 nr. 31
- **friluftsløven** 28. juni 1957 nr. 16
- **vassdragsreguleringsloven** 14. desember 1917 nr. 17
- **straffeloven** 22. mai 1902 nr. 10 § 152 b
- *dyrevelferdsloven* 19. juni 2009 nr. 97
- *skipssikkerhetsloven* 16. februar 2007 nr. 9
- *klimavotelloven* 17. des. 2004 nr. 99
- *matloven* 19. desember 2003 nr. 124
- *svalbardmiljøloven* 15. juni 2001 nr. 79

På lovdata.no finner du alle lovene digitalt

100 kroner i bot per m³

Et samdriftsforetak i Nord-Trøndelag har vedtatt et forelegg fra Politimesteren i Nord-Trøndelag på 40 000 kroner etter at tre polske arbeidere i november 2011 spredte til sammen cirka 400 m³ husdyrgjødsel på ulike skifter med åker eller eng tilhørende samdriften.

Lovgrunnlaget var forurensningsloven § 78 første ledd bokstav a jamfør § 9 første ledd nr. 1 jamfør forskrift 7. april 2003 om gjødselsvarer mv. av organisk opphav § 23 første ledd samt straffeloven § 48 a.

Foto: politiførstebetjent Rune Sørholt

Oversikt over miljøkontakter og miljøjurister

POLITIDISTRIKT	MILJØKOORDINATOR	Mobiltlf	Ktr.tlf	MILJØJURIST	Mobiltlf	Ktr.tlf
AGDER	Pfb. Torvild Selås	905 07 330	37 19 90 00	Berit Woxen (Mandal)	382 79 537	
	Pfb. Steinar Sunde	926 00 201		Eirik Ramsland (Kr.sand)	381 36 276	
				Unni Guldberg (Arendal)	370 03 059	
ASKER OG BÆRUM	Pfb. Frede Lamo ²⁾	416 30 133		P.adv. Knut Stray Skavang	924 82 109	67 57 64 77
FOLLO	Ellen Birgitte Brekke ¹⁾	932 96 464	64 85 16 72	P.adv.. Johan Strand Moldestad		64 85 17 50
GUDBRANDSDAL	Pb. Ulf Sangro	992 51 985		Hans Peter Ommedal		61 05 31 22
HAUGALAND OG SUNNHORDALAND	0			Hallvard Gardshol Bjørndal, Ytre miljø og Sverre Hetland, Indre miljø		52 86 80 00
HEDMARK	Pb. Torgeir Toverud			P.adv. Henning Klauseie		
HELGELAND	Pob. Bjørn Fossland	976 07 433		P.adv. Linda Frønes Rømme		
HORDALAND	Pob. Terje Mala	91 12 06 79	53 65 15 00	P.adv. Ole Bjørn Mevatne		
MIDTRE HÅLOGALAND	Pob. Espen Svartsund	41 41 06 23		P.adv. Lars Ytterstad		
NORDMØRE OG ROMSDAL	Pb. Robert Sagli			P.adv. Ove Brudevoll		
NORDRE BUSKERUD	Pob. Thov Thorsrud	916 19 761		P.adv. Wenche Sørensen	474 53 860	
NORD-TRØNDELAG	Pob. Nils Roger Duna	952 87 934	74 21 20 63	P.adv. Amund Sand		
OSLO	Pob. Brian Kr Wennberg	480 84 541	22 66 92 15	P.adv. Asbjørg Lykkjen	415 38 396	22 66 92 56
				P.adv. Christian Stenberg	415 31 699	22 66 92 80
ROGALAND	Pb. Ole Johan Røykenes	971 97 408		P.adv. Per Kristian Haaland	971 95 179	
ROMERIKE	Pb. Sverre Roger Gundersen	951 93 946		P.adv. Bjørn Arne Tronier		64 84 23 52
SALTEN	Pob. Per Thomassen	970 89 856		P.adv. Margrete Torseter	901 07 605	
SOGN OG FJORDANE	Lensmann Asle Karoliussen	915 45 686	57 68 22 20	P.adv. Bjørn Larsen		57 75 88 00
SUNNMØRE	Pb. Ole Bjørn Harang	951 45 385		P.insp. Arnt Erik Oust		70 11 87 00
SØNDRE BUSKERUD	Pfb. Øystein Kvernes	488 86 972	32 75 54 56	P.insp. Hans Egil Seljordslia		32 86 92 14
SØR-TRØNDELAG	Pob. Marius Rønningen	992 97 803		P.adv. Nils Kristian Grønvik		
TELEMARK	Pob. Bjørn Sørli	970 53 571		P.adv. Svein Folkestad	979 56 234	
TROMS	Pob. Rolf Olav Sollied	930 34 492		P.adv. Tor Børge Nordmo		
UP	0					
VESTFINNMARK	Pob. Per Valved	481 01 802	78 42 80 91	P.adv. Are Bernt Meedby		
VESTFOLD	Pob. Morten Skarpaas	488 87 064	33 34 44 54	P.insp. Ole Bjørn Sakrisvold	952 36 918	33 34 45 30
VESTOPPLAND	Pob. Bjørn Anders Hoff	909 83 465		Pfm. Joachim Sopp Onsrud		
ØSTFINNMARK	Pfb. Kai Brox	995 12 165	78 49 65 04	P.adv. Jens Bernhar Harstad	909 99 439	
ØSTFOLD	Pfb. Sten Erik Andersson	481 65 238		P.adv. Morten Lunden	979 74 451	

1) Ellen Birgitte Brekke opplyser selv at hun ikke er miljøkoordinator, men miljøetterforsker. Inntil videre kan ting relatert til Miljøkoordinator sendes via henne eller leder av Økoteamet Tor Anders Persen.

2) Det er opplyst at Asker og Bærum 13.02.2012 står uten miljøkoordinator.

Kjemikeren
har ordet

TEKST: SPESIALETTERFORSKER CAND. SCIENT VIVIAN MIKSCH FREDENBORG, ØKOKRIM

Helseeffekter av POP-er

Regelverket

Det er foreløpig ikke satt noen grenseverdier for innholdet av de ikke dioksinlignende PCB-ene i verken fiskefôr eller fiskefilet. For dioksiner og dioksinlignende PCB-er er det derimot fastsatt maksimumsgrenser.

NIFES (Nasjonalt institutt for ernærings- og sjømatforskning) overvåker innholdet av forurensende stoffer i fisk. I NIFES rapport fra 2009 står det at siden 2004 har ingen fiskeprøver inneholdt dioksiner og dioksinlignende PCB-er i nærheten av eller over den fastsatte grenseverdien.

Forordning (EF) nr 1882/2006 som er gjennomført i norsk rett forskrift av 27. september 2002 nr. 1028: Forskrift om visse forurensende stoffer i næringsmidler. I denne forskriften §3 er grenseverdien for summen av dioksiner og dioksinlignende PCB-er for muskelkjøtt av fisk satt til 8,0 pg/g.

Forskrift om fôrvarer nr. 1 290 av 7. november 2002 under vedlegg 1A. angir at grenseverdien til summen av dioksiner og dioksinlignende PCB-er i fôrvarer til fisk er på 7 pg/g.

I siste nummer av Miljøkrim skrev jeg om Stockholmskonvensjonen og miljøgiftene som kalles POP-er (Persistente organiske miljøgifter). POP-er kjennetegnes ved at de er giftige, fettløslige, lite nedbrytbare og at de bioakkumuleres i dyr og mennesker. Eksempler på POP-er er PCB, dioksiner, klororganiske pesticider og bromerte flammehemmere.

POP og helse. I denne artikkelen ser jeg litt nærmere på de helsemessige konsekvensene man finner hos individer utsatt for komplekse blandinger av POP-er. På dette feltet skjer det mye interessant forskning men med ganske urovekkende resultater. Det har lenge vært kjent at det finnes en sammenheng mellom POP-er og insulinresistens. De første studiene som viste denne sammenhengen kom fra USA (Lee et al. 2006) og senere er lignende studier med samme resultat gjort i Europa (Rignell-Hydbom et al. 2009 og Airaksinen et al. 2011) og i Asia (Uemura et al. 2009). Det man ikke har visst er hvorvidt POP-er er en av årsakene til insulinresistens i tillegg til de fra før kjente årsakene som genetisk predisposisjon og livsstils faktorer som fysisk inaktivitet og et for høyt kaloriinntak.

Insulinresistens. Insulinresistens betyr at cellene ikke reagerer, eller reagerer for lite på insulin. Dette kan så føre til glukose intoleranse, fedme, høyt blodtrykk og forhøyede mengder av fettstoffer i blodet. På lengre sikt kan dette gi type 2 diabetes, fettlever, hjertekarsykdommer og kreft for å nevne det viktigste (Biddinger et al. 2006).

POP eksponering. POP-er blir man hovedsakelig eksponert for gjennom maten og da primært den maten som inneholder mye fett. Det er derfor av interesse å se hvilke matvarer som inneholder mye POP-er. En studie (Schechter et

al. 2010) har sammenlignet POP nivåer i blant annet hamburger, bacon, pølser, helmelk, is, egg og oppdrettslaks. De har analysert på en hel rekke av forskjellige POP-er og resultatene viser at både i helmelk, egg og bacon finner man knapt noen POP-er og da kun i svært lave konsentrasjoner. I hamburgerkjøtt og is finner man noen flere og med litt høyere konsentrasjoner men fortsatt lave. I oppdrettslaksen derimot finner man nesten samtlige av de POP-ene man ser etter (23 stykk av totalt 25) og nå i betraktelig høyere konsentrasjoner. Man kan derfor si at fet fisk som oppdrettslaks inneholder relativt mye POP-er sammenlignet med andre fete matvarer.

Siste resultater fra forskningen. På bakgrunn av disse resultatene er det forsket på dette temaet også her i landet. I en studie (Ruzzin et al. 2010) har man sett på rotter som er føret i 28 dager med en diett med et høyt fettinnhold av raffinert eller uraffinert fiskeolje, utvunnet fra oppdrettslaks. Dette ble gjort for å eksponere rottene for POP-er som man vet akkumuleres i fettvevet til laksen. I raffinert fiskeolje er det meste av de skadelige POP-ene fjernet men de er ikke fjernet i den uraffinerte. Som nevnt ovenfor finner man i dag en sammenheng mellom POP-er og insulinresistens, men på den annen side har man studier som viser at omega 3 fettsyrene man finner i fet fisk har flere gode helsemessige effekter deriblant at den virker beskyttende

mot en diett med høyt fett innhold når det gjelder utvikling av insulinresistens (Storlien et al. 1987). Det vil derfor være interessant om POP-er i forbindelse med omega-3-fettsyrer er mindre skadelige enn uten disse gunstige fettsyrene. Resultatene fra undersøkelsen viste at alle rottene som ble eksponert for den uraffinerte fiskeoljen utviklet insulinresistens, fedme og fettlever, men dette skjedde ikke med de rottene som ble foret med den raffinerte fiskeoljen. Konklusjonen de trakk var derfor at eksponering av POP-er tilstede i miljøet og næringskjeden er i stand til å gi insulinresistens og svekke både lipid(fett) og glukose(sukker) metabolismen og at POP-ene derfor kan være bidragsyttere til den store økningen man finner av insulinresistens og lignende metabolske tilstander i jordens befolkning. I tillegg oppveier ikke den gunstige effekten omega-3-fettsyrene har i uraffinert lakseolje de negative effektene POP-ene har på metabolismen.

I en annen norsk studie undersøkte man om en diett bestående av oppdrettslaksfilet forhindrer eller bidrar til insulinresistens i mus (Ibrahim et al. 2011). Musene ble foret i 56 dager med forskjellige typer dietter med og uten oppdrettslaksfilet i hver, i tillegg til en kontrollgruppe. En gruppe fikk en diett bestående av høyt fett innhold og en fikk såkalt «western diet», samt en

gruppe fikk en diett bestående av laks med reduserte POP konsentrasjoner. Resultatene i studien viste at oppdrettslaks med høyt POP-nivå bidro til insulinresistens og fedme i musene. Musene som fikk høy fett fôr inneholdende laksefilet med reduserte POP-innhold viste mindre metabolske forstyrrelser enn de musene som fikk høy fett fôr med vanlig laksefilet. Studien konkluderte med at det å bli utsatt for POP-er gjennom inntak av oppdrettslaks, som er en av de mest spiste fettrike fiskene på verdensbasis, kan bidra til metabolske forstyrrelser som er forbundet med diabetes type 2 og fedme. Kronisk inntak av fet oppdrettsfisk ser derfor ut til å bidra, istedenfor å redusere, faren for insulinresistens på grunn av innholdet av POP-er.

Hva kan vi gjøre med resultatene? De ovenfor nevnte studiene ble gjort på mus og rotter og man kan ikke automatisk overføre resultatene til mennesker. Musene og rottene fikk også veldig mye oppdrettslaks i forsøksperioden og for at en voksen person skal få i seg like mye fisk som musene i forhold til kroppsvekt tilsvarer det at en voksen spiser 250 g laks i uken i cirka 20 år (Dette er allikevel ikke urealistiske mengder).

Konklusjonen forskerne kommer til er at det er sterke bevis for at POP-eksponering kan gi

metabolske sykdommer som insulinresistens og fedme og at vi derfor bør unngå å bli eksponert for POP-er. Det er derfor viktig at POP-er

Det er viktig at POP-er i mat reduseres, noe vi bare kan oppnå på lang sikt hvis vi klarer å redusere utslippene av disse stoffene til naturen.

i mat reduseres, noe vi bare kan oppnå på lang sikt hvis vi klarer å redusere utslippene av disse stoffene til naturen. På kort sikt må vi sørge for at oppdrettsnæringen bruker fôr uten miljøgifter. I tillegg må vi nøye overvåke nivået av POP-er i maten vi spiser og derved unngå eller i hvert fall redusere inntaket av matvarer med de høyeste nivåer av POP-er. Tilsatt må man vurdere om de grenseverdier som er satt for innholdet av miljøgifter i matvarer i dag bør revurderes sett i lys av den nye kunnskapen nye forskningsprosjekter stadig gir oss om miljøgifters skadelige effekter i dyr og mennesker.

●●● Kilder

Airaksinen R, Rantakokko P, Eriksson JG, Blomstedt p, Kajantie E, et al. 2011: Association between type 2 diabetes and exposure to persistent organic pollutants. *Diabetes Care* 34(9): 1972-1979.

Biddinger SB, Kahn CR. 2006: *From mice to men: Insights into the insulin resistance syndromes*. *Annu Rev Physiol* 68:123-158.

Ibrahim MM, Fjære E, Lock EJ, Naville D, Amlund H, Meugnier E, et al. 2011: Chronic consumption of farmed salmon containing persistent organic pollutants causes insulin resistance and obesity in mice. *PLoS ONE: Volume 6, Issue 9* e25170.

Lee DH, Lee IK, Song K, Steffes M, Toscano W, Baker BA, et al. 2006: A strong dose-response relation between serum concentrations of persistent organic pollutants and diabetes: results from the National Health and Examination Survey 1999-2002. *Diabetes Care* 29(7):1638-1644.

Rignell-Hydbom A, Lidfeldt J, Kiviranta H, Rantakokko P, Samsioe G, Agardh CD, Rylander L. 2009: Exposure to p,p-DDE : A risk factor for type 2 diabetes. *PLoS ONE: Volume 4, Issue 10* e7503.

Ruzzin J, Petersen R, Meugnier E, Madsen L, Lock EJ, et al. 2010: Persistent

organic pollutant exposure leads to insulin resistance syndrome. *Environ Health Perspect* 118:465-471.

Schechter A, Colacino J, Haffner D, Patel K, Opel M, Pöpke O, Birnbaum L. 2010: Perfluorinated compounds, polychlorinated biphenyls, and organochlorine pesticide contamination in composite food samples from Dallas, Texas USA. *Environ Health Perspective* 118: nr 6.

Storlien LH, Kraegen EW, Chisholm DJ, Ford GL, Bruce DG, Pascoe WS. 1987: Fish oil prevents insulin resistance induced by high-fat feeding in rats. *Science* 237:885-888.

Uemura H, Arisawa K, Hiyoshi M, Kitayama A, Takami H, Sawaschika K, et al. 2009: Prevalence of metabolic syndrome associated with body levels of dioxin and related compounds among Japan's general population. *Environ Health Perspect* 117:nr 4.

Norwegian Institute of Nutrition and Seafood Research (NIFES). Annual report for 2009: Monitoring program for residues of therapeutic agents, illegal substances, pollutants and other undesirables in farmed fish. www.nifes.no

«Travellers»

– en omreisende organisert kriminell gruppe fra Irland

TEMA: ORGANISERT KRIMINALITET

TEKST: POLITIOVERBETJENT TUVÅ BRØRBY ØKOKRIM, FOTO S. 17: WWF

Europol har nå rettet søkelyset mot en omreisende kriminell gruppe som har historisk og familiær tilknytning til en bestemt slekt fra en landsby i Irland.

Medlemmer av gruppen reiser rundt i verden for å tjene penger på ulike former for kriminalitet, deriblant miljøkriminalitet. Gruppen er aktiv i USA, Sør-Amerika, Sør-Afrika, Australia og Kina og Europa. Norge er ett av landene hvor medlemmer av denne gruppen er registrert.

I Norge er denne gruppen kanskje mest kjent for svindel i forbindelse med asfaltlegging, salg

av diesellaggregater og annet elektrisk verktøy, men de driver også med annen omfattende kriminalitet. De er involvert i menneskehandel, narkotikahandel, arbeidsmiljøkriminalitet, ran, hvitvasking og skatte- og momsunndragelse. Om nødvendig bruker de trusler, utpressing og vold. I tillegg er det nå avdekket at gruppen også driver med alvorlig miljøkriminalitet, som blant annet

omfattende illegal handel med neshorn. Gruppen skal være involvert i alle ledd, fra kryptskyting til salg av neshornene. Medlemmer av gruppen etablerer firmaer i de ulike landene, også i Norge. På den måten får de et lovlig utgangspunkt for å drive sin kriminelle virksomhet.

Slekten som gruppen tilhører har hovedsete i en landsby i Irland. Pengene som tjenes på den kriminelle virksomheten investeres i blant annet eiendommer og biler i denne landsbyen. Britiske myndigheter har bedt om at land som er utsatt for deres kriminelle virksomhet, etterforsker sakene og rapporterer om dette til britiske myndigheter. Dette er fordi kriminaliteten i størst grad blir begått i andre land.

Den 19. september 2011 arrangerte Europol det tredje operative møtet om denne kriminelle gruppen. Temaet for møtet var den illegale handelen med neshorn denne gruppen er involvert i,

og å forene de internasjonale kreftene i kampen mot denne grenseoverskridende kriminaliteten. De inviterte var etterforskere og fagpersoner fra

Vi vet at neshorn kan ha priser på opptil 300 000 kroner kiloen.

de aktuelle land. Møtet ble holdt hos Europol i Haag. Jeg representerte Norge siden ØKOKRIM har et nasjonalt ansvar for miljøkriminalitetsbekjempelse.

Gruppens særtrekk. Personer som er født i slekten som gruppen har sitt utspring fra, blir gitt navn som ligner på hverandre, og flere har

byttet navn. Dette gjør det vanskeligere å identifisere medlemmene og skille dem fra hverandre. Gruppen har ofte mangelfulle eller falske identifikasjonspapirer, og de bruker gjerne identifikasjonspapirene til andre familiemedlemmer. De har en særpreget dialekt og talemåte som kan være språklig utfordrende.

Gruppen har et løst nettverk uten noen spesiell leder. Medlemmer av slekten reiser gjerne i store grupper på opp til 30–50 personer, og de reiser ofte i dyre biler med luksuriøse campingvogner. De bytter hyppig transportmidler, også seg imellom. Kjøretøyene har ofte falske registreringsnummer.

Medlemmer av gruppen har etablert lovlige firmaer i mange av landene de opererer i. Slik får de et alibi for sin virksomhet. Dette kan gjerne være enkeltmannsforetak der ansvarshavende kun er en slags «gallionsfigur», og ikke reelt an-

Ligaen har opprinnelse i Irland.

svarlig. Ved hjelp av disse firmaene gir de ut falske fakturaer og kvitteringer som brukes i deres kriminelle virksomhet.

Medlemmer av denne gruppen oppsøker museer, auksjonshus, antikvitethandlere, dyrehager, gallerier og private samlere for å kjøpe eller stjele neshorn. Gruppen selger neshornene via internasjonale auksjonshus, og de skal ha kontakter i Kina, som kjøper opp neshorn av dem. De skal også være involvert i selve krypskytingen ved at de oppsøker både internasjonale og lokale jegere i Afrika for å skaffe neshorn. Det sies at mye av gruppens øvrige kriminelle virksomhet finansierer utgifter knyttet til deres illegale handel av neshorn.

Det er også registrert at gruppen setter på gamle troféplater på neshorn. Dette gjøres for å gi inntrykk av at neshornet er så gammelt at det ikke er omfattet av reguleringen.

Gruppen har egne finansrådgivere som hjel-

per dem å hvitvaske penger. De bruker kun kontanter. I tillegg er de svært bevisste i sin bruk av teknologi, slik at de er vanskelig å spore.

Det er lav oppmerksomheten rundt kriminaliteten gruppen utfører. Årsaken til dette er at overtredelsene ofte isolert sett ikke er så store, og de begås på tvers av distrikter og landegrenser. Samlet sett er imidlertid konsekvensen av deres kriminelle handlinger svært alvorlig.

I tråd med internasjonale trendanaly-

ser. Denne kombinasjonen av ulike kriminalitets-typer er helt i tråd med de trendanalyser både Europol og Interpol tidligere har gitt ut. Organiserte kriminelle som driver med mer tradisjonell organisert kriminalitet, utvider sin virksomhet til også å omfatte handel med truede arter. Risikoen er mindre, straffene er lavere, og fortjenesten er høy. Vi vet at neshorn kan ha priser på opptil 300 000 kroner per kilo. Neshorn er en utryd-

ningstruet art, og tre av fem underarter er kritisk truet av utryddelse. Illegale handel er den største trusselen mot arten, og størsteparten av salget går til Asia.

Disse kriminelle krysser ikke bare landegrensene, de krysser også lokale distriktsgrenser. Hvis vi skal klare å bekjempe denne kriminaliteten, er vi avhengige av at vi også kan samarbeide nasjonalt. Slik kriminalitet krever en helhetlig tilnærming. Det er ikke lenger slik at man alltid kan skille miljøkriminalitet fra annen type tradisjonell kriminalitet.

Verdens dyre- og plantearter er utsatt for et hardt press og taper stadig territorium. Mange tusen arter er truet av utryddning på verdensbasis. Dette øker den økonomiske verdien av den enkelte arten på det illegale markedet og trekker til seg organiserte kriminelle. Denne handelen vil ikke avta av seg selv, den må aktivt bekjempes. Det er et ansvar som hviler på oss alle.

Økende usikkerhet om ekthet

Trendene bekrefter det som lenge har vært en antagelse: Forfalskning er den formen for kunstkriminalitet som øker mest. Politiets utfordring blir å kartlegge aktørene og deres interne organisering.

TEMA: KUNST- OG KULTURMINNEKRIMINALITET

TEKST: POLITIOVERBETJENT KENNETH DIDRIKSEN, ØKOKRIM. FOTO: FRØYDIS B. NILSEN, OSLO POLITIDISTRIKT

38 000 gjenstander er registrert i Interpols database for stjålne kunst- og kulturobjekter.

Produksjon og omsetning av falsk kunst er et økende problem globalt. Forfalskninger kommer fra hele verden, men det er i stor grad Vest-Europa og USA som – på grunn av sin betalingsevne og -vilje – er sisteledet i verdikjeden. Det fins per i dag ingen statistikk, verken fra Norge eller Interpol, på hvor omfattende denne kriminaliteten er. Interpol har imidlertid innhentet informasjon gjennom åpne kilder, etterretning og kontakt med mange medlemsland, og fastslår at dette er et omfattende problem, antakeligvis større enn tyveri av kunst, målt etter pengestrømmen og antall objekter. Der hvor det til enhver tid er stor etterspørsel, blir det også tilbudt store mengder falsk kunst.

Motiv. Det mest vanlige motivet for å forfalske kunst er økonomisk vinning. Som oftest er det bildende kunst (malerier, trykk, tegninger osv.) som forfalskes, men også skulpturer, arkeologiske objekter og mynter blir med jevne mellomrom gjenstand for slik virksomhet. Ett av de siste tipsene om falsk kunst som har kommet til ØKOKRIM, omhandler endog musikkinstrumenter som angivelig er produsert av en kjent instrumentmaker.

Ulovligheten består ikke i å produsere noe som er falskt, men å omsette det eller forsøke å

omsette det kan være bedrageri etter bestemmelsene i straffeloven. Som nevnt er det muligheten for å kunne omsette falsk kunst til penger som er den dominerende drivkraften. Andre motiv for produksjon og salg av falsk kunst kan være å ødelegge/infisere et legalt marked. Dersom det blir usikkerhet om hva som er ekte og uekte, vil dette kunne dempe etterspørsel og salg og medføre en fordel og større markedsandeler

Det er objektene plassert litt over middels omsetningsverdi og etterspørsel som er mest utsatt for tyveri og forfalskning.

for andre produkter/kunstnere. I spesielle tilfeller kan dette også være politisk motivert. Hevn kan også være et motiv ved at man ønsker å ødelegge troverdigheten til legale verdier som har stor symbolsk betydning for interesser man ikke sympatiserer med.

Fremgangsmåte. Det er ved falsk kunst som ved tyveri: Det er objektene plassert litt over

middels omsetningsverdi og etterspørsel som er mest utsatt. Få, om noen, vil prøve å selge et falskt Mona Lisa. Like umulig vil det være å stjele det for å få det omsatt i et legalt marked. Det er for kjent, og markedet er derfor ødelagt eller i beste fall ikke-eksisterende. Det at tabloidpressen for en stund siden harselerte over at kunsttyver var lite profesjonelle fordi de hadde stjålet noen malerier, men latt det mest verdifulle henge igjen, blir da et tankekors. Muligens var tyvene svært profesjonelle og stjal med visshet om hva som var enklest å omsette. Det er som oftest markedet som genererer både tyveri og forfalskninger.

Det som etter hvert viser seg teknisk enklest å forfalske, er moderne, abstrakt bildende kunst i trykk og andre grafiske blad. Her brukes papir, farger og andre materialer som tilhører dagens sortiment. Med utstrakt bruk av datateknikk gjennom hele prosessen er det da teknisk mulig for stadig flere å kopiere kunst på troverdig måte som er vanskelig å avsløre selv for eksperter.

Noen kunsthøgskoler og akademier i utlandet har som del av undervisningen lært studentene å etterlikne forskjellige teknikker fra de store mestrene. Dette har derfor blitt svært gode kopier på alle måter, også hva gjelder materialbruk og teknikk. Det fins eksempler på personer som

Muligens var tyvene svært profesjonelle og stjal med visshet om hva som var enklest å omsette.

har kjøpt disse studentarbeidene, selv påført en signaturkopi i hjørnet og solgt dem som ekte.

Mindre kostbar kunst som følges av et såkalt ekthetssertifikat som en garanti til kunden, kan i mange tilfeller være et signal om at det faktisk er uekte. Det er ofte samme produsent bak både kunsten og sertifikatet.

Markedet. Det kan i dette brokete markedet være vanskelig for en kunde å vite sikkert om det man kjøper, er ekte eller falskt. Selv renomerte kunsthandlere og auksjonshus kan, uten å vite det, selge uekte varer. Som kunde kan en likevel ta noen forholdsregler for å sikre seg best mulig: Bruk kjente salgssteder som har historie, et godt navn, og fagfolk som hjelper en. Sjekk gjerne proveniensen (historikken) til det en ønsker å kjøpe, konsulter gjerne en faginstitusjon og sjekk referanser. Unngå å stole utelukkende på et foto og en «troverdig» beskrivelse på Internett når det gjelder dyre kjøp. Selgers hensikt med å bruke Internett som salgskanal i stedet for en kunsthandler, kan nettopp være å hindre kjøper i å få sett og vurdert bildet ordentlig før kjøp.

Skal en kjøpe kostbar kunst eller kulturminner i utlandet, bør ikke dette skje på et tilfeldig utsalg i turiststrøk eller på flyplassen. Der kjøper man fine suvenirer og billige solbriller og betaler for nettopp det. Investeringer i kunst bør man derimot skje hos velrenomerte salgssteder hvor det er mindre sannsynlig at en blir lurt. Kunsthandlere er avhengige av et godt renommé, og få vil ofre en troverdighet bygd opp over mange år for å tjene raske penger på en tvilsom handel.

Politiets rolle ved forfalsket kunst

Ved saker der det er mistanke om omsetning eller forsøk på omsetning av falsk kunst, bør politiet ta beslag i det omstridte materialet for å få verifisert om det er ekte eller falskt. Det kan gjøres ved at en kunstkjenner som kan dokumentere sin fagkunnskap og/eller en sakkyndig ved vedtaksinstitusjonene (museene), får objektet til vurdering

med et mandat fra politiet (eventuelt fra retten) til å skrive en rapport der han/hun begrunner sin konklusjon. Dokument- og skriftseksjonen ved Kripos kan også til en viss grad bistå politiet ved verifisering av bildende kunst.

Ved beslag av kunst må man også ta hensyn til at enkelte objekter kan kreve spesiell håndtering og oppbevaring. For å sørge for at dette gjøres korrekt, og at objektet ikke påføres skade i politiets varetekt, kan det være en god løsning å få bistand av fagfolk. Eksempelvis bruker Metropolitan Police/New Scotland Yard i London spesialtilpassede lagerlokaler hos Sotheby's som beslagsrom i sine høyprofilerte kunstsaker.

I Tyskland var nylig en sak om kunstforfalskning til behandling i domstolen, og det var dissens om ektheten ved et maleri. Tre eksperter med veldokumentert kompetanse var stevnet som sakkyndige, men fremla hver sine konklusjoner i strid med de andre. Eksempelen viser hvor stor usikkerhet og dermed også hvor store utfordringer politiet har med slike saker. Dilemmaet ligger også i at den som er mistenkt i saken, vil få tilbakelevert det omstridte objektet dersom det ikke kan bevises at det har vært benyttet i en straffbar handling, det vil si at det feilaktig har vært omsatt som ekte. Erfaringer viser at i slike tilfeller vil dette objektet om en stund igjen dukke opp i en annen salgskanal og tilbys som ekte, selvsagt uten at historikken nevnes. Slik vil gode kopier flyte i markedet til noen blir klar over at de ved et røverkjøp har blitt lurt.

Bildene i denne artikkelen er falske kunstverk fra en sak i 1994; En Oslomann ble dømt til fengsel i ett år og ni måneder for bedrageri og måtte i tillegg betale erstatning. Bildene ble inndratt og henger i dag som utstilling på Politihuset i Oslo.

I tillegg til å ha solgt flere falske kunstverk av Munch, hadde han også prøvd å forfalske et oljemaleri med tittel «Kurver Maja» (se bilde til høyre), signert kunstneren Anders Zorn.

Aktuelle lovbestemmelser. Omsetning eller forsøk på omsetning av falsk kunst kan i første rekke rammes av straffelovens bestemmelser om bedrageri. Straffen for bedrageri og grovt bedrageri er henholdsvis inntil tre års og seks års fengsel (se faktaboks). Også reguleringsbestemmelsene i åndsverksloven kan i visse tilfeller bli aktuelle.

Som nevnt finnes det lite statistikk både her i landet og Europa for øvrig, som skiller ut forfalskning i en egen kategori. Det skyldes at denne modusen inntil nylig har fått liten oppmerksomhet fra de nasjonale politikorpene, og dette har igjen medført at kodeverk og andre måleverktøy ikke har vært på plass for å skille ut dette temaet. Like fullt ser vi ut fra trendene i omsetningsmarkedet, og hva som avsløres, at tilbudet på falskmarkedet er økende hva gjelder bredden av kunstnere, type kunstobjekter, prisnivå og opprinnelsessted/salgsted. Muligens er aktørene organisert og driver planmessig produksjon, markedsføring og salg – det gjenstår å finne ut.

Straffesaker etter naturmangfoldloven

DEL I/2

TEMA: EN OVERSIKT OVER NATURMANGFOLDSDLOVEN I ET STRAFFESAKSPERSPEKTIV

TEKST: STATSADVOKAT TARJEI ISTAD, ØKOKRIM

GRAFIKK/STATISTIKK: POLITIOVERBETJENT STIG FØYEN, ØKOKRIM
FOTO: HAAKON HAAVERSTAD, STATENS NATUROPPSYN

Naturmangfoldloven er en av våre viktigste miljølover, men snart tre år etter ikrafttreddelsen foreligger det lite strafferettspraksis.

På Lovdata er Rt. 2011 side 10 den eneste avgjørelsen som er knyttet til straffebestemmelsen i § 75 i loven, og den saken gjaldt plan- og bygningsloven. Få saker kan ha mange årsaker, men ØKOKRIMs miljøkrimavdeling antar at én årsak er at det tar litt tid «å komme i gang» med en ny lov. Jeg vil derfor forsøke å gi en oversikt over naturmangfoldloven i et straffesaksperspektiv.

I del I av artikkelen, som følger her, behandles de straffesanksjonerte bestemmelsene i loven. I motsetning til straffebestemmelsene i de fleste eldre miljølovene, gjør ikke § 75 i naturmangfoldloven overtredelser av loven som sådan straffbare. I første ledd er det oppregnet hvilke bestemmelser det er knyttet straffansvar til, jamfør Sanksjonsutvalgets anbefaling i NOU

Naturmangfoldloven § 75

●●● Med bøter eller fengsel inntil ett år straffes den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelsene i eller i medhold av §§ 15 til 18, §§ 20 til 22, § 24 første ledd bokstav a og b, § 25, § 26, § 28 annet til fjerde ledd, §§ 29 til 31, §§ 34 til 39, §§ 45, 54, 55, §§ 58 til 61, § 63 annet ledd første punktum, §§ 64 til 69 eller pålegg etter § 70.

Grov overtredelse av første ledd straffes med bot eller fengsel inntil tre år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, legges særlig vekt på om den har medført eller voldt fare for betydelig skade på naturmangfoldet, om skaden på naturmangfoldet må anses uopprettelig, graden av skyld, og om overtrederen har truffet forebyggende eller avbøtende tiltak.

Dersom en overtredelse av en eller flere av bestemmelsene som nevnt i første ledd samtidig innebærer overtredelse av andre lovers regler, gjelder naturmangfoldlovens regler om straff bare i den utstrekning tilsvarende straff ikke er hjemlet i vedkommende lov.

Kilde: Lovdata

Saltpytt, september 2011

2003: 15. Nedenfor omtales disse kort. Fremstillingen bygger i stor utstrekning på Inge Lorange Backer, *Naturmangfoldloven kommentarutgave*, Universitetsforlaget 2010, som alle politidistrikter bør kjøpe inn.

I neste nummer av Miljøkrim følger del II, hvor særlig straffebestemmelsen i § 75 behandles.

Kort om lovens kapittel I og II og aktsomhetsplikt. I naturmangfoldloven må bestemmelsene, som i andre lover, leses i sammenheng med lovens innledende bestemmelser om formål (§ 1) og stedlig virkeområde (§ 2). I tillegg ønsker jeg å peke på den praktisk viktige § 3 som definerer sentrale begreper.

I saker etter naturmangfoldloven er det også viktig å se hen til kapittel II og prinsippene og reglene om aktsomhetsplikt som finnes der. Ingen bestemmelser i kapittel II er straffesanksjonert,

men særlig § 6 bør kunne tjene som argument for en streng aktsomhetsplikt i enkelte saker etter § 75 og av og til på miljøområdet som sådan. Bestemmelsen pålegger alle en generell plikt til å «opptre aktsomt og gjøre det som er rimelig for

Bestemmelsen pålegger alle en generell plikt til å «opptre aktsomt og gjøre det som er rimelig for å unngå skade på naturmangfoldet i strid med målene i § 4 og 5».

å unngå skade på naturmangfoldet i strid med målene i § 4 og 5», det vil si forvaltningsmål for naturtyper og økosystemer (§ 4) og for arter (§

5). I Ot.prp. nr. 52 (2008–2009) side 377 heter det blant annet om § 6:

«I plikten til å opptre aktsomt ligger for det første en plikt til å søke å gjøre seg kjent med hvilke naturverdier som blir skadelidende. Det er en forutsetning for å gjøre aktsomhetsplikten effektiv. Det naturmangfoldet man ikke er kjent med, er det heller ikke mulig bevisst å ta hensyn til.»

Dette kan også være relevant for vurderingen av om uvitenhet om for eksempel hva slags naturtype som blir berørt av en handling, er uaktsom, jmfør straffeloven § 42 annet ledd. Faktisk uvitenhet vil måtte bedømmes som uaktsom dersom den mistenkte burde ha skaffet seg kunnskap ut fra naturmangfoldloven § 6.

Straffesanksjonerte bestemmelser i kapittel III om artsforvaltning. Paragraf 15 setter i første ledd forbud mot uttak av naturlig

viltlevende dyr uten grunnlag i lov eller forskrift eller enkeltvedtak i medhold av lov, samt forbud mot unødige skade og lidelse på viltlevende dyr og deres reir, bo eller hi. Bestemmelsen avløser fredningsprinsippet i viltloven § 3. Av uttrykket «naturlig viltlevende» følger at såkalt domestiserte dyr som rømmer, for eksempel rever fra revefarm, ikke er omfattet, mens ville dyr som holdes i fangenskap, er omfattet. Etter annet ledd er uttak av viltlevende planter og sopp i utgangspunktet tillatt, mens tredje og fjerde ledd regulerer henholdsvis ferdsel, landbruksvirksomhet mv. og forholdet til havressursloven.

Paragraf 16 angir når det kan gis regler om høsting av vilt og lakse- og innlandsfisk i medhold av henholdsvis viltloven og lakse- og innlandsfiskekloven. Når det gjelder mulige straffbare forhold, viser jeg her til jaktidsforskriften, innlandsfiskeforskriften og de lover disse er gitt i medhold av.

I § 17 er det gitt viktige bestemmelser om når det er adgang til å ta ut vilt mv., særlig den såkalte nødvergebestemmelsen i § 17 annet ledd. Denne bestemmelsen kan bli endret som følge av rovdryforliket i juni i år, se leder i Miljøkrim 2/2011. Vi vil komme tilbake med en egen artikkel om temaet i et senere nummer. For øvrig kan vi vise til den nokså grundige omtalen i Backer. Paragraf 17 a er en spesialregel om nødverge i såkalt rovdryrsikker hegn, men bestemmelsen trer ikke i kraft før det er gitt nærmere bestemmelser i forskrift om kravene til en slik hegn.

Paragraf 18 gir hjemmel for forskrift eller enkeltvedtak om uttak av vilt og lakse- og innlandsfisk til ulike formål listet opp i første ledd bokstav a til g, herunder beskyttelse av fåtallige arter og bekjempelse av fremmede organismer. Jeg nevner for fullstendighetens skyld at rovviltforskriften 18. mars 2005 nr. 242, som først og fremst er hjemlet i viltloven, også er hjemlet i naturmangfoldloven § 18.

I § 20 er det gjort unntak fra fredningsprinsippet for uttak av virvelløse dyr (insekter, sommerfugler, krepsdyr, snegler mv.) når disse er til

plage eller skade, er fremmed organisme etter § 3 bokstav e, eller uttaket ikke truer bestanden i området. Havressursloven regulerer uttak av marine virvelløse dyr, jmf § 20 siste ledd.

Paragraf 21 gir en liknende bestemmelse som § 20 for planter og sopp, som etter definisjonene i § 3 bokstav l og m også omfatter moser, alger og lav.

I saker om ferdsel i utmark er det viktig å være oppmerksom på om det er gitt forskrift i medhold av § 22. Bestemmelsen gir adgang til gjennom forskrift å legge begrensninger på ferdsel ved arrangementer, aktiviteter mv. som kan skade eller være til ulempe for planter eller dyr. Slike saker kan også ha relevans for friluftsløven § 11 om ferdselskultur og § 15 om kommunens adgang til regulering av ferdsel i friluftsområde med stor utfart.

I medhold av § 23 er det per februar 2012 gitt forskrift om følgende «prioriterte arter»:

- dragehode (VU – sårbar)
- dverggås (CR – kritisk truet)
- elvesandjeger (EN – sterkt truet)
- eremitt (CR – kritisk truet)
- honningblom (CR – kritisk truet)
- klippeblåvinge (CR – kritisk truet)
- rød skogfrue (EN – sterkt truet)
- svarthalespove (EN – sterkt truet)

Alle forskriftene er av 20. mai 2011 og har nummer 517 til 524. Forskriftene har i § 3 et tilnærmet likelydende forbud mot uttak, skade eller ødeleggelse av arten. I annet punktum presiseres «ødeleggelse» basert på hvilke trusler som er særlig aktuelle for den enkelte arten. Alle presiseringene omfatter avslutningsvis handlinger mv. som «er egnet til å (...) på annen måte forringe individer av arten». Disse forbudene er hjemlet i naturmangfoldloven § 24 første ledd bokstav a, som det er straffbart å overtre. Hjemmelsrekken i saker om skade på prioritert art bør derfor være slik: Naturmangfoldloven § 75 første ledd jmf § 24 første ledd bokstav a jmf § 3 i aktuell forskrift – samt lovens § 75 annet ledd om overtredelsen er grov.

Uttak mv. av en prioritert art kan innebære overtredelse av straffeloven § 152 b annet ledd nr. 1, som sier at den som forsettlig eller grovt uaktsomt «minsker en naturlig bestand av fredede levende organismer som nasjonalt eller internasjonalt er truet av utryddelse», kan straffes med inntil seks års fengsel. I vurderingen av om denne bestemmelsen kan benyttes, er klassifisering på Norsk Rødliste for arter 2010 et viktig moment. Ovenfor har jeg angitt hvilken status de prioriterte artene har der. For nærmere beskrivelse av hva de ulike klassifiseringene

Oslo politidistrikt (1)	7
Gudbrandsdal politidistrikt (11)	10
Vestoppland politidistrikt (12)	3
Nordre Buskerud politidistrikt (13)	5
Asker og Bærum politidistrikt (14)	1
Søndre Buskerud politidistrikt (15)	4
Telemark politidistrikt (21)	3
Agder politidistrikt (27)	9
Østfold politidistrikt (3)	10
Rogaland politidistrikt (31)	5
Haugaland og Sunnhordland politidistrikt (32)	1
35 Hordaland politidistrikt	3
Sogn og Fjordane politidistrikt (37)	4
Sunnmøre politidistrikt (38)	2

Nordmøre og Romsdal politidistrikt (40)	7
Sør-Trøndelag politidistrikt (42)	7
Nord-Trøndelag politidistrikt (43)	4
Helgeland politidistrikt (45)	8
Salten politidistrikt (46)	4
Midtre Hålogaland politidistrikt (49)	2
Troms politidistrikt (50)	1
Vestfinnmark politidistrikt (51)	1
Østfinnmark politidistrikt (54)	4
Follo politidistrikt (6)	4
ØKOKRIM (60)	1
Romerike politidistrikt (7)	2
Hedmark politidistrikt (9)	8
Totalt	120

Hvor i landet? Antall saker fordelt per distrikt.

Saltpytt, september 2011

Definisjoner av rødliste-kategorier

●●●	EX – Forsvunnet globalt
	RE – Forsvunnet
	CR – Kritisk truet
	EN – Sterkt truet
	VU – Sårbar
	NT – Nær truet
	DD – Datamangel
	LC – Økologisk tilfredsstillende
	NE – Ikke vurdert
	NA – Ikke egnet

innebærer, beskrivelse av artene mv., se arts-databanken.no. Foreligger det overtredelse av straffeloven § 152 b annet ledd nr. 1, skal ikke naturmangfoldloven § 75 benyttes, jmfør § 75 siste ledd.

Overtredelse av naturmangfoldloven § 24 første ledd bokstav b er også straffesanksjonert. Etter bestemmelsen kan en forskrift om en prioritert art «gi regler om beskyttelse av visse typer økologiske funksjonsområder (for arten, min anm.) av mindre omfang». Uttrykket «økologiske funksjonsområde» er definert i § 3 bokstav r

er gitt med hjemmel i viltloven § 26 nr. 9 (fredede dyrearter) og lov om innførsle- og utførselregulering § 3 (fredede plantearter). Viltloven § 26 nr. 9 ble opphevet med naturmangfoldloven, men CITES-forskriften står ved lag, jmfør overgangsbestemmelsen i naturmangfoldloven § 77 første punktum. Inntil det vedtas en ny CITES-forskrift med hjemmel i naturmangfoldloven, hvilket er på trappene, er derfor hjemmelsrekken relativt lang når det gjelder innførsel av dyrearter, og hjemmelsgrunnlaget vil være ulikt ettersom det dreier seg om dyrearter eller plantearter. Ta gjerne kontakt med ØKOKRIMs miljøkrimavdeling, fortrinnsvis ved politiadvokat Aud Slettemoen, ved spørsmål om dette.

Straffesanksjonerte bestemmelser i kapittel IV om fremmede organismer.

Lovens kapittel IV om fremmede organismer er per februar 2012 ikke trådt i kraft. Vi vil komme tilbake med en egen artikkel om dette temaet når reglene har begynt å gjelde.

Straffesanksjonerte bestemmelser i kapittel V om områdevern.

I dette kapitlet videreføres i all hovedsak reglene om områdevern i naturvernloven, som ble opphevet ved naturmangfoldloven.

Paragraf 34 gir Kongen i statsråd adgang til å fastsette verneområde. Overtredelse av denne bestemmelsen og av § 35 til § 39 om de ulike vernekategoriene er gjort straffbart etter § 75 første ledd. For øvrig vil det – som tidligere – bero på tolkning av den aktuelle verneforskriften om det foreligger et straffbart forhold eller ei. Backer side 273–276 med videre henvisninger omtaler noen av de særskilte spørsmålene tolkning av vedtak om områdevern kan reise.

I saker i verneområder er det viktig å huske på at vern ikke gjør at andre aktuelle regler ikke lenger gjelder. For eksempel vil et byggetiltak som det er gitt dispensasjon fra verneforskriften for, fortsatt måtte omsøkes etter plan- og bygningsloven. Det samme gjelder løyve etter

motorferdselsloven til terrengkjøring. I tillegg kan det i medhold av andre lover være gitt en annen type «vern» av et område, eksempelvis:

- plan- og bygningsloven (naturvernformål i reguleringsplan (§12-5 annet ledd nr. 5) mv.)
- kulturminneloven (fredning av kulturmiljø (§ 20) mv.)
- skogbruksloven (verneskog (§ 12) og skogområde av særlig miljøverdi (§ 13))
- markaloven (friluftsområde (§ 11))

Når det kommer til konflikt om bruken av et naturområde, hender det at noen tar skjeen – eller snarere øksa – i egen hånd og gjør skade på naturen før myndighetene kommer så langt som til å verne området varig, formodentlig i den hensikt å hindre at vernet blir en realitet. I slike tilfeller er det viktig å undersøke om det er truffet vedtak om midlertidig vern, jmfør naturmangfoldloven § 45. Overtredelse av § 45 er straffbart, jmfør § 75 første ledd. Den til nå eneste domfellelsen i Høyesterett for overtredelse av straffeloven § 152 b, Rt. 2005 side 568, gjaldt snauhogst i et midlertidig vernet naturreservat.

Straffesanksjonerte bestemmelser i kapittel VI om utvalgte naturtyper.

Vernekategorien «utvalgte naturtyper» er en nyvinning i naturmangfoldloven. Formålet er å sikre biologisk mangfold. I medhold av naturmangfoldloven § 52 er det gitt forskrift 13. mai 2011 nr. 512 om følgende utvalgte naturtyper:

- slåttemark
- slåttemyr

Når det kommer til konflikt om bruken av et naturområde, hender det at noen tar skjeen – eller snarere øksa – i egen hånd.

og omfatter yngleområde, larvedriftsområde, spill- eller parringsområde mv. Jeg antar at hjemmelsgrunnlaget er § 24 første ledd bokstav b når forskriften om klippeblåvinge § 3 annet punktum blant annet forbyr «uttak, ødeleggelse eller skade av vertsplanten smørbutikk (*Hylotelephium maximum*) i det økologiske funksjonsområdet for klippeblåvingen». På liknende vis forbyr forskriften om eremitt i § 3 annet punktum «felling av og skade på trær med eremitt». Det er per februar 2012 ikke fastsatt forskrift i medhold av naturmangfoldloven § 25 om tiltak, herunder totalfredning, til bevaring av særskilte bestander.

Når det gjelder handel med truede arter, jmfør naturmangfoldloven § 26 første alternativ, gir CITES-forskriften 15. november 2002 de viktigste bestemmelsene. Den gir nærmere regler om innførsel, utførsel og reutførsel avhengig av om den aktuelle arten er oppført på liste I, II eller III til forskriften. Om dette temaet, se Backer side 221–224 og politioverbetjent Tuva Brørby, «CITES-bestemmelsene – Politiets arbeid med truede arter», Miljøkrim 3/2009 side 8. CITES-forskriften

- hule eiketrær
- kalklindeskog
- kalksjøer

Bakgrunnen for at disse er omfattet av forskriften, er nærmere beskrevet i forskriftens § 3, som blant annet knytter dette til Direktoratet for naturforvaltnings klassifisering av naturtypen. Som det fremgår av forskriftens § 4 første ledd, er det naturmangfoldloven § 53 til 56 som angir følgene av at en naturtype er såkalt utvalgt, og det er overtredelse av § 54 og 55 som er straffesanksjonert. Bestemmelsene angir en meldeplikt for henholdsvis skogbrukstiltak og jordbrukstiltak «som berører forekomster av utvalgte naturtyper og som ikke krever tillatelse». På den måten har det offentlige kontroll med tiltak som ikke fanges opp av annet regelsett. Kommunen skal gi tilbakemelding innen tre uker, og det er ikke tillatt å utføre tiltaket før tilbakemelding foreligger. Utførelse uten tilbakemelding kan altså være et straffbart forhold.

Straffesanksjonerte bestemmelser i kapittel VII om tilgang til genetisk materiale. Kapittel VII skal sikre at Norge følger opp sine forpliktelser etter biomangfoldkonvensjonen av 22. mai 1992 når det gjelder genetisk materiale (overførbart arvemateriale med videre i biologisk materiale, men ikke fra mennesker, jamfør naturmangfoldloven § 3 bokstav f).

Overtredelse av § 58 til 61 er straffesanksjonert. I medhold av § 58 kan det fastsettes forskrift om uttak og utnyttelse av genetisk materiale fra naturen, men en slik forskrift er ikke gitt ennå. Paragraf § 59 til 61 regulerer:

- genetisk materiale i offentlige samlinger (§ 59)
- genetisk materiale fra andre land (§ 60)
- gjennomføringen av Den internasjonale traktat om plantegenetiske ressurser for mat og jordbruk, vedtatt av FNs organisasjon for mat og jordbruk (FAO) 3. november 2001 (§ 61)

Øvrige straffesanksjonerte bestemmelser. Kapitlene VIII og IX gir bestemmelser om henholdsvis myndighet etter loven, tilsyn, granskning, opplysningsplikt, internkontroll mv. og håndheving og sanksjoner, herunder straff. Bestemmelsene her er med andre ord av en annen karakter enn bestemmelsene i kapittel III til VII. Som i mange andre lover som pålegger det offentlige tilsynsoppgaver, er overtredelse av en del av bestemmelsene som skal muliggjøre tilsynet, gjort straffbart.

Paragrafene 63 til 65 gir regler knyttet til gjennomføring av tilsyn, og myndigheten etter disse bestemmelsene er delegert til Direktoratet for naturforvaltning, jamfør forskrift 1. juli 2009 nr. 988. I § 63 første ledd er rammene for tilsyn etter loven angitt, og annet ledd regulerer gjennomføring av tilsyn. Overtredelse av annet ledd første punktum om opplysnings- og bistandsplikt er straffesanksjonert. Bestemmelsen lyder:

«Under utøvelse av tilsynet skal den som blir kontrollert eller den ansvarlige for virksomheten gi tilsynsmyndigheten nødvendig bistand og opplysninger.»

Rekkevidden av denne plikten vil i praksis hovedsakelig bero på hva tilsynspersonellet anser nødvendig i den konkrete situasjonen,

Det kan for øvrig innebære brudd på straffeloven § 333 å nekte å oppgi personalia til tilsynspersonell.

så fremt det bygger på et saklig behov, og ikke er sterkt urimelig.

Også naturmangfoldloven § 65 inneholder en straffesanksjonert opplysningsplikt. Etter første ledd må alle som har eller foretar seg noe som kan påvirke naturmangfoldet, gi tilsynsmyndigheten «de opplysninger som tilsynsmyndigheten

trenger for å utføre sine gjøremål etter denne lov». Eventuell taushetsplikt må vike.

Selv om et pålegg om opplysninger kan påklages etter forvaltningsloven § 14 annet punktum, vil tilsynspersonellet kunne kreve opplysningene straks, uten hensyn til klagen, når situasjonen krever det, jamfør § 14 femte punktum. Dette antas å være praktisk i felt.

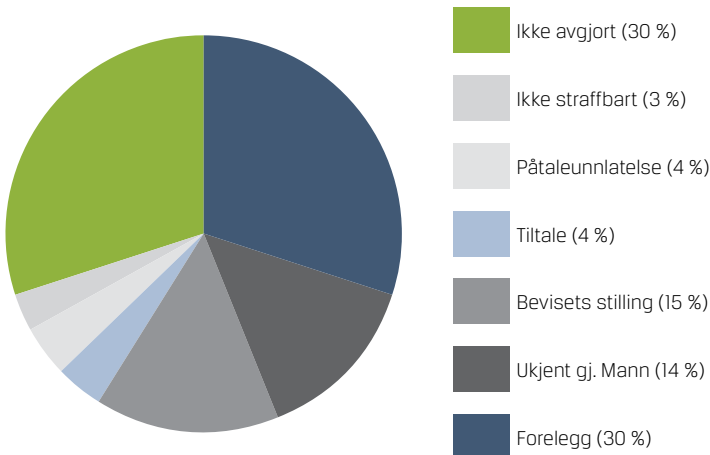
Opplysningsplikten etter § 65 første ledd gjelder imidlertid kun ved pålegg, og pålegget må spesifiseres.

Kystvakta er et tilsynsorgan som gjerne går til anmeldelse dersom de villedes eller ikke får opplysninger. Det foreligger derfor en del praksis etter kystvaktloven § 36 som kan gi veiledning ved tolkningen av naturmangfoldlovens bestemmelser om opplysningsplikt.

Det kan for øvrig innebære brudd på straffeloven § 333 å nekte å oppgi personalia til tilsynspersonell.

Den som er ansvarlig for virksomhet som reguleres av naturmangfoldloven, kan også være pliktig til å informere relevant myndighet uten at det er gitt pålegg, med andre ord en selvstendig straffesanksjonert handleplikt. Plikten inntreffer når «det oppstår skade på naturmangfoldet eller fare for alvorlig slik skade som følge av» den aktuelle aktiviteten, jamfør § 65 annet ledd. Jeg kan ikke se at selvinkrimineringsvernet etter Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) art. 6 nr. 1 har vært til hinder for domfellelse for brudd på opplysningsplikt etter kystvaktloven § 36 i tilfeller hvor opplysningene som vedkommende pålegges å gi, kan utsette ham for straff. Backer side 531–532 og side 539 problematiserer spørsmålet. En annen ting er at domfellelse i straffesak normalt ikke kan bygge på opplysninger gitt av tiltalte etter pålegg.

Det er nyttig for politiet å være klar over bestemmelsen i naturmangfoldloven § 63 annet ledd annet punktum, selv om det ikke er straffbart å nekte å etterkomme pålegg etter denne bestemmelsen. Den gir nemlig tilsynspersonell adgang til å «stanse personer, fartøyer og

motorkjøretøyer dersom dette er nødvendig for utøvelsen av tilsynet», selv om de opptrer uten begrenset politimyndighet. Bestemmelsen er utformet etter mønster av lakse- og innlandsfiskloven § 42, og antas å være praktisk ved kontroll av motorkjøretøyer i utmark og vassdrag, jmfør Ot.prp. nr. 52 (2008–2009) side 447. Det må være klart at tilsynspersonell ikke kan utøve fysisk makt mot person, men Backer side 529 antar at bestemmelsen gir tilsynspersonell adgang til å foreta fysisk sperring og til å ta ut tenningsnøkkelen av kjøretøy. Pågrep og beslag er det bare politiet som kan foreta, dog slik at dette tilligger «enhver annen» når den mistenkte «forfølges på fersk gjerning eller ferske spor», jmfør straffeprosessloven § 176 første ledd annet punktum og § 206 første ledd annet punktum.

Ofta vil tilsynsmyndigheten ha behov for tilgang til fast eiendom for å kunne utføre sine oppgaver. Bestemmelsen om granskning i § 64 første punktum gir lovgrunnlag for dette, men det må dreie seg om «eiendom der det foregår virksomhet som kan påvirke naturmangfoldet, eller der naturmangfoldet kan antas å være påvirke». Om forståelsen av «eiendom» heter det i Ot.prp. nr. 52 (2008–2009) side 447:

«Med «eiendom» menes her grunn- og vannarealer og bygninger, konstruksjoner og anlegg. Bestemmelsen vil særlig ha betydning i forhold til innmark og private veier.»

I Ot.prp. nr. 52 (2008–2009) side 447 legges det til grunn at § 64 første punktum ikke gir tilsynsmyndigheten adgang til å ransake i private hjem ved mistanke om straffbare forhold, det er det kun politiet som kan gjøre. Innenfor disse rammene antas ikke § 64 første punktum å komme i strid med Grunnloven § 102, jmfør Backer side 533–534. Retten til adgang til fast eiendom gjelder også for politiet. Det er kanskje mest praktisk når politiet bistår under tilsyn; ved mistanke om straffbare forhold kan politiet gå inn i kraft av egne hjemler. Etter § 64 annet punktum har tilsynsmyndigheten også

adgang til «dokumenter eller annet materiale som kan ha betydning for gjøremål etter loven». Dette omfatter papirer, film, bilder, prøver mv, det være seg i fysisk eller elektronisk lagret form.

Om noen nekter adgang til eiendom eller dokumenter i strid med § 64, kan det straffes etter § 75. I den sammenheng kan det være verdt

Man må låse opp dører, veibommer og lignende for myndighetene.

å merke seg at tilgang skal gis «uhindret». Man må altså låse opp dører, veibommer og lignende for myndighetene.

Som mange andre miljølover har naturmangfoldloven forskriftshjemmel for internkontroll, jmfør § 66. En slik forskrift er imidlertid ikke gitt ennå. Internkontrollforskriften 6. desember 1996 nr. 1127, som er hjemlet i en rekke miljølover, er ikke hjemlet i naturmangfoldloven. Dersom internkontrollforskrift gis etter naturmangfoldloven, kan mulige brudd på denne bli et sentralt tema i etterforskningen av saker hvor bedrifter mistenkes for brudd på loven.

Paragrafene 67 og 68 gir regler om henholdsvis endring og omgjøring av tillatelser og miljøvedtaksregister. Også overtredelse av disse bestemmelsene er straffesanksjonert, men det synes lite praktisk.

Det kan være mer aktuelt å reagere med straff mot den som ikke etterkommer pålegg om retting eller stansing etter § 69 første ledd, eller om avvergende, begrensende eller gjenopprettende tiltak etter § 70. Jeg antar for øvrig at et slikt pålegg kan tas med som borgerlig rettskrav fra forvaltningen etter straffeprosessloven § 3, slik det er adgang til etter plan- og bygningsloven, jmfør Sunnhordaland tingretts dom av 30. oktober 2009 (TSUHO-2009-153859). På den

Illustrasjonen viser fordelingen av påtalemyndighetens avgjørelser i saker etter naturmangfoldloven.

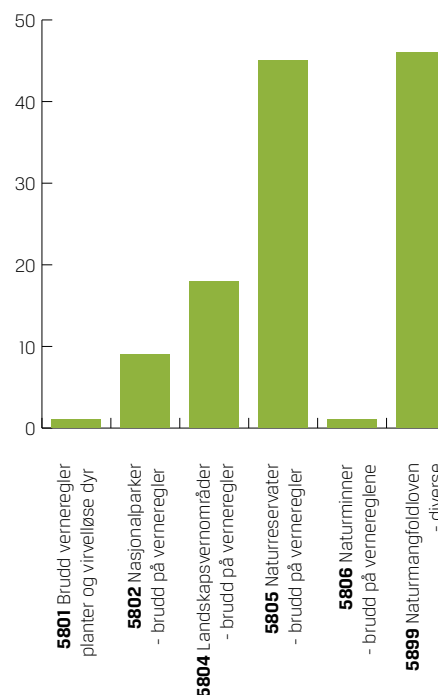
I neste nummer...

●●● I neste nummer av Miljøkrim kommer del II av artikkelen om straffesaker etter naturmangfoldloven. Her er det straffestemmelsen i § 75 i loven som står i fokus. Vi vil blant annet søke å belyse forskjellen på alminnelig og grov overtredelse, spesielle momenter i uaktsomhetsvurderingen og spørsmål om forsøk og medvirkning.

Det er fortsatt relativt få saker etter naturmangfoldloven. ØKO-KRIMs miljøkrimavdeling vil gjerne bli orientert om saker i distriktene som er litt utenom det vanlige og/eller av et visst alvor.

annen side gir § 71 og 72 forvaltningen adgang til direkte (tvangs)gjennomføring av slike pålegg for den ansvarliges regning.

Registrerte saker per 13. desember 2012.
Totalt 120 saker (Kilde pal strasak)

Rettighetstap for leppefisk-fisker

En mann er i Lister tingrett fradømt retten til å fiske leppefisk i ett år etter at han sommeren 2011 beholdt 19 hummere som han fikk i leppefiskteinene. Etter ØKOKRIMs kunnskap er dette første gang det er idømt rettighetstap i en sak om ulovlig hummerfiske.

TEMA: DOM I MILJØKRIMSAK

TEKST: STATSADVOKAT TARJEI ISTAD ØKOKRIM, FOTO: KYSTVAKTEN

Som ledd i ØKOKRIMs arbeid mot ulovlig hummerfiske tok enheten høsten 2011 inn to saker om ulovlig hummerfiske til påtaleavgjørelse. Sakene var fra henholdsvis Agder og Hordaland politidistrikt og ble i all hovedsak etterforsket lokalt.

Gode anmeldelser fra Kystvakten. Begge sakene var anmeldt av Kystvakten v/KV Tor. Anmeldelsene inneholdt gode beviser, blant annet bilder. I saken i Hordaland fremgikk det av anmeldelsen at hummeren ble funnet i samleposer som hang på den mistenktes fartøy. I saken fra Agder ble hummeren funnet i samleposer som hang på leppefiskmerder. Merdene kunne ikke umiddelbart knyttes direkte til den mistenkte, men etter at Kystvakten hadde vært i kontakt med en annen person, meldte den mistenkte seg per telefon for Kystvakten. Etterforskningen resulterte i tilståelse i begge sakene.

Ett år uten leppefiske. Mannen i Agder hadde altså fisket 19 hummere utenfor sesongen, og av disse var fem under minstemål. I tillegg inneholdt forelegget en post om fiske av 34 torsk under minstemålet på 40 cm, jamfør havressursloven § 61 jamfør forskrift 22. desember 2004

nr. 1878 § 43 nr. 2 bokstav b. Torsken oppbevarte han i samleposer festet med tau under en kai.

I begjæringen om tilståelsesdom foreslo ØKOKRIM at straffen ble satt til betinget fengsel i 21 dager og 15 000 kroner i bot, subsidiært fengsel i 30 dager. Det ble vist til at europeisk hummer i norske farvann er klassifisert som «nær truet» i Norsk Rødliste 2010, og videre til den lave oppdagelsesrisikoen, særlig når det ulovlige fisket skjer i forbindelse med lovlig leppefiskfiske. Faren for at hummer går i leppefiskteinene er etter ØKOKRIMs forståelse stor. Videre ble det vist til foreleggspraksis og de to dommene som foreligger (se omtale i Miljøkrim 2/2011 side 13).

Det ble påstått inndragning av delvis verdi av den siktedes båt med 6 000 kroner. Det dreide seg om en Hansvik 18 fot hvor KV Tor hadde funnet strips som «matchet» med de som var brukt på hummerne.

Jakt og fangst utenom lovlig jakttid medfører normalt tidsbegrenset tap av retten til jakt og fangst, jamfør Rt. 2003 side 104 avsnitt 24 med videre henvisning til Rt. 1990 side 1080. Med henvisning blant annet til denne dommen foreslo påtalemyndigheten at leppefiskfiskeren i Agder ble fradømt retten til å fiske leppefisk

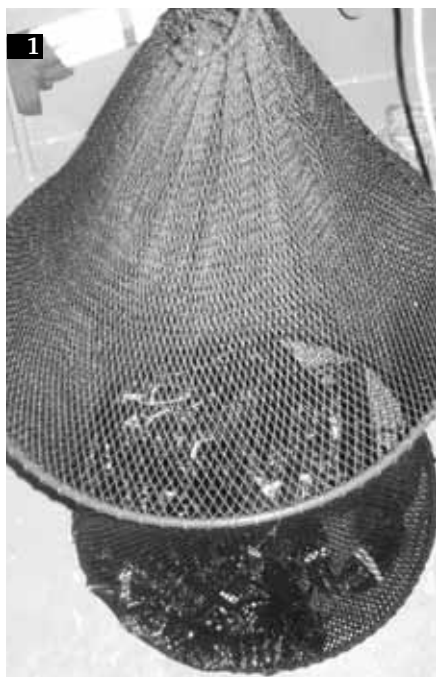
Jakt og fangst utenom lovlig jakttid medfører normalt tidsbegrenset tap av retten til jakt og fangst.

i ett år, idet ulovligheten hadde skjedd i tilknytning til denne aktiviteten, jamfør straffeloven § 29 første ledd bokstav b.

Lister tingrett fastsatte straff, inndragning og rettighetstap som foreslått av påtalemyndigheten. Det var ikke til hinder for rettighetstap at siktede hadde inntekter fra leppefiskfiske. Det hadde i 2011 dreid seg om cirka 50 000 kroner, som var et lite beløp i forholds til mannens lønn i arbeidsforhold. Mannen har vedtatt dommen.

Bot i Hordaland. Saken fra Hordaland var noe mindre alvorlig enn den fra Agder, idet det dreide seg om 12 hummere. Ingen av dem var under minstemål. Det ble derfor reagert med forelegg som lød på 18 000 kroner, subsidiært fengsel i 18 dager, samt delvis verdiinndragning av fartøyet med 6 000 kroner. Forelegget er vedtatt.

Bilde 1 og 2 viser beslag i en samlepose fra KV Tor sin inspeksjon i Hordaland.

Bilde 4 viser en fra mannskap fra KV Tor som måler torsk funnet i samlepose i Farsund.

Bilde 5 viser skipssjef Roger Hoel ombord på KV Tor som holder frem hummerne fra beslaglaget i saken i Hordaland.

Veibygging i verneområde

Lørdag 27. august 2011 hadde avisen Nationen følgende overskrift: «Ja til veiarbeid i verneområde – Staten tapte i lagmannsretten: Bønder kan ruste opp en gammel traktorvei i et verneområde i Budal.»

TEMA: VERNEVERDIG NATUR

TEKST: FØRSTESTATSADVOKAT BJØRN KRISTIAN SOKNES TRØNDELAG STATSADVOKATEMBETER, FOTO: BJØRN IVAR HAUGEN, GAULDALSPOSTEN

Artikkelforfatteren (til høyre i bildet) møtte advokat Odd Walthers Moi i den prinsipielt viktige saken i Høyesterett.

Avisen beskriver fakta slik: «Dette kan du gjøre med en setervei med hjulspor på 1,5 meter bredde, hvor det sporadisk har vært traktortrafikk og utbedringsarbeid over noen tiår i et verneområde: (1) øke bredden til 2,5 meter, (2) legge om veitraseen for å unngå vått lende, (3) jevne ut kuler i terrenget, (4) fjerne større steiner og (5) grave grøfter og legge stikkrenner etter behov. Kilde: Frostating lagmannsrett».

Dette var en noe fri gjengivelse av premisene lagmannsrettens bestemmende mindretall, bestående av tre meddommere, benyttet da de frifant veilagets formann for overtredelse av naturvernloven § 24 jmfør § 5 og plan- og bygningsloven § 110 jmfør § 93 første ledd bokstav i.

Bakgrunnen for saken var som følger: Ved opprettelsen av Forollhogna nasjonalpark 21. desember 2001 ble det i randsonen opprettet totalt åtte landskapsvernområder, og Endalen landskapsvernområde i Budalen var ett av disse.

I Budalen hadde det siden 1930-tallet eksistert et veilag som i perioden fram til desember 2001 hadde gjennomført bygging av cirka 20 kilometer vei.

Etter at vernet ble opprettet, søkte veilaget i 2002 kommunen om tillatelse til opprusting av en 1 000 meter lang vei inn til en seter, hvor det om sommeren var etablert en værhamn. Grunnet en total passivitet fra kommunen startet veilaget sitt veiarbeid i 2004 uten tillatelse, og rakk å fullføre cirka 180 meter før arbeidet ble stanset. En anmeldelse resulterte i et forelegg som ikke ble vedtatt. Saken ble oversendt tingretten og endte med frifinnelse i august 2006. Dommen ble av ukjente grunner ikke anket av påtalemyndigheten.

I 2007 startet veilaget med nytt arbeid på veifaret, men ble stanset etter å ha utbedret cirka 140 meter.

Så vel grunneier, representert ved Statskog, kommunen, Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og Direktoratet for naturforvaltning gav veilaget klar beskjed om at anleggsvirksomheten ikke kunne skje uten tillatelse fra offentlig myndighet. Veilaget på sin side hevdet at den frifinnende dommen fra 2006 innebar at arbeidet ikke var søknadspliktig, og at deres arbeid falt innenfor det forskriften gav tillatelse til, nemlig «vedlike-

hold av eksisterende (...) veiger (...)».

Veilaget valgte derfor i august 2008 å fortsette arbeidet. Den lokale rådmannen nedla da forbud mot fortsatt anleggsvirksomhet. Kommunens politiske utvalg for næring, plan og miljø besluttet uten nærmere begrunnelse kort tid etter å oppheve pålegget om arbeidsstans. Dette resulterte i at Fylkesmannen to dager senere omgjorde utvalgets vedtak som angikk plan- og bygningsloven, samtidig som Direktoratet for naturforvaltning omgjorde vedtaket som angikk naturvernloven.

Sør-Trøndelag politidistrikt utferdiget i februar 2010 et forelegg mot veilagets styreleder. Dette ble ikke vedtatt, og saken ble oversendt Sør-Trøndelag tingrett, som i september samme år dømte styrelederen til en bot på 50 000 kroner. Retten fant det klart at det var tale om en standardheving som totalt sett endret veiens karakter, og hvordan den framsto i landskapet, samt at arbeidet som var utført, klart gikk ut over det som kunne gjøres som *vedlikehold*.

Domfeltes anke til lagmannsretten resulterte, som tidligere nevnt, i frifinnelse. Imidlertid

Endalen landskapsvernområde er et av totalt 8 landskapsvernområder i Forollhogna nasjonalpark som ligger i fjellområdene i Hedmark og Sør-Trøndelag.

fant rettens flertall – fagdommerne og en meddommer – at arbeidet klart overskred det som var tillatt etter verneforskriften, og at inngrepet skulle bedømmes som vesentlig og sådan kunne endre landskapets art og karakter. Det ble blant

Medregnet den frifinnende dommen i 2004 blir det da femte gang veien i Budalen behandles i rettssystemet.

annet vektlagt at etablering av en slik vei ville innebære en betydelig risiko for økt fritidstrafikk inn til nasjonalparkens grenser.

Påtalemyndighetens anke til Høyesterett var prinsipielt begrunnet i lovanvendelsen under skyldspørsmålet, nemlig at rettens bestemmende mindretall hadde anvendt begrepet *vedlikehold* uriktig. Dette var Høyesterett enig i. Retten fant at det ikke kunne være tvil om at arbeidet klart gikk ut over det man ville karak-

terisere som vedlikehold selv med en romslig forståelse. Derimot ble det bemerkt at det ikke var alt arbeid som gikk ut over vanlig vedlikehold som uten videre ville lede til straffansvar. Skulle det ilegges straff, måtte arbeidet ha medført en vesentlig endring på landskapets art og karakter. Noen nærmere vurdering av dette lå ikke til grunn for frifinnelsen, og lagmannsrettens dom med ankeforhandling ble dermed opphevet grunnet uriktig lovanvendelse.

Høyesteretts mindretall var enig i at det som hadde skjedd gikk ut over hva som kunne karakteriseres som vedlikehold, og at det utførte veiarbeidet representerte et inngrep i terrenget. Retten fant det imidlertid vanskelig å se at arbeidet kunne sies i vesentlig grad å ha endret landskapets art eller karakter, og heller ikke at det representerte et vesentlig terrenginngrep som utløste en søknadsplikt etter plan- og bygningsloven.

Lagmannsrettens dom ble opphevet og er henvist til behandling i Frostating lagmannsrett i september 2012. Medregnet den frifinnende dommen i 2004 blir det da femte gang veien

i Budalen behandles i rettssystemet.

Saken er av stor prinsipiell betydning. I Norge er det om lag 200 landskapsvernområder, hvorav flere har en forskrift tilnærmet lik den som et gitt for Endalen i 2001, og hvor det er tydelige spor etter tidligere motorisert ferdsel.

Dersom man tar utgangspunkt i at det er tilstanden på vernetidspunktet som skal opprettholdes (se bl.a. Rt. 2002 side 583), kan det oppstå bevisproblem når denne ikke er tilstrekkelig dokumenterbar. I Endal-saken forelå det blant annet ingen bilder av veifaret slik det var forut for det aktuelle veiarbeidet. Det oppstår også et bevisproblem når vernet ikke hindrer at pågående virksomhet kan fortsette og utvikles innenfor vernets rammer.

Det å overtre forskriftenes bestemmelser knyttet til hva man kan foreta i et verneområde uten offentlig godkjenning, får ingen straffettslige følger før konsekvensene for området blir såpass alvorlige at de kan karakteriseres som «vesentlige». Dette var kravet etter den nå opphevede naturvernloven. Dette er gjentatt i naturmangfoldloven § 36.

Ta store fisker, ikke bare små pandaer

Kunnskapsrike folk fra frivillige organisasjoner og fagmyndigheter i møte med dedikerte representanter fra politi og påtalemyndighet under årets INTERPOL-konferanse i Bangkok.

TEMA: SAMARBEID

TEKST: SPESIALETTERFORSKER PER KNUT VISTAD ØKOKRIM. FOTO ROYAL THAI POLICE

Det var et storslagent arrangement av Royal Thai Police: fem dager med 200–300 deltagere fra over 60 land og fra alle kontinenter. Foruten deltagere fra politi og påtalemyndighet var nasjonale miljø- og tollmyndigheter samt representanter fra ulike FN-organisasjoner, CITES og WCO til stede. Det var både åpne og lukkede sesjoner på konferansen, og flere NGO-er var også representert og holdt dessuten også innlegg.

I realiteten var det tre separate møter som ble holdt samtidig: det 23. møtet i INTERPOLs arbeidsgruppe mot faunakriminalitet, det 17. møtet i INTERPOLs arbeidsgruppe mot forurensningskriminalitet og et separat møte mellom politisjefer og tollmyndigheter om tigerkriminalitet.

Mangel på penger. Undertegnede har representert Norge i arbeidsgruppen mot forurensningskriminalitet siden 1990-tallet og deltok derfor på sesjonene som handlet om forurensning.

I de senere år har en fått flere tjenestemenn og -kvinner ved desken i INTERPOL i Lyon, og sammen med andre ansatte utgjør disse INTERPOL Environmental Crime Programme. Dette har medført at arbeidet er blitt profesjonalisert, og en lang rekke prosjekter driftes eller understøttes fra Lyon.

Miljøkriminalitet er dessverre ikke blant de øverst prioriterte områdene i INTERPOL – så langt. Dette innebærer at det er lite midler å få over INTERPOLs årlige budsjett, som er basert på nasjonale årlige tilskudd fra cirka 190 medlemsland. En konsekvens av dette er at arbeidet mot miljøkriminalitet i stor grad finansieres av bidrag fra et fåtall medlemsland samt fra en del NGO-er og andre støttespillere på ideelt grunnlag. Som ett eksempel kan nevnes at Naturvårdsverket i Sverige var en hovedbidragsyter til en konferanse i fjor i Denver. Dette var startskuddet til en særskilt satsing på et område jeg i mangel

av et godt norsk ord velger å kalle «pollution crime forensics».

Høye ambisjoner sammen med noe vaklende finansiering medfører at en del av tiden og ressursene går med til å opprettholde finansieringen. På miljøområdet er det mange sakstyper med internasjonalt tilsnitt, og de knappe ressursene burde ha vært brukt på dette.

Ta store fisker, ikke bare små pandaer.

Ett tema var «merkevarebygging og markedsføring» av miljøarbeidet i INTERPOL. Hva med å fokusere på forbrytere à la Al Capone og John Dillinger fremfor bilder av pandaer og andre truede dyrearter? Dette ble understreket av Bryan Christy gjennom å fortelle historien om Anson Wong – en av de største forhandlere av truede dyrearter i verden. Gjennom undercovervirksomhet og opprettelse av fiktive selskaper klarte politiet å lokke ham til et møte i Mexico City i 1998. Der ble han arrestert og utlevert til USA, hvor han fikk en fengselsstraff. Historien ble dokumentert av National Geographic Society og en artikkel av Christy, «The Kingpin», ble publisert (<http://ngm.nationalgeographic.com/2010/01/asian-wildlife/christy-text>). Dette førte til stor interesse blant lokale NGO-er, media og politikere i Malaysia, som igjen førte til fokus på korrupsjon og innføring av ny lovgivning. Wong ble arrestert på nytt i Malaysia senere og fikk en ny og lang fengselsstraff.

Videre var det innlegg fra academia som fokuserte på forskningsmiljøenes rolle i bekjempelse av miljøkriminalitet. Forskning kan kartlegge ulovlig handel og ulovlige nettverk, utarbeide publikasjoner, jobbe mot media, studere samarbeid og bidra til å bygge bro mellom håndhever og lovgiver eller se på spesifikke prosjekter for INTERPOL. Fra akademisk hold mente man at forskningsmiljøene kunne ha en mer aktiv rolle enn i dag.

Stort problem, lave straffer. Ett konkret prosjekt i forensingsgruppen innenfor «orensics» er utarbeidelse av en manual. Manualen består både av en analytisk seksjon og en seksjon med et tjuetall ulike scenarioer, og er et hjelpemiddel for sikring av bevis fra et åsted i forensingsaker. Prosjektet ble igangsatt på konferansen i Denver i fjor, og arbeidet siden den gang ble evaluert og arbeidet videre med i noen av sesjonene i Bangkok. Det ble på slutten av konferansen meldt at også faunagruppen vil gå i gang med et lignende arbeid.

EE-avfall har over noen tid vært ett av prosjektene i INTERPOL-regi, og det er utarbeidet flere rapporter som blant annet har kartlagt forbindelsen mellom organisert kriminalitet og kjøp/salg og transport av EE-avfall. Såkalte Eco-message er blitt sendt inn av ulike medlemsland om konkrete saker og skal bidra til å kartlegge denne type handel i større grad. Det kan hende at prosjektet vil bli utvidet til å omfatte også andre typer farlig avfall.

Relativt lave strafferammer og ilagte straffer er et problem når det gjelder avfall, særlig når man vet hvilke beløp som er involvert.

Følgende eksempel illustrerer dette: Et firma i Storbritannia ble opprettet ved å underby andre aktører når det gjaldt håndtering av kommunalt avfall. Firmaets enkle løsning var å putte alt avfall i konteinere og skipe disse til Kina. Firmaet ble på et tidspunkt utsatt for strafferettsforfølgning og ble dømt for eksport av tre slike konteinere. Straffen var en bot på 80 000 britiske pund. Dette kan sies å være en vellykket straffesak i og for seg. Firmaet, som driver etter samme forretningsidé flere steder i verden, ble ti år senere solgt for åtti millioner pund. Boten utgjør i denne sammenheng kun en mindre utgiftspost.

Arbeidstilsynet spør – Er det noe poeng å anmelde arbeidsmiljøkriminalitet?

TEKST: SENIORRÅDGIVER BJØRN KVELLO, ARBEIDSTILSYNET. FOTO: ARBEIDSTILSYNET

Riksadvokaten har i rundskriv nr 1 for 2012, på side 9 (se sitat ved siden), angitt mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i politiet for kriminalitet som rammer arbeidslivet. Er det slik at det som Riksadvokaten her uttaler om rask behandling og adekvat reaksjon følges opp av politiet lokalt, eller skjer ikke dette?

Arbeidstilsynets myndighet. Mange har hørt hjertesukk fra inspektører i Arbeidstilsynet om at det ikke er noen vits i å inngi en anmeldelse fordi politiet ikke gjør noe og det ender med at saken blir henlagt. Arbeidstilsynets mål er å bidra til å heve arbeidsmiljøstandarden i Norge. For å få dette til skal Arbeidstilsynet blant annet ha en effektiv og enhetlig innsats mot kriminalitet som rammer arbeidslivet. Vi er avhengig av et godt og nært samarbeid med politiet og påtalemyndigheten, både regionalt og sentralt.

Arbeidstilsynet fører først og fremst tilsyn med at arbeidsmiljølovens bestemmelser med forskrifter blir fulgt, men også tilsyn med diverse bestemmelser i allmenngjøringsloven og utlendingsloven. Som virkemidler har vi våre administrative reaksjoner, pålegg, tvangsmulkt, stansning og tilbakekalling av produkter mv. Ved alvorlige overtredelser er anmeldelse aktuelt.

Omfanget av anmeldelser og hva skal anmeldes. Det er fra flere hold anført at Arbeidstilsynet anmelder for få saker. Det kan være riktig og ikke riktig. Etter vårt syn er det sentrale å anmelde de riktige sakene. Arbeidstilsynet har utarbeidet interne retningslinjer som gir føringer for hvilke brudd som bør lede til en anmeldelse:

- Overtredelsen har eller kunne ha medført fare for arbeidstakernes sikkerhet, liv eller helse.
- Brudd på grunnleggende og elementær

sikkerhet og/eller andre grove brudd på arbeidsmiljøloven med forskrifter og/eller andre lover vi forvalter.

- Det avdekkes gjentatte brudd på lov og forskrift i samme virksomhet. Med gjentatte brudd menes her flere overtredelser av samme bestemmelse eller overtredelse av ulike bestemmelser.
- Flere mindre brudd som samlet kan anses som grove. Flere brudd kan tyde på at det ikke arbeides planmessig og systematisk med helse-, miljø- og sikkerhet i virksomheten.
- Brudd på stansningsvedtak.
- Det legges hindringer i veien for utøvelsen av tilsynet; ved for eksempel at Arbeidstilsynet nektes adgang til virksomheten, virksomheten nekter å gi opplysninger eller unnlater å gi lovbestemt melding om alvorlig ulykke eller hindrer offentlig myndighet.
- Saken er prinsipiell. Det er for Arbeidstilsynet særlig viktig å reagere på overtredelsen.

Et overordnet moment er at det alltid må foretas en vurdering av om allmennpreventive eller individualpreventive hensyn tilsier at overtredelsen anmeldes.

Nytter det å anmelde? Det ble i 2011 inngitt 67 anmeldelser mot 46 i 2010. Saker som gjelder

Riksadvokatens rundskriv 1 – 2012 side 9:

«Riksadvokaten understreker betydningen av en aktiv og målrettet innsats mot kriminalitet som rammer arbeidslivet. Alvorlige brudd og tilsidesettelser av sikkerhetsforskrifter og internkontrollrutiner skal møtes med strafferettslig forfølgning og reaksjon, selv om det ikke er inntrådt ulykke eller påvist skade. I rundskriv nr. 1/1996 har riksadvokaten understreket at alvorlig arbeidsmiljøkriminalitet skal etterforskes grundig og med høyt tempo. Det må foreligge klare og praktiske arbeidsrutiner mellom politiet og andre offentlige myndigheter, som for eksempel Arbeidstilsynet. Ulovlig bruk av arbeidskraft kan – uavhengig av omfanget – være alvorlig økonomisk kriminalitet som dekkes av riksadvokatens sentrale prioriteringer. Kampen mot såkalt sosial dumping er et viktig satsningsområde for myndighetene. Arbeidstilsynet har gjennom tilsyn og inspeksjoner avdekket uverdige forhold for utenlandske arbeidere i Norge. Tilsynet kan benytte egne sanksjoner mot brudd på allmenngjøringsloven og utlendingsloven. Det er lagt opp til rask reaksjon ved bruk av slike sanksjoner. Det er bare de alvorligste tilfellene som nå politianmeldes. Politiet må effektivt følge opp de tilfeller som blir anmeldt, både gjennom rask behandling og adekvat reaksjon.»

2/3

Av avgjorte saker i 2008 og 2009 ble nærmere 2/3 av anmeldelsene innenfor sosial dumping henlagt. De fleste på grunn av bevisets stilling.

arbeidsulykker er holdt utenfor. Flere av disse anmeldelsene er ikke påtalemessig avgjort. Vi har imidlertid erfaringer fra tidligere år at forholdsvis mange av anmeldelsene blir henlagt. Av avgjorte saker i 2008 og 2009 ble nærmere 2/3 av anmeldelsene innenfor sosial dumping henlagt. De fleste på grunn av bevisets stilling. Svært få saker ender med dom.

Årsaken til at så mange saker blir henlagt er sannsynligvis en kombinasjon av flere faktorer. Det kan være at Arbeidstilsynet ikke har gitt en

arbeidsgivere som er i landet i en kortere periode. Dersom avhør ikke tas umiddelbart, vil muligheten til å foreta en tilstrekkelig etterforskning kunne gå tapt. Da Arbeidstilsynet fikk hjemmel til å bruke virkemiddelet «stans» ved brudd på allmenngjøringsloven, ble dette virkemidlet i mange tilfelle tatt i bruk i stedet for anmeldelse.

Arbeidstilsynets samarbeid med politiet. Formålet med våre anmeldelser er at de til syvende og sist skal ha en positiv virkning på arbeidsmiljøet. Forutsetningen for å få dette til kan bare skje ved et samarbeid mellom politiet/påtalemyndigheten og Arbeidstilsynet.

Arbeidstilsynet består av sju regioner som alle ved siden av tilsynspersonell også har ansatt flere jurister. Forutsetningen er at jurist skal kvalitetssikre alle våre anmeldelser. Arbeidstilsynet har forutsatt at det skal inngås samarbeidsavtaler med alle politidistriktene. Per i dag mangler det avtale med 11 politidistrikter. Samarbeidsavtalene skal inneholde klare og praktiske rutiner for samarbeidet mellom politiet og Arbeidstilsynet i regionen.

Det innebærer at det må etableres et samarbeidsorgan med kontaktpersoner for de respektive etatene. De skal ha faste møter, men

først og fremst er det viktig at man har løpende kontakt i konkrete saker. I dag synes samarbeidet å fungere godt i enkelte regioner, mindre godt i andre. Det er også forskjeller innenfor regionene som ofte må forholde seg til flere politidistrikter.

En region, som har fire politidistrikter å forholde seg til, uttrykker det slik for to av dem:

«Dessverre er vi ikke fullt så fornøyd med dette politidistriktet der ankepunktene i hovedsak gjelder lav prioritering av arbeidsmiljøkriminalitet, lang saksbehandlingstid og et altfor lavt straffennivå.»

«Også i forhold til dette politidistriktet har vi et greit samarbeid. I en spesiell sak (dødsulykke med lift) hadde vi et spesielt tett og godt samarbeid, der vi blant annet deltok i avhør som sakkyndige.»

Arbeidstilsynet som fagetat vil i mange saker kunne bistå politiet både før og under en etterforskning noe ovennevnte sitat er et godt eksempel på. En god dialog vil i mange tilfelle kunne være avgjørende for et godt resultat.

Hva nå? Til tross for at det er en oppfatning av at politiet henlegger våre anmeldte saker for ofte, vil Arbeidstilsynet fortsette med å anmelde alvorlige brudd på den lovgivningen vi er satt til å forvalte. Vi har som mål å anmelde flere saker som gjelder alvorlige brudd på arbeidsmiljølovgivningen. Et godt og konstruktivt samarbeid som fører til rask behandling og adekvat reaksjon som anført av Riksadvokaten er dog en viktig forutsetning for at dette skal skje.

Det er nå et forslag på høring som tar sikte på å gi Arbeidstilsynet myndighet til å ilegge overtredelsesgebyr. Gebyret er forutsatt å være et supplement til alminnelig straffeforfølgelse. Det forutsettes brukt ved mindre alvorlige overtredelser.

Dersom Arbeidstilsynet får hjemmel til å ilegge overtredelsesgebyr, vil det kreve en nærmere avklaring av hvilke brudd som kvalifiserer for gebyr. Det er vanskelig å spå, ikke minst om framtida, men med innføring av overtredelsesgebyr kan det bli færre anmeldelser da ileggelse av overtredelsesgebyr vil kunne gi raskere og sikrere reaksjon og dermed framstå som et mer effektivt virkemiddel.

Arbeidstilsynet vil fortsette med å anmelde alvorlige brudd på den lovgivningen vi er satt til å forvalte.

tilstrekkelig beskrivelse av faktum og de aktuelle bestemmelser om er overtrådt, eventuelt beskrive forhold som ikke er relevante.

Politiet synes å bruke for lang tid fra anmeldelse foreligger til det foreligger en påtaleavgjørelse. Mange saker innenfor sosial dumping involverer ofte utenlandske arbeidstakere og

Foto: Tollvesenet og Klif har i fellesskap stoppet flere konteinere med farlige leker og andre produkter beregnet for gatesalg og markeder. Her undersøker Klif-kontrollør Anneke Frøysa en sprayboks.

Alvorlig miljøkriminalitet ved ulovlig import av produkter – for mange henleggelseser

TEKST: SEKSJONSLEDER RAGNHILD ORVIK, OG MILJØKRIMANSVARLIG TONJE JOHNSEN, KLIF. FOTO: KLIF

Kjemikalier kan gi mennesker akutte forgiftninger og helseproblemer som lever- og lungeskader, redusert fruktbarhet og kreft. Tross omfattende brudd på regelverket har svært få blitt straffet. Hvorfor?

Vi lever alle i en kjemisk hverdag, omgitt av vanlige forbrukerprodukter som maling, lakk og lim, leker, jakker, møbler og treningsutstyr. Mye av dette inneholder kjemikalier som er farlige for helse og miljø. Det er knyttet stor bekymring til alvorlige langtidsvirkninger som skader på forplantningsevnen, herunder redusert fruktbarhet og skader på immunforsvar. Noen av kjemikaliene kan akutt forgifte barn og voksne og gi lever- og lungeskader, svekket konsentrasjonsevne og kreft. Selv om mange produkter kan være trygge å bruke, kan stoffene i produktene være skadelige hvis de havner i miljøet og tas opp

i næringskjeden til dyr og mennesker. Mange bekker små blir én stor å, og det er svært viktig med en miljømessig forsvarlig innsamling og behandling når produktene kasseres.

I Europa er det innført et strengt regelverk som skal forhindre negative konsekvenser av industriens kjemikaliebruk. Vi som forbrukere skal kunne føle oss trygge på at produkter ikke inneholder forbudte kjemikalier, at informasjonen på emballasjen om innhold, farer og riktig bruk er korrekt og forståelig, og at flasken med syre har barnesikret lukning. Regelverket er strengt fordi følgene av lovbrudd kan være alvorlige.

Omfattende og gjentatte brudd på regelverket.

Produktene vi som forbrukere kjøper i Norge i dag, er stort sett importert, og som regel fra Asia, og særlig Kina. Det er mange importører, fra store internasjonale selskaper til enkeltpersoner, og betydelige mengder varer krysser grensen til Norge og det norske markedet.

Som forurensningsmyndighet jobber Klif daglig for å minimere risikoen ved å videreutvikle regelverket og kontrollere at produsenter, importører og forhandlere følger loven. Hvert år finner vi produkter med ulovlige kjemikalier, og kjemikalier som ikke er korrekt merket med opp-

lysninger om helse- og miljøfare. En utfordring er at importører lar seg friste av et parti med billige varer fra Asia, uten å kjenne innholdet av farlige stoffer, for så å selge det med stor fortjeneste.

Kontrollresultatene våre viser at regelverket etterleves i altfor liten grad, særlig hos mindre,

uprofesjonelle importører og produsenter. Men heller ikke hos mer profesjonelle importører og produsenter tas dette regelverket tilstrekkelig alvorlig. Ingen av virksomhetene Klif kontrollerte i 2011, overholdt alle krav til import og omset-

Vi ser at tilsynsarbeidet nytter, og at det er en forbedring neste gang vi kommer på kontroll, men vi opplever likevel for ofte at de samme bruddene gjentar seg år etter år, og at regelverket bevisst ignoreres. Det er særlig disse tilfellene vi velger å anmelde til politiet.

Kjemikalier

●●● Kjemikalier er en felles betegnelse for kjemiske stoffer og stoffblandinger. Kjemiske stoffer og stoffblandinger omfatter:

- Kjemiske stoffer: grunnstoffer og deres kjemiske forbindelser med andre grunnstoffer, slik de forekommer naturlig eller industrielt fremstilt
- Stoffblandinger: oppløsninger eller faste, flytende og gassformige blandinger av to eller flere kjemiske stoffer

Kjemikalier brukes i mange forskjellige produkter og produksjonsprosesser. Vi kan vanskelig tenke oss et moderne samfunn uten utstrakt bruk av kjemikalier. Farlige kjemikalier kan inngå i en rekke produkter vi ikke er vant til å forbinde med helse- og miljøfare. Eksempler er tekstiler, møbler, PC-er og annet elektronisk utstyr.

Kilde: miljøstatus.no. Les mer om kjemikalier på erdetfarlig.no.

Foto: Bindeez lekeperler fra 2007 inneholder det kjemiske stoffet 1,4-butandiol, som er helseskadelig. Perlene sveller og kan forårsake kvelning hvis de svelges. I 2008 ble perlene derimot relansert uten forbudte stoffer.

Vi opplever likevel for ofte at de samme bruddene gjentar seg år etter år, og at regelverket bevisst ignoreres.

ning av kjemikalier. Over halvparten av dem hadde mangelfulle eller feilaktige opplysninger om sine produkter og de helse- og miljøfarlige egenskapene.

For mange saker henlegges. Manglende etterlevelse av regelverket og potensialet for helse og miljøskade gjør at produkt- og kjemikalieområdet peker seg ut som en form for miljøkriminalitet hvor behovet for straffesanksjon er stort. De mest alvorlige sakene anmeldes av Klif, og i perioden 2008 til 2011 ble syv saker anmeldt til politiet på grunn av brudd på produkt- og kjemikalierregelverket.

En av de mest alvorlige sakene som vi har anmeldt, er den såkalte Bindeez-saken, som vi anmeldte i 2008. Her hadde et firma importert

og omsatt Bindeez lekeperler til barn som inneholdt et forbudt stoff som likner det narkotiske stoffet GHB (gammahydroksydbutyrat). Får man dette i seg, kan det føre til koma, pustebesvær, forstyrrelser av hjerterytme og anfall. Det er kjent at barn har falt i koma og blitt innlagt på sykehus som følge av Bindeez-perler. Dessverre ble denne saken henlagt av politiet fordi forholdene ble foreldet mens etterforskningen pågikk. Klif var svært misfornøyd med politiets håndtering av denne saken, og tok opp saken med overordnet politimyndighet. Riksadvokaten ba Oslo statsadvokatembeter følge opp saken overfor det aktuelle politidistriktet.

Totalt er nesten halvparten av sakene vi har anmeldt siden 2008 for brudd på produkt- og kjemikalierregelverket, blitt henlagt av politiet, tre saker er under etterforskning, mens status for den siste saken er uklar.

Klif ønsker samarbeid og prioritet. Klif vil også i 2012 prioritere arbeidet med produkt- og kjemikaliekontroller. Vi vil bruke våre egne virkemidler så effektivt som mulig for å sikre at regelverket følges, og samtidig vil vi anmelde de mest alvorlige sakene til politiet. Vi vil forklare politiet enda bedre hvorfor disse sakene er alvorlige.

Vi håper våre anmeldelser får den nødvendige prioritert av politidistriktene.

Rettsområdet er ofte ukjent for politiet, og det er viktig at vi bidrar med vår fagkompetanse, både ved å gi et godt grunnlag for politiet gjennom våre anmeldelser, og ved å bistå politiet i etterforskningen. Vi har blant annet erfart at det kan være nyttig for politiet med bistand under avhør.

For å oppnå at importører og produsenter følger produkt- og kjemikalierregelverket, er vi avhengige av et godt samarbeid med politiet. Vi frykter at det store antallet henleggelsener kan undergrave vårt tilsynsarbeid, og bidra til å opprettholde bransjens manglende vilje til å ta regelverket på alvor. Vi håper derfor våre anmeldelser får den nødvendige prioritert av politidistriktene, og at vi får et godt samarbeid i disse sakene. Dersom vi får flere saker hvor de ansvarlige blir straffet, og vinning inndratt, vil vi oppnå større grad av etterlevelse av produkt- og kjemikalierregelverket, og vi får forhåpentligvis stoppet noen av de verste aktørene i bransjen.

Helse- og miljøfarlige kjemikalier

●●● Kjemikalier kan ha negative effekter både på helse og miljø. Høye enkelt-doser av kjemikalier kan gi akutte effekter. Langvarig eksponering for lave doser er imidlertid mer vanlig. Omfanget av kroniske skader og langtidsvirkninger som forårsakes av kjemikalier, er langt dårligere kjent enn omfanget av akutte virkninger.

De alvorligste miljøeffektene av miljøgifter er hormonelle forstyrrelser, forstyrrelser i reproduksjonsprosessen samt arvestoffskader. Effektene kan føre til en nedgang i forplantningsevnen, som kan være alvorlig for enkelte arter. Svekket helse og immunforsvar er en annen alvorlig effekt.

Kjemikalier kan forårsake alvorlige helseskader som akutte forgiftninger og kroniske skader og langtidsvirkninger som for eksempel kjemiske allergier og lever-, nyre-, lungeskader. Redusert fruktbarhet, fosterskader, arvestoffskader og krefter andre skader og sykdommer. Kjemikalier kan forårsake skade på immunforsvaret og nervesystemet.

Kilde: miljostatus.no. Les mer om kjemikalier på erdetfarlig.no.

Foto: Denne dispensereren for desinfeksjonsmiddel til boblebad er ulovlig fordi den kan forveksles med en leke og er derfor et brudd på aktsomhetsloven.

Kommentar fra ØKOKRIM

– Såkalt produkt- og kjemikaliekriminalitet kan gjelde for eksempel leker eller maling med giftig innhold. Det dreier seg således om miljøkriminalitet som kan ha alvorlige følger for mennesker og natur. Ulovlig innhold er selvsagt farlig, men også manglende merking kan ha konsekvenser.

ØKOKRIMs erfaring er at disse sakene ofte er godt forberedt av tilsynsmyndigheten, og at forvaltningens sakkyndighet også kan og bør brukes i tiden etter anmeldelse. Som ellers på miljøområdet er det viktig at bøtene ikke er så

lave at den allmennpreventive effekten uteblir. ØKOKRIM har tidligere uttalt at bøter til foretak på miljøområdet alltid må være av en viss størrelse, og bare unntaksvis settes lavere enn 50 000 kroner, jamfør Håndbok i bekjempelse av miljøkriminalitet, ØKOKRIMs skriftserie nr. 17 side 50, og er saken alvorlig bør boten være langt høyere enn 50 000 kroner.

Dette sier førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland, leder av Miljøkrimavdelingen til Miljøkrim.

Miljødemonstranter gikk ikke fri i Høyesterett

TEMA: SAMARBEID

TEKST: STATSADVOKAT KATHARINA RISE RIKSADVOKATEMBETET. FOTO FRA POLITIET TIL STRAFFESAK

Den 19. desember 2011 avgjorde Høyesterett en sak som gjaldt tre menn som demonstrerte i forbindelse med prosjektet «Ren Oslofjord» og nektet å etterkomme pålegg fra politiet om å fjerne seg. Høyesterett kom til at de tiltalte hverken kunne frifinnes på grunn av nødrett eller nødverge.

De tiltalte hadde tilknytning til miljøstiftelsen Neptune Network, som har til formål å beskytte havet mot miljøgifter og å få et rent hav. Prosjektet «Ren Oslofjord» gikk ut på å fjerne forurensede masser på sjøbunnen i indre Oslofjord i forbindelse med utbyggingen av Bjørvika og Operaen. Massene ble transportert til deponiområdet mellom Langøyene og Malmøykalven og deponert cirka 70 meter under havoverflaten. Deponiområdet ble opprettet etter at SFT – Statens forurensningstilsyn (Klima- og forurensningsdirektoratet) hadde gitt slik tillatelse til Oslo Havn.

Valget av deponistad og deponeringsmåte utløste omfattende protester og demonstrasjoner. De tiltalte gjennomførte en rekke demonstrasjoner fra juni 2006 til oktober 2008, og de varslet så vel Oslo Havn som politiet i forkant om demonstrasjonene.

Klatret opp i mast. To av de tiltalte aksjonerte 7. september 2007 mot det de mente var miljødeleggelser og brudd på tillatelsen gitt av SFT. Cirka klokka 06.00 om morgenen klatret de opp i en om lag 16 meter høy mast på en arbeidskran ved Malmøykalven, hang opp et banner med teksten «STOPP GIFTDUMPINGEN», og lenket seg fast.

Politiet ble tilkalt og påla de tiltalte over mobiltelefon å klatre ned fra masten, og dro så fra stedet. Arbeidet med deponeringen ble stoppet, og etter en tid kom politiets beredskapstropp. De ga på nytt pålegg om at de to tiltalte skulle komme ned fra masten, noe de ikke etterkom. Politiet klatret så opp i masten med avbitertang,

Bakgrunnen for aksjonene var at de tiltalte oppdaget at det ble sluppet forurenset masse direkte i fjorden.

og hentet de to ned. De tiltalte gjorde ingen motstand og klatret ned selv, og aksjonen ble avviklet.

Bakgrunnen for aksjonene var at de tiltalte oppdaget at det ble sluppet forurenset masse direkte i fjorden fra lekterne som transporterte massene til deponiområdet. Oslo Havn fikk opplysninger fra de tiltalte om mulige brudd på konsesjonen i form av dumping av kloakk og for høye PCB verdier i de forurensede massene før aksjonen.

I januar 2008 anmeldte de tiltalte Oslo Havn og selskapet som var engasjert til å deponere de forurensede massene. Vedlagt anmeldelsen forelå omfattende dokumentasjon. Anmeldelsen ble sendt i kopi til SFT som i februar 2008 anmeldte det samme forholdet. I Oslo tingretts dom av 1. februar 2010 ble selskapet som deponerte massene idømt foretaksstraff og to ansatte i selskapet ble funnet skyldige i å ha dumpet forurensede masser.

Fisket ut med båtshake. På formiddagen tirsdag 13. mai 2008 aksjonerte to av de tiltalte ved å borde en leker som transporterte masse fra Frognerkilen og som de derfor mente var spesielt giftig.

Formålet med aksjonen var å hindre et nytt konsesjonsbrudd. Iført overleversdrakter lenket aksjonistene seg fast i lekteren og forhandlet med kapteinen om å tømme den på et landdeponi, og de tilbød å betale frakten dit. Politiet ble tilkalt og beordret de tiltalte om å fjerne seg, men de nektet å etterkomme politiets pålegg. Politiet dro da for å hente avbiterutstyr. Da politiet kom tilbake, hadde de tiltalte frigjort seg fra kjettingen og begitt seg ut i den forurensede massen. De fikk på ny ordre om å fjerne seg, men nektet.

FAGSEMINAR OM
**ARBEIDSMILJØ-
KRIMINALITET**

8.–9. mai 2012

Miljøkrimavdelingen ved
ØKOKRIM arrangerer seminar
om arbeidsmiljøkriminalitet på
Gardermoen 8–9. mai.

Arbeidsmiljøkriminalitet er brudd på lover og forskrifter som beskytter arbeidsmiljøet; arbeidsmiljøloven, produktkontrollloven og allmenngjøringsloven. Kriminaliteten skjer når pålagte sikkerhetstiltak brytes som følge av uaktsomhet eller uforstand, men også ved at sikkerhet blir valgt bort av økonomiske årsaker.

Dessverre har arbeidsmiljøkriminalitet et stort skadepotensiale og alvorlige tilfeller skal prioriteres. Riksadvokaten har understreket betydningen av en aktiv og målrettet innsats mot kriminalitet som rammer arbeidslivet.

Miljøkrimavdelingen har blant annet invitert representanter fra Riksadvokaten, statsadvokatene, politidirektoratet, Sysselmannen på Svalbard, politidistriktenes miljøkoordinatorer og påtalejurister med særlig ansvar for miljø saker.

Hovedtema for seminaret vil bli bevissikring og irtteføring av arbeidsmiljø saker.

Vi blir ca. 150 deltagere som forventet. I tillegg til inviterte i politiet og påtalemyndigheten deltar representanter fra Direktoratet for Arbeidstilsynet og Arbeidstilsynet i regionene.

Lekteren gikk så til Sjursøya, hvor politiet ga to av de tiltalte litt tid til å møte media og å komme seg ut av lekteren. De to forholdt seg passive inntil de ble fisket ut med båtshaker av politiet.

Den siste aksjonen skjedde den 15. oktober 2008. Domfelte la en seilbåt i kursen til en slepebåt og lekter som transporterte forurensede masser. Politiet ble tilkalt og påla tiltalte å fjerne seg fra slepebåts kurs. Tiltalte ventet en stund med å etterkomme ordren.

Alta-kjennelsen. De domfelte ble i både tingretten og lagmannsretten idømt bot for forholdene og erstatning til Oslo Havn. De anket dommen til Høyesterett. De domfelte bestred ikke gyldigheten av SFTs (Klifs) tillatelser eller at politiets pålegg var lovlige, men de hevdet at nødrettsbestemmelsen i straffeloven § 47 kom til anvendelse, subsidiært at det forelå straffrihet på grunn av nødverge, jmfør straffeloven § 48.

De straffbare forholdene Høyesterett skulle vurdere hadde likhetstrekk med de etterfølgende rettssakene mot aksjonistene i forbindelse med Altautbyggingen. En rekke personer ble bøtelagt av politiet etter å ikke ha etterkommet pålegg i forbindelse med aksjoner mot veiutbyggingen og vedtakene knyttet denne.

De domfelte anførte at det siden Alta-kjennelsen i Rt. 1981 side 22 hadde skjedd en utvikling i retning av høyere toleranse for ytringer og demonstrasjoner, og at forståelsen er større i dag for behovet for å beskytte mennesker og dyr mot miljøødeleggelser og bekjempe miljøkriminalitet.

Til tross for at de tiltalte i denne saken aksjonerte mot et selskap som brøt konsesjonsvilkårene, slik at denne saken var ulik forholdet i Alta-kjennelsen, fant Høyesterett at unnlatelsene av å etterkomme politiets pålegg ikke var lovlige handlinger på grunn av nødrett eller nødverge til beskyttelse av det marine miljøet og menneskers og dyrs liv og helse.

Politiets oppgave klar. Etter denne avgjørelsen synes det klart at politiet må forholde seg til de lovlig fattede offentlige vedtakene en utbygger eller tiltakshaver har, og beskytte vedkommendes virksomhet mot ulovlige sivile ulydighetsaksjoner. Aksjonistene hadde andre rettslige virkemidler enn å benytte seg av sivil ulydighet. De kunne begjære midlertidig forføyning og derved få stanset eventuell ulovlig virksomhet, og de kunne ha klaget til forvaltningsorganet som hadde gitt konsesjon eller fattet vedtak. Aksjonistene må følge rettsordenens spilleregler og ikke «ta saken i egne hender».

Dommen viser at det skal svært sterke grunner til for å frifinnes etter nødrett- og nødvergebestemmelsene når de foreligger et gyldig myndighetsvedtak.

Dersom de tiltalte skulle fått medhold, ville det åpnet for muligheten av privat rettshåndhevelse. Det ville ført til at aksjonistene kunne ha fortsatt ulydighetsaksjonene uten politiets inngripen. Siden politiet ikke var angriper, og ikke kunne identifiseres med selskapet som transporterte massene, eller Oslo Havn, kunne de tiltalte ikke frifinnes for nødverge.

En privat borger har derfor en svært begrenset rett til å utøve nødrett når en offentlig tjenestemann bruker makt. Begrensningen er nødvendig av effektivitetshensyn og samfunnets behov for ro og orden. Folkets tillit til politiet tilsier det samme for at politiet skal kunne utføre sin rolle som ordensvern.

Politiet trenger ikke å vurdere om de ideelle grunner som begrunner en demonstrasjon vil kunne medføre at handlingene blir straffrie, når det foreligger et gyldig myndighetsvedtak til grunn for virksomheten som utøves. Det ville ført til en uholdbar situasjon for vedkommende polititjenestemann som måtte ha vurdert om nødrett eller nødverge forelå.

Fengsel for kvikksølvutslepp

TEKST: POLITIADVOKAT JØRN-LASSE REFSNES, SOGN OG FJORDANE POLITIDISTRIKT. FOTO: POLITIET

Tidlegare dagleg leiar og styreleiar i Eras Metal AS (Eras) vart i september 2011 i Fjordane tingrett dømt til fengsel i 21 og 30 dagar for brot på forureiningslova. Retten fann at dei to over ein periode på 8 månader hadde latt verksemda sleppe ut 30 gonger meir kvikksølv gjennom fabrikkpipa enn tillat. Dagleg leiar vedtok dommen, men styreleiaren har anka. Eras er tidlegare bøtelagt for same forholdet, og bota på 1,5 millionar kroner er vedtatt. Saka er eit døme på korleis mellom anna økonomiske vanskar kan medføre at miljøet vert salderingspost i ei «miljøbedrift».

Eras held til sentralt i bygda Høyanger i Høyanger kommune, som ligg ved nordsida av Sognefjorden i Ytre Sogn. Høyanger er ein industrikommune, kor ikkje minst Hydro sitt aluminiumsverk er og har vore ei hjørnesteinsbedrift sidan den vart starta opp i 1918. Eras sine lokalar hørde tidlegare til Hydro sitt smelteverk. Eras var i den aktuelle perioden eit dotterselskap av ScanArc ASA (ScanArc).

Eras si verksemd går ut på å attvinne sinkok-

sid frå såkalla «raudstøv» ved hjelp av avansert smelteteknologi. Raudstøv er eit avfallsprodukt frå den sekundære stålindustrien, og har eit sinkinnhald på 30–40 %. Slik attvinning er såleis i utgangspunktet ønskeleg i eit miljøperspektiv. Raudstøvet inneheld også miljøskadelege stoff som kvikksølv og flussyre, og er å rekne som farleg avfall.

Den tiltalte styreleiaren i Eras var ein av gründerane av verksemda, og hadde tidlegare

vore dagleg leiar. Når utsleppa skjedde var han dagleg leiar i morselskapet ScanArc. Den daglege leiaren i Eras vart tilsett i 2007, og hadde frå før brei røynsle som industrileiar for ulike verksemdar andre stader i landet.

Eras sine egne målingar. Eras sleit av ulike grunnar med å få til lønsam drift, og verksemda gjekk med store underskot. Dagleg leiar opplevde situasjonen som krevjande, med stort

På bilete får du inntrykk av kor nær Eras si verksemd ligg frå sentrum – røyken frå ERAS stig opp til høgde.

arbeidspres og stadige driftsvanskar. Dessutan var HMS-leiaren i permisjon, og dagleg leiar tok i tillegg til dei andre oppgåvene han hadde også på seg det rapporteringsansvaret som låg til HMS-leiarfunksjonen. Resultatet var at kontroll med miljøutslipp og rapportering vart nedprioritert. Eit reinseanlegg for kvikksølv var i bestilling, men dette var ikkje venta å kome på plass før våren 2009.

Konsesjonen frå miljøstyresmaktene gav Eras løyve til å sleppe ut inntil 1 kilo kvikksølv til luft per år. Eras gjennomførte kontrollmålingar av produksjonsgassen frå skorsteinen to gonger i året, og målingane og analysane vart gjort av eit akkreditert laboratorium – Hardanger Miljøsester AS. Målerapporten for juni 2008, som leiinga mottok og vart kjend med, synte utslipp av kvikksølv tilsvarande 55 kilo per år. Leiinga festa ikkje lit til resultatet, og tinga ein ny rapport. Produksjonen heldt fram som før. Rapporten for september synte utslipp tilsvarande 30 kilo per år. Heller ikkje desse opplysningane gav leiinga grunn til å setje i verk tiltak mot utslippa, og produksjonen heldt fram. Neste måling vart gjort i desember, som ein del av det ordinære måleprogrammet. Analysane synte då utslipp tilsvarande 7,5 kilo kvikksølv per år.

SFT (no Klima- og forureiningsdirektoratet) hadde i denne perioden kontakt med den daglege leiaren. Bakgrunnen var at ein etter ein tidlege inspeksjon visste at utslippstala var usikre. Eras hadde fått ein frist på seg til å dokumentere at konsesjonsvilkåra vart haldne, men SFT fekk ikkje dei svara dei hadde bedt om. Etter fleire purringar møtte SFT opp for inspeksjon i Høyanger i februar 2009 for å kontrollere om Eras hadde kontroll på utslippa. Dei fekk då overlevert dei tre

Opplysningane om utslippa vakte sterke reaksjonar i lokalsamfunnet, ikkje minst fordi Eras si verksemd er lokalisert nærme eit bustadområde.

analyserapportane som viste utslipp av kvikksølv som skildra over. I tillegg viste rapportane for store utslipp av flussyre. Verksemda hadde lov til å sleppe ut 50 kilo per år, men kontrollmålingane synte 500 kilo og 230 kilo per år. Når SFT vart kjend med innhaldet i rapportane vart Eras

straks pålagt å stanse verksemda.

Opplysningane om utslippa vakte sterke reaksjonar i lokalsamfunnet, ikkje minst fordi Eras si verksemd er lokalisert nærme eit bustadområde i Høyanger. Eras hadde også nyleg vorte bøtelagt for eit utslipp større utslipp av bly til fjorden. Det er i ettertid ikkje påvist konkret miljøskade eller helseskadeleg innhald av kvikksølv i nærområdet.

SFT melde Eras Metal AS til politiet i Sogn og Fjordane, og saka vart etterforska ved Høyanger lensmannskontor. Politiet fekk verdifull hjelp under etterforskinga av biolog Joachim Schjolden ved ØKOKRIM sitt miljøteam. At Schjolden også var til stades som påtalemakta sitt sakkunnige vitne under rettssaka, var avgjerande for resultatet.

Tiltalen mot dei to leiarane gjaldt brot på forbodet mot å forureine, og under skjerpande omstende, jamfør forureiningslova § 78 andre ledd første straffalternativ, jamfør første ledd bokstav a, jamfør § 7 første ledd. I tillegg vart dei tiltala for brot på internkontrollforskrifta.

Kor store var utslippa? Omfanget av utslippet er etter rettspraksis eit sentralt straffutmålingsmoment. Under rettssaka var for det første eit tema om det var grunn til å

Les mer om temaet i neste artikkel. Her fokuseres det på utslipp, spredning og konsekvenser i forbindelse med kvikksølv.

feste lit til måleresultata frå Hardanger Miljøsen-ter. Hadde dei tiltalte plausibel grunn til å tvile på desse? Mellom anna kom det fram under rettssaka at dei aktuelle målinga ikkje var utført heilt slik den godkjende standarden (EN-13211) føresette. Dette gjaldt særleg temperatur- og fuktforhold under prøvetakinga. Dette var ikkje kunnskap ein hadde før i 2011. Kva for konsekvensar manglane hadde for kor pålitelege resultata var kunne ein ikkje seie noko sikkert om, og heller ikkje Hardanger Miljøsen-ter AS hadde vore klar over dette forholdet.

Ein hadde likevel annan informasjon å bygge på. Eras hadde også stikkprøveanalyser av kvikksølvinnhaldet i det råstoffet (raudstøvet) som var prosessert i perioden. Desse hadde vore tilgjengelege for leiinga. Også desse målingane synte langt høgare kvikksølvverdiar enn det som var tillat. Då det ikkje var installert kvikksølvfilter gjekk cirka 99 % av kvikksølvet rett ut gjennom pipa. Råstoffet gav difor ein god indikasjon på utsleppa. Retten kunne såleis på bakgrunn av desse måleresultata leggje til grunn at det vart slept ut kvikksølv tilsvarande 30 kilo per år.

I tillegg var ei sentral problemstilling kva som vart gitt av informasjon internt i selskapet om utsleppa, og korleis kommunikasjonen med SFT hadde vore. Var dei to tiltalte rette ansvarssubjekt? Det vart mellom anna hevda at ein hadde oppfatta å få aksept frå SFT til å halde fram produksjonen inntil det bestilte kvikksølvfilteret skulle monterast. Under etterforskinga vart det henta inn styreprotokollar, HMS-rapportar og dagleg leiar sine rapportar til styret («CEO-reports») for å kaste lys over desse spørsmåla.

I tillegg vart tilsette og styremedlemmer avhøyr. Samla sett gav bevisa eit klart inntrykk av at ein ikkje hadde tatt måleresultata på alvor, og at fokuset hadde vore på den økonomiske situasjonen og utfordringar med produksjonsutstyret. Slik situasjonen var ville full produksjonsstans inntil reinseanlegget vart montert vere det einaste effektive tiltaket mot dei ulovlege utsleppa.

«Fare for forurensning» – krav om konkret fare?

Eit særleg spørsmål som ikkje kan sjåast å vere løyst i rettspraksis er om det er straffbart å ikkje reagere på «falsk alarm». Bakgrunnen for at spørsmålet kom på spissen var at ein ikkje hadde sikre målingar for utsleppa av flussyre, jamfør problema skildra over knytt til den standarden som var nytta. Når det gjaldt kvikksølv hadde verksemda gjort målingar av innhaldet i råstoffet, og ein kunne difor bygge på desse. Tilsvarande målingar fanst ikkje for flussyre, og slik bevisa var kunne ein ikkje seie noko sikkert om kor store utsleppa hadde vore. Ein visste ikkje kva for følgjer manglane ved analysane hadde, og retten la til grunn at det ikkje var ført «tilstrekkelig bevis for at ulovlig utslipp har funnet sted». Etter mi meining var det likevel grunnlag for å dømme for denne delen

Følbare bøter er eit viktig verkemiddel i kampen mot miljøkriminalitet frå industriverksemder.

av tiltalen. Det straffbare etter forureiningslova er å ikkje reagere på ei «fare for» forureining. Spørsmålet må då etter mi meining vere om dei ytre omstenda på gjerningstidpunktet tilsa ein reaksjon på dei aktuelle faresignal. Det kan ikkje vere avgjerande om det i ettertid ikkje let seg fastslå om signala varsla om ei reell fare. Då Eras vart kjend med måleresultata frå Hardanger miljøsen-ter hadde ein ikkje kunnskap om manglane ved analysane. Ein hadde ikkje konkrete haldepunkt for at det var noko feil med målingane. Likevel vart det ikkje sett i verk tiltak. Både omsynet til ei effektiv handheving av forbodet mot å forureine og det sentrale miljørettslege «føre var»-prinsippet tilseier då ei handleplikt. SFT måtte til dømes i denne situasjonen kunne ha pålagt Eras å setje i verk tiltak med heimel i forureiningslova § 7 andre ledd. Retten kom likevel til at det ikkje var ført bevis for at det låg føre «fare for» forureining med flussyre.

Føretaksstraff – bot på 1,5 millionar.

Følbare bøter er eit viktig verkemiddel i kampen mot miljøkriminalitet frå industriverksemder. Norzink i Odda fekk i 2001 et førelegg av ØKOKRIM på 4 millionar kroner for utslepp av 40 kilo kvikksølv til Sørjorden. Førelegget vart vedtatt. I 2007 godtok Alexela Sløvåg AS ei bot på 2 millionar kroner for brot på forureiningslova, arbeidsmiljølova og brann- og eksplosjonsvernlova (Vest Tank-saka). I Rt 2007 side 1684 vart Teknotherm AS dømt til å betale ei bot på 1,2 millionar kroner for eitt enkelt utslepp av ammoniakk til ei elv som medførte fiskedød, samt manglande internkontroll.

Den skal leggast vekt på den sikta sin økonomiske situasjon når bot skal utmålast. Eras gjekk med store underskot, hadde låg egenkapital og var avhengig av bidrag frå morselskapet for å kunne drive. Isolert sett ville ei monaleg bot kunne ruinere selskapet, og dette var ikkje eit mål for påtalemakta. På den andre sida hadde morselskapet solid økonomi. Dette vart vektlagt, slik det er opna for i Rt 1992 side 19. Ikkje minst fordi det var så tette band mellom dei to selskapa. I tillegg la ein i denne saka også vekt på at det også vart reagert med tiltale mot leiarane. Den samla straffereaksjonen var såleis ikkje berre den økonomiske reaksjonen mot selskapet.

Styrelederens anke til lagmannsretten er tillatt fremmet. Den behandles i Gulating lagmannsrett høsten 2012. Red.

Kvikksølv

– utslipp, spredning og konsekvenser

Mengden kvikksølv på jorda er uforanderlig, men ikke statisk. Kvikksølv beveger seg naturlig, kontinuerlig og langsomt mellom jordskorpa, lufta, ulike vannforekomster, dyr og planter – og så tilbake til jordskorpa igjen. Dette kretsløpet er påvirket av menneskelig aktivitet som har ført til økte mengder kvikksølv i luft, vann og organismer. Kvikksølv regnes for å være en av de farligste miljøgiftene som mennesket slipper ut i naturen, derfor har man arbeidet lenge med å redusere utslippene både i Norge og internasjonalt. Denne innsatsen har nå båret frukter.

TEKST: JOACHIM SCHJOLDEN, PHD I BIOLOGI. FOTO: POLITIET

Ifølge Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif) var de samlede norske utslippene av kvikksølv i 1985 estimert til 6 tonn, mens de i 2008 var redusert til 900 kilo. På tross av den betydelige reduksjonen fortsetter kvikksølv å være en trussel mot dyrs og menneskers helse. I 2010 kom Klima- og forurensningsdirektoratet ut med «Handlingsplan for å redusere utslipp av kvikksølv» (TA 2684/2010). Målet for denne handlingsplanen er at utslipp og bruk av kvikksølv i Norge skal opphøre innen 2020.

Kvikksølvutslipp fra ERAS Metall AS.

ERAS Metall AS gjenvinner sink (Zn) fra såkalt rødstøv, som er et biprodukt fra den sekundære stålindustrien. Dette rødstøvet inneholder, foruten sink, hovedsakelig jern, men også andre metaller som for eksempel kvikksølv. Gjenvinningsprosessen starter med at rødstøvet blandes med sand og varmes opp til over 1 000 °C. Sluttproduktet er sinkoksid (ZnO), mens restproduktet er en blanding av jern og sand. Ved så høye temperaturer vil kvikksølv fordampe fullstendig, og dersom det

(SFT, nå Klif) på inspeksjon ved ERAS Metall AS i Høyanger. Denne inspeksjonen avdekket det SFT mente var grove brudd på utslippstillatelsen for kvikksølv. I konsesjonsvilkårene av 18. juni 2003 ble ERAS gitt tillatelse til å slippe ut inntil 1 kilo kvikksølv per år. Kontrollmålinger foretatt av Hardanger miljøseniter i juli, september og desember 2008 viste imidlertid konsentrasjoner av kvikksølv i avgassene fra bedriften tilsvarende årlige utslipp på henholdsvis 55, 30 og 7,5 kilo. Etter anmeldelse fra SFT ila statsadvokatene i Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane ERAS et forelegg på 1,5 millioner kroner i november 2009. Forelegget ble vedtatt av morselskapet til ERAS – ScanArc ASA. Samtidig ble det tatt ut tiltale mot styreleder og daglig leder i ERAS Metall AS. Tiltalen ved Fjordane tingrett gjaldt overtredelse av forurensningsloven § 78: for å ha hatt, gjort eller satt i verk noe som kan medføre fare for forurensning, og for å ha unnlat å iverksette rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser fastsatt i helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen.

Bistand fra ØKOKRIM. I forkant av tiltalebeslutningen mottok ØKOKRIM en bistandsanmodning fra Sogn og Fjordane politidistrikt hvor de ba om en fagkyndig uttalelse om usikkerhetene knyttet til målingene av kvikksølv i utslippet fra bedriften, og om hvilke farer et slikt utslipp representerer for miljøet.

Under rettsforhandlingene bestred ERAS at målingene som var foretatt av Hardanger Miljøseniter, var riktige. Denne påstanden er faktisk ikke helt urimelig fordi prøvene av avgassene

i prosesspipa ble samlet opp over en periode på to timer. Resultatene fra analysene av disse prøvene ble deretter lagt til grunn for å estimere utslippet av kvikksølv over et helt år. Denne metoden er tvilsom fordi mengden kvikksølv i avgassene er et resultat av mengden kvikksølv i det rødstøvet som prosesseres under prøvetakingen. Mengden kvikksølv i avgassene vil derfor variere etter innholdet av kvikksølv i de ulike leveransene av rødstøv. Videre er det også slik at mesteparten av kvikksølvet vil fordampe tidlig i forbrenningsprosessen fordi det har et kokepunkt langt under 1 000 °C. Dermed er det ikke likegyldig om man tar prøver av avgassene i begynnelsen eller mot slutten av denne prosessen når man skal estimere et årlig utslipp. Dessuten viste det seg at analysene av prøvene ikke var foretatt under optimale betingelser i laboratoriet. Alle disse usikkerhetene rundt resultatene, som viste forhøyede utslipp av kvikksølv, gjorde at det ikke kunne knyttes tilstrekkelig lit til målingene fra Hardanger Miljøseniter.

Under rettsaken i Fjordane tingrett innrømmet styreleder og daglig leder at ERAS hadde sluppet ut for mye kvikksølv i den aktuelle perioden, men de hevdet samtidig at målingene til Hardanger Miljøseniter måtte være en sterk overestimering av utslippene. Det man imidlertid skal være klar over, er at usikkerheten som var knyttet til disse målingene, også åpner for at resultatene kan være en underestimering av det faktiske utslippet. Så spørsmålet var om man på noe vis kunne komme nærmere et riktig estimat på det faktiske utslippet av kvikksølv fra ERAS.

I sakspapirene som ØKOKRIM fikk oversendt

Etter inspeksjon ved ERAS Metall AS ble det avdekket det grove brudd på utslippstillatelsen for kvikksølv.

ikke finnes renseteknologi for kvikksølvdamp, vil denne slippes ut med avgassene fra bedriften.

I februar 2009 var Statens forurensingstilsyn

ERAS hadde ikke installert renseteknologi for kvikksølv. Kvikksølvet som ERAS fikk levert ble derfor sluppet ut i luften.

i anledning bistandsanmodningen, kommer det frem at ERAS foretok analyser av rødstøvet som de fikk levert. Disse analysene omfattet en rekke elementer, deriblant kvikksølv. Det viste seg at ERAS hadde fått gjennomført flere analyser av hver leveranse til bedriften gjennom hele 2008. Det vil si at de hadde et godt datagrunnlag for å kunne si noe om hvor mye kvikksølv de mottok fra sine leverandører. Siden alt kvikksølvet i rødstøvet fordampes under oppvarmingsprosessen, og ERAS ikke hadde installert renseteknologi for kvikksølv, kan man trekke konklusjonen at kvikksølvet som ERAS fikk levert, ble sluppet ut i luften. Dette ble heller ikke bestridt av noen av partene under rettsforhandlingen. Dermed kunne vi omgå usikkerhetene knyttet til prøvetakingen av avgassene, og regne ut hvor mye kvikksølv ERAS mottok i 2008. Dette tallet kom på omlag 300 kilo.

Hvis vi skal tro at Klif har de korrekte tallene for hvor mye kvikksølv som slippes ut fra industrien årlig, så tilsvarte utslippene fra ERAS i 2008 omtrent halvparten av de samlede utslippene fra norsk industri dette året. Tiltalen mot styreleder og daglig leder gjaldt imidlertid ikke for hele 2008, men kun for perioden juli til desember. I denne perioden mottok ERAS leveranser som inneholdt relativt lite kvikksølv, og mesteparten av de 300 kiloene ble sluppet ut i første halvdel av året – hele 200 kilo i januar, ifølge analysene. I påstanden om straffutmåling, som var 30 dagers ubetinget fengsel og saksomkostninger for begge de tiltalte, la aktorstatet derfor til grunn at ERAS hadde sluppet ut 30 kilo kvikksølv. Dette ble også lagt til grunn av tingretten, se politadvokat Refsnes' artikkel om straffesaken hvor også domsresultatet behandles.

Som tidligere nevnt regnes kvikksølv for å være en av de farligste miljøgiftene som mennesker slipper ut i naturen. Hvor havnet kvikksølvet som ble sluppet ut fra ERAS, og hva ble miljøkonsekvensene av dette utslippet? For å svare på det må vi først forstå litt av kjemien til kvikksølv.

Kvikksølv (Hg) – en rask innføring.

Kvikksølv er et grunnstoff og forekommer naturlig i miljøet i ulike former. Disse formene kan deles inn i tre hovedkategorier: metallisk kvikksølv, uorganisk kvikksølv og organisk kvikksølv.

Metallisk kvikksølv (Hg^0) er den rene formen av kvikksølv, det vil si at kvikksølv ikke er bundet til andre grunnstoffer. Dette er en form som er sjelden i naturen. Som regel er kvikksølv bundet

Når kvikksølv foreligger løst i vann, kan det binde seg til molekyler som inneholder karbon, slik at det dannes organiske kvikksølvforbindelser.

til andre grunnstoffer, og danner uorganiske forbindelser som for eksempel kvikksølvulfid (HgS). Dersom kvikksølv binder seg til kjemiske forbindelser som inneholder karbon, dannes det organiske Hg-forbindelser som for eksempel dimetylkvikksølv ($\text{Hg}(\text{CH}_3)_2$). Man kan si at kvikksølv vandrer mellom disse ulike tilstandene, og hvorvidt det foreligger på metallisk, uorganisk eller organisk form, avhenger av de fysiske og kjemiske forholdene som kvikksølv utsettes for.

Kvikksølv i avgasser. Når kvikksølv fordampes fra plasmaovnene i ERAS' lokaler, er kvikksølv metallisk – Hg^0 . Avgassene fra prosessen avkjøles på vei opp gjennom prosesspipa, og det fører til at Hg^0 kan oksideres til ioner (Hg^+ og Hg^{2+}). Slike ioner er lett løselige i vann, og vil derfor følge vanddampen som slippes ut. Graden av oksidering vil imidlertid avhenge av tilstedeværelsen av oksidasjonsmidler som klorgass (Cl_2), nitrogenoksider (NO_x), jernoksid (Fe_2O_3) og sulfid (SO_2). Derfor vil en varierende andel av kvikksølvet som slippes ut, fremdeles være fordampmet metall.

Spredning av kvikksølv. På grunn av sin løselighet i vann vil Hg^{2+} -ionene følge fuktigheten i lufta og returnere til jordoverflaten som nedbør etter relativt kort tid (dager – uker – måneder). Vi kan si at Hg^{2+} går inn i det vi kaller det lille kretsløpet. Hg^0 , derimot, som ikke er løselig i vann, går inn i det store kretsløpet. Etter et utslipp transporteres Hg^0 med konveksjonsstrømmene høyt opp i atmosfæren hvor det kan bli værende i flere år. Undertiden oksideres Hg^0 fotokjemisk i nærvær av bromid- og kloridioner til Hg^{2+} før det transporteres med nedbør tilbake til jordoverflaten. Det betyr at et utslipp av kvikksølv kan spre seg både lokalt og globalt.

Det er altså slik at én kvikksølvkilde kan påvirke mange forskjellige områder, og at ett område er påvirket av mange forskjellige kilder. Derfor er det nesten umulig å si noe om hvor stor miljøpåvirkning utslippet fra ERAS har hatt eller vil få. Det vi imidlertid kan si med sikkerhet, er at utslippene fra ERAS har bidratt til den totale belastningen som kvikksølv utgjør for livet på jorda, med påfølgende negative konsekvenser for organismene som lever her. Her kommer det også inn et annet interessant og viktig aspekt: Det globale utslippet av kvikksølv har gått kraftig ned kraftig siden midten av 1980-tallet, og samtidig har tilførselen av kvikksølv til norsk natur sunket betydelig. Likevel fortsetter nivåene av kvikksølv å øke i ferskvannsfisker som abbor og ørret, og torsken i Oslofjorden og Grenland inneholder mer kvikksølv enn for ti år siden. Det er altså slik at mengden kvikksølv i næringskjeden øker selv om tilførselen fra menneskelig aktivitet avtar. Hvorfor det er slik, skal vi komme nærmere inn på i neste avsnitt.

Kvikksølv i næringskjeden. Når kvikksølv foreligger løst i vann, kan det binde seg til molekyler som inneholder karbon, slik at det dannes organiske kvikksølvforbindelser. I utgangspunktet kan det dannes utallige organiske kvikksølvforbindelser, men den vanligste er dimetylkvikksølv ($\text{Hg}(\text{CH}_3)_2$) som dannes ved at kvikksølv binder

Utslippene fra ERAS har dessverre bidratt til den totale belastningen som kvikksølv utgjør for livet på jorda.

seg til metan (CH_4). Metan kan finnes flere steder av ulike grunner, men det er særlig i oksygenfrie bunnsedimenter dette skjer. Grunnen til det er at det lever mikroorganismer (bakterier og sopp) der, som produserer metan (CH_4) i stedet for CO_2 i sitt stoffskifte.

Dimetylkvikksølv er tungt nedbrytbart og akkumulerer derfor i de organismene som tar opp denne kjemiske forbindelsen. Når disse organismene spises av andre organismer, følger kvikksølvet med, og på denne måten transporteres kvikksølvet gjennom hele næringskjeden. For hvert nivå i næringskjeden øker konsentrasjonen av kvikksølv på grunn av biomagnifikasjon. Dette er en prosess som finner sted fordi en organisme er nødt til å spise om lag 10 gram med byttedyr for å legge på seg 1 gram kroppsvekt. Over tid vil derfor konsentrasjonen av kvikksølv i et rovdyr kunne bli 10 ganger høyere enn konsentrasjonen i de byttedyrene det spiser. Dette betyr at dyrene på toppen av næringspyramiden er mest utsatt for de negative konsekvensene av kvikksølvforgiftning.

Når man ser at nivåene av kvikksølv i for eksempel fisk fortsetter å øke selv om tilførselen til miljøet avtar gjennom reduserte utslipp, skyldes det at kvikksølv ikke forsvinner selv om det tas opp i en næringskjede. Når organismer dør, føres kvikksølv tilbake til miljøet og kommer inn på bunnen av næringskjeden igjen. På denne måten vil ethvert utslipp av kvikksølv, selv om det reduseres, bidra til å øke nivåene av kvikksølv i næringskjeden. Den eneste måten kvikksølv i miljøet kan reduseres på, er gjennom sedimentasjon, slik at det ikke går inn i næringskjeden, men blir en del av jordskorpa igjen. Så lenge det tilføres mer kvikksølv til miljøet enn det som forsvinner gjennom sedimentering, vil nivåene av kvikksølv i alle trinn av næringskjeden fortsette å øke.

Foruten direkte utslipp av kvikksølv i naturen, spekuleres det om mennesket kan påvirke den tilgjengelige mengden av metyalkvikksølv i jord og vann på andre måter. Blant annet er det mulig at

et varmere og fuktigere klima kan stimulere den mikrobielle produksjonen av metyalkvikksølv. Det er også påvist at intensiv skogdrift og avhugging kan øke konsentrasjonen av metyalkvikksølv i overflateavrenningen til innsjøer. Disse faktorene kan dermed bidra ytterligere til økte konsentrasjoner av kvikksølv i akvatiske organismer.

Hele 95 % av den totale mengden kvikksølv i maten vi spiser, tas opp gjennom tarmveggen og havner i blodet.

Kvikksølv er giftig. Dimetylkvikksølv tas lett opp i kroppen. Hele 95 % av den totale mengden kvikksølv i maten vi spiser, tas opp gjennom tarmveggen og havner i blodet, hvor det binder seg til spesielle proteiner. Disse proteinene frakter kvikksølvet fritt rundt i kroppen – også over blodhjernebarrieren og gjennom morkaken, slik at det tas opp av fosteret i livmoren. Dimetylkvikksølv angriper først og fremst nervesystemet vårt, og det er derfor kvikksølv er så giftig.

Mennesket er en av de organismene som står på toppen av næringspyramiden, og derfor er vi spesielt utsatt for kvikksølvforgiftning. Det er i hovedsak dimetylkvikksølv vi får i oss gjennom føden vår. Fisk er den eneste kilden av betydning, men så er også fisk blant de viktigste næringsmidlene våre. Derfor eksisterer det i dag kostholdsråd for flere ulike fiskeslag, og da i særdeleshet for fisker høyt oppe i næringskjeden som gjedde, abbor, ørret og torsk. Flere steder i Norge har fisk så høyt innhold av dimetylkvikksølv at det frarådes at man spiser denne fisken oftere enn én gang i måneden. Menneskekroppen har ingen effektive mekanismer som bryter ned metyalkvikksølv, men det lagres i fettvev og ulike organer som hjerne og lever før det skilles ut. Menneskekroppen

bruker omtrent 70 dager på å kvitte seg med halvparten av det kvikksølvet som den har fått i seg, og dermed vil kvikksølv hope seg opp i kroppen dersom man spiser mat forurenset med kvikksølv for ofte.

Hva er det så man risikerer dersom man skulle trosse disse kostholdsrådene? I verste fall så risikerer man å dø, men det skal svært mye til for at det skal skje. Selv om man spiser ørret kontaminert med dimetylkvikksølv hver eneste dag, ville man få faresignaler på forgiftning i god tid før døden inntreffer. Det første som skjer, er at man opplever prikking og følelsesløshet i huden. Fortsetter man inntaket av dimetylkvikksølv, følger symptomer som tap av muskelkoordinasjon og muskelkraft, man får talevansker, mister synet og ens kognitive egenskaper svekkes. Dette er skader som i stor grad er irreversible og inntreffer når kvikksølvnivåene har steget til omlag 200 mikrogram per liter blod. Det er også vanlig at man observerer deformiteter hos nyfødte i de tilfellene hvor moren har vært eksponert for dimetylkvikksølv. Selv ved relativt lave nivåer av dimetylkvikksølv hos moren kan nyfødte komme til verden med betydelige hjerneskader. Det er nemlig slik at hjernen er spesielt sensitiv overfor kvikksølvforgiftning når den er under utvikling.

Det er selvsagt ikke bare mennesker som påvirkes negativt av kvikksølvforgiftning. Eksperimenter med pattedyr har vist en overhyppighet av fosterdød og deformiteter hos nyfødte som hareskår, ødem, hjerneblødninger, vridde ribbein, asymmetriske brystbein og benskjørhet. Videre er det dokumentert redusert reproduktivitet hos fisk, fiskeetende fugler og pattedyr.

På tide å avslutte. Den observante leser vil ha oppdaget at denne tittelen har en dobbel betydning: Ikke bare har vi kommet til veis ende i denne artikkelen, men det er på tide å avslutte utslippene av kvikksølv. Klif har et mål om at utslipp og bruk av kvikksølv i Norge skal opphøre innen 2020. Det er et ambisiøst og godt mål.

Bunndyr

– en sunnhetsindikator for våre vassdrag

Biologen
har ordet

TEKST: BIOLOG SOLVEIG RAVNUM, ØKOKRIM. FOTO: NINA JOHNSSON, NORSK INSTITUTT FOR NATURFORSKNING

Bunndyr utgjør et viktig næringspotensial for fisker, fugler og voksne insekter i alle vassdrag, men de er også en meget viktig sunnhetsindikator på vassdraget. Bunndyrenes sammensetning avspeiler forholdene i et vassdrag over tid, både det biologiske mangfoldet og den økologiske tilstanden. Man kan enkelt si at dersom det er dårlig stelt med bunndyrene i et vassdrag, så er det dårlig stelt med livet ellers i vassdraget. Derfor benyttes ofte bunndyranalyser for å karakterisere tilstanden i et vassdrag.

Hva er bunndyr? I alle ferskvannssystemer lever det bunndyr på eller i bunnen av innsjøen, elven eller bekken. Dette er ryggradløse dyr (evertebrater) av typen insekter, mark, snegler, igler, krepsdyr og muslinger. De kan finnes i tettheter på opptil flere tusen individer per kvadratmeter.

De vanligste artene av bunndyr som man finner i vassdragene for eksempel i og rundt Oslo er døgnfluellarver, steinfluelarver, vårfluellarver, fjærmygglarver, fåbørstemark, toppluesnegler, hundegler, gråsugger, edelkreps, ertemuslinger og elvemuslinger. Insektlarvene er livsviktig føde for fisk i rennende vann og for voksne insekter. Forskjellige fuglearter benytter seg av forskjellige bunndyrarter som føde.

Hvorfor foretrekkes bunndyranalyser?

Vanligvis har fysisk-kjemiske parametere og bakteriologiske analyser blitt brukt for å vurdere vannprøver, men disse analyser gir kun øyeblikksbilder av tilstanden og kan gå glipp av for eksempel akutte og korte forurensningsutslipp. Bunndyrfaunaen som har vassdraget som levested vil gi bedre informasjon om tilstanden over et lengre tidsrom. Bunndyranalyser er derfor å foretrekke fremfor andre analyser for å karakterisere et vassdrag.

Bruksområder for bunndyranalyser i dag.

Studier som hittil har blitt utført i Norge av blant annet Laboratorium for Ferskvannssøkologi og Innlandsfiske (LFI) og Norsk Institutt for Vannforskning (NIVA) har vist at bunndyr er veldig godt egnet til karakterisering av forurensning i vassdragene for eksempel i og rundt Oslo. Dette har vært gjort på oppdrag fra Vann- og avløps-

etaten, Oslo Kommune (VAV) i Oslo vassdragene helt siden 1976 og frem til i dag. Faunaen kan dessuten brukes til å lokalisere utslippskilder av kortvarig forurensning som ofte ikke blir oppdaget av kjemiske rutineundersøkelser. Blant annet etter et alvorlig punktutslipp i Akerselva i oktober 1986 kunne kilden spores ved hjelp av bunndyr undersøkelser.

Slik utføres bunndyranalyser. Den såkalte sparkemetoden benyttes til innsamlingen av bunndyr (NS-ISO 7828), og med denne metoden blir de fleste artene som er til stede i vassdraget registrert. Man bruker foten og roter opp elvebunn-substratet foran en finmasket håv, dermed blir dyr, planter og organisk materiale ført med strømmen inn i håven. Totalt antall bunndyr

En og samme flue: Det største bildet viser en døgnfluellarve som er et bunndyr i ferskvann på larvestadiet, men som voksent individ blir den et insekt og lever over vann (bildet i toppen).

og sammensetningen fordelt på hovedgrupper av bunndyr for hver enkelt stasjon og tidspunkt blir registrert. Metoden gir kun et grovt anslag over tettheten av bunndyr.

De innsamlede resultatene brukes deretter til å regne ut det biologiske mangfoldet og den økologiske tilstanden i vassdraget:

1. Det biologisk mangfoldet i et vassdrag kartlegges ved å undersøke de bunndyrene som lever der. En fattig artsammensetning er et veldig sårbart økosystem. Det biologiske mangfoldet måles ved å artsbestemme og telle de dyrene man finner, deretter kan man gradere resultatet etter forskjellige standardiserte indekser. For eksempel er «EPT indeksen» mye brukt, der antall arter av døgnfluer, steinfluer og vårfluer blir registrert. Dette er tre hovedgrupper av insekter som er vanlige i de norske vassdragene, og som man har funnet godt egnet til å indikere hele det biologiske mangfoldet i vassdraget.
2. Den økologiske tilstanden i et vassdrag vurderes også ved hjelp av bunndyr, siden noen bunndyrarter er mer forurensningstolerante enn andre. Basert på de artene og antallet individer man finner av de forskjellige artene kan man regne ut en «ASPT indeks» som illustrerer graden av forurensning og den økologiske tilstanden.

Hvorfor er artsammensetningen av bunndyr viktig? Artsbestemmelser av bunndyrfaunaen er nødvendig dersom denne skal kunne anvendes som indikator på forurensning, fordi forskjellige arter i samme slekt kan vise ganske ulik toleranse til forurensning, noen er forurensningstolerante, andre er forurensningsfølsomme. Mange bunndyrgrupper vil være til stede i elver og bekker med liten organisk foru-

Ved organisk forurensning i et vassdrag vil de mest følsomme bunndyrartene forsvinne først.

rensning, og ingen gruppe eller art vil dominere fauna-sammensetningen i disse vassdragene. Ved organisk forurensning i et vassdrag vil de mest følsomme bunndyrartene forsvinne først. Dette fører til en endring i faunaen der kun noen arter overlever og overtar fordi de kan leve og forplante seg under de endrede miljøforholdene. Redusert konkurranse og predasjon fra andre arter av bunndyr og fisk, gjør at de gjenværende overlevende artene vil øke i antall og vassdraget vil få en sterkt forenklet faunasammensetning. Med denne kunnskapen i bakhånd kan således sammensetningen av bunndyr (mengde arter og antall individer) gi verdifull informasjon om tilstanden til et vassdrag over lengre tid.

Eksempler på hvordan bunndyranalyser kan brukes til å tolke vannkvaliteten. Når mange forskjellige arter av døgnflueslekten og steinflueslekten er til stede samtidig ved samme lokalitet så er dette en sikker indikasjon på god vannkvalitet. Når kun for eksempel en døgnflueart er til stede og ingen steinfluearter tyder det på moderat til sterk grad av forurensning. Når ingen døgnflue- eller steinfluearter er til stede i det hele tatt tyder det på meget sterk grad av forurensning av vassdraget. Fåbørstemark, fjærmygg, snegler, igler vil øke i tetthet og antall når forurensningen tiltar. For øvrig er fåbørstemark og fjærmygg viktige deler av den naturlige bunndyrfaunaen, og tyder ikke nødvendigvis på dårlig vannkvalitet, det er kun når de dominerer faunaen med noen få tolerante arter at de indikerer forurensning.

●●● Kilder

- Aanes, K.J. og Bækken, T., 1989: *Bruk av vassdragets bunndyrfauna i vannkvalitetsklassifisering*. Nr. 1 Generell del. NIVA/SFT. Rapport 2278.
- Bremnes, T. og Saltveit, S.J., 1993: *Faunaen i elver og bekker innen Oslo kommune. Del XII. Bunndyr og fisk i Akerselva 1989 og 1990. Laboratorium for Ferskvannsekologi og Innlandsfiske*. UiO. Rapport 138.
- Bremnes, T. og Saltveit, S.J., 2001: *Bunndyr og fisk i Akerselva og Hovinbekken i 2001. Laboratorium for Ferskvannsekologi og Innlandsfiske*. UiO. Rapport 211.
- Brittain, J.E. og Saltveit, S.J., 1984: *Bruk av bunndyr i forurensningsovervåking*. Vann 19: 116–122.
- Brittain, J.E. og Saltveit, S.J., 1988: *A fish-kill in the river, Akerselva, Oslo, Norway: The use of benthos and fish to trace the source of pollution*. Fauna norvegica Serie A 9: 37–42.
- Bækken, T., 2010: *Vurdering av økologisk tilstand i Osloelvene. Bunndyr og fisk i Akerselva og Hovinbekken vår og høst 2010*. NIVA rapport 6107-2011.
- Hellawell, J.M. 1986: *Biological Indicator of Freshwater Pollution and Environmental Management*. Elsevier Publishers, London. 546.
- Hynes, H.B.N. 1960: *The Biology of Polluted Waters*. University of Liverpool Press, 202
- Resh, V.H. og Unzicker, J.D., 1975: *Water quality monitoring and aquatic organisms: the importance of species identification*. J. Wat. Pollut. Control. Fed. 47 : 9–19.

Etterforskning av oljesøl

– erfaringer fra Full City-forliset

TEKST: POLITIBETJENT 3 KJETIL RAKKESTAD, TELEMARKE POLITIDISTRIKT. FOTO: POLITIET DER ANNET IKKE ER NEVNT

Katastrofefølelsen rådet i Langesund morgenen den 31. juli 2009. Friområdet Kroghshavn, som er et yndet badeområde for Grenlands befolkning sommerstid, var fylt av sort, møkkete olje. Folk kom strømmende til badefjella som betyr så mye for mange. Det hersket full stillhet og mange gråt. Gårsdagens perle var plutselig blitt ugjenkjennelig og utilgjengelig. Var området tapt for lang tid? Ville det noen gang være mulig å kunne bruke området som før? Over skumtoppene utenfor Kroghshavn kunne man se Full City som lå på grunn ved øya Saastein. Sammenhengen mellom oljen og båten syntes klar. Det hadde vært en godt varslet storm i løpet av natten, og spørsmålet mange stilte seg var hvordan det var mulig for et lasteskip å sette seg i en slik situasjon?

Den 22. juni 2010 var omsider Full City saken avgjort. Dom var falt i lagmannsretten, kapteinen på skipet ble dømt til seks måneders betinget fengsel for overtredelse av forurensningsloven og skipssikkerhetsloven. Fartøyets andrestyrmann ble frifunnet for brudd på skipssikkerhetsloven i tingretten, men dømt for overtredelse av forurensningsloven. Under lagmannsrettbehandlingen ble han frifunnet for denne posten også.

Jeg vil i denne artikkelen ta for meg hvordan Full City-saken artet seg for meg som hovedetterforsker. Saken var omfattende, og jeg jobbet med den i trekvart år. Denne teksten har sine begrensninger, og jeg vil derfor ikke kunne komme inn på alle sider av etterforskningen.

Politiet inne i saken fra første stund.

Under morgenparolen i Skien ble vi gjort kjent med at Full City hadde gått på grunn utenfor Saastein cirka klokken 00.30, og at av et mannskap på 23 var 16 blitt evakuert av 330 skvadronen til Langesund. Resten av mannskapet, var om bord

i Full City. Kystvaktskipet KNM Nornen var blitt utpekt av HRS til OSC (On Scene Commander, leder av den stedlige maritime redningsaksjonen). Politibåten var kjørt ut på morgenkysten, og politiet hadde satt fremskutt KO om bord i KNM Nornen. Politiet hadde også satt KO i Langesund i forbindelse med redningsaksjonen, og satt sammen med IUA (Interkommunalt utvalg for akutt forurensing). Det ble bestemt at Bamble lensmannskontor skulle stå for etterforskningen av ulykken, men at de skulle få bistand av etterforskere fra Grenland politistasjon til avhør. Det var slik jeg ble med på saken.

På vei ut til Bamble lensmannskontor var vi i telefonisk kontakt med Rogaland politidistrikt, som på det tidspunktet nylig hadde fått ansvaret med å koordinere sjøfartsulykker. Rogaland politidistrikt satte oss i forbindelse med tidligere sjøfartsinspektør Karsten Frostmo. Han ble satt inn i saken, og fikk i oppdrag å hjelpe oss å lage en avhørsmal. Vi kontaktet også Havarikommisjonen, Sht. Det ble avtalt at de skulle møte på

Bamble lensmannskontor i løpet av dagen. Under møtet med havarikommisjonen redegjorde vi for hverandres roller og ble enige om hva vi kunne samarbeide om.

Under den første briefing på Bamble lensmannskontor så vi på AIS-loggen som var sikret fra trafikksentralen i Brevik (Brevik VTS) samme dag. AIS-loggen viste Full City sine bevegelser forut for grunnstøtingen, samt at den viste sambandstrafikken i sann tid mellom lasteskipet og trafikksentralen. Loggen var svært verdifull som bakgrunnsmateriale for å legge opp den videre etterforskningen. Det fremkom på tracket på Full City, samt sambandstrafikken, at båten hadde dregget med en hastighet på cirka 2 knop de siste 30 minuttene før den grunnstøtte. Sambandstrafikken ga også uttrykk for at det var hektisk om bord i Full City, i tiden før de dregget på land.

Full City ankret opp utenfor Saastein den 29. juli 2009 klokken 1445. De ankret opp med et anker, styrbord, og la fem sjakler i vannet (cirka

FAKTA OM HRS

Hovedredningssentralene har det overordnede operative ansvar ved søk- og redningsaksjoner. Den operative koordinering av aksjoner, skjer enten direkte fra en av de to hovedredningssentralene (HRS) som er lokalisert i Bodø og på Sola ved Stavanger, eller gjennom en av de 28 lokale redningssentraler (LRS, som settes av det enkelte politidistrikt).

Ansvarsområdet mellom HRS Nord-Norge og HRS Sør-Norge deles på 65 grader nord – langs grensen mellom Nord-Trøndelag og Nordland Fylke.

145–150 meter). Den meldte sin posisjon til Trafikksentralen i Brevik. Fra klokken 15.00 og frem til cirka klokken 22.40 kan man ut fra AIS data se at båten hadde pendelbevegelser rundt et stabilt ankringspunkt. Fra 22.40 og frem til 23.50 beveget Full City seg i nordøstlig retning. Den beveget seg i dette tidsrommet cirka 200 meter. Fra cirka klokken 23.55 og frem til cirka klokken 00.30 dregget Full City cirka 0,9 NM (1 167 meter). Den siste halvtimen av dreggingen beveget Full City seg med en snitthastighet rett i underkant av 2 knop. Styrken på de kraftigste vindkastene på det angjeldende tidspunkt var opp i 24,3 sekundmeter (målinger foretatt på Jomfruland målestasjon, tilsvarer liten storm, Beauforts skala). Full City var i ballast, og hadde derfor stort vindfang. Det var sterke krefter i sving, og begge ankerklørne på det utlagte ankeret ble revet av.

Full City meldte ikke selv fra til lokale myndigheter at de driftet, men ble kontaktet av trafikksentralen i Brevik klokken 00.17. De meldte da tilbake at de hadde kontroll, og at maskinen var i «stand by» (det vil si at alle forberedelser til å kunne starte maskin er gjort, og at fremdriftsmaskineri er klart til å kunne startes). Etter som Full City driftet nærmere og nærmere Saastein, tok trafikksentralen i Brevik kontakt med dem flere ganger for å høre om de hadde kontroll, noe de bekreftet. Ut fra AIS data går Full City på grunn klokken 00.30, men Kapteinen om bord ba ikke om hjelp før klokken 00.37. Han spurte da

etter slepebåtassistanse. Seinere samme natt ble 16 av mannskapet evakuert av 330 skvadronen, og satt i land i Langesund. Av de som var igjen om bord i fartøyet var kapteinen og offiserskorpset hans.

Avhør av mannskapene. Etter en rask briefing på lensmannskontoret i Bamble, ble det besluttet at alle av mannskapet skulle avhøres. Dette var en organisatorisk utfordring å få til, både med antall avhørere og tolker. LRS hadde

Mange av mannskapet ga uttrykk for at de hadde hatt det tøft, at de var redde for at de skulle dø.

i løpet av natten knyttet til seg to lokale kinesiske tolker. Disse brukte vi også hardt de påfølgende dagene, men det var behov for flere. Det var utfordrende å skaffe flere tolker den første dagen, men lokale kinesere ble kontaktet og de stilte villig opp. De gjorde en solid innsats.

Avhørsmalen av de vanlige sjøfolkene tok blant annet for seg følgende:

- hva slags stilling den enkelte hadde om bord
- hva faktiske arbeidsoppgaver bestod i

- hvor lenge de hadde vært om bord
- stemningen på båten
- hvordan den enkelte hadde opplevd vær-situasjonen på kvelden før ulykken
- selve grunnstøtingen
- hvilke ordre som var blitt gitt
- om de kjente til om det var problemer med skipet i forkant av ulykken

Mange av mannskapet ga uttrykk for at de hadde hatt det tøft, at de var redde for at de skulle dø.

Avhørene ga oss tidlig pekepinn på hvem som hadde vært delaktige i oppankringssituasjonen, at hovedmaskineriet ble slått av etter oppankring, at det ikke hadde vært slått alarm om bord før rett før båten grunnstøtte. Maskinfolkene beskrev at de var blitt purret ut for å starte maskinen, men at da de ankom maskinrom for å begynne å klargjøre oppstart, ble fartøyet kastet opp og ned på grunn slik at det ble vanninntregning i maskinrom.

En annen ting som fremkom i de første avhørene var at mesteparten av mannskapet hadde stått lenge om bord, rundt et år. Noen av mannskapet hadde også stått lenger.

De mest sentrale av vitneforklaringene av mannskapet ble sikret ved hjelp av rettslige forklaringer. Totalt ble det gjennomført rettslige avhør av 12 av mannskapet. Det siste rettslige avhøret ble gjennomført den 4. september, og alt av mannskaper, bortsett fra kaptein og vakt-

HVA ER DSC? On Scene Commander, Ved en redningsaksjon til sjøs blir et fartøy pekt ut av HRS til å være OSC. De vil si at dette fartøyet får ansvaret for å lede den maritime redningsaksjonen. Som oftest vil det være et skip som er i nærheten av fartøyet som trenger bistand.

HVA ER IUA? Interkommunalt utvalg mot akutt forurensning. Dette er måten vi har organisert beredskapen på i Norge, mot akutt forurensning på sjø/land. Man drar veksel på de forskjellige kapasitetene som finnes innenfor hver kommune i et distrikt. Hvert fylke skal ha sitt eget IUA. I Norge finnes det totalt 34 slike utvalg.

I forbindelse med nødlossingen ble over 800 tonn olje pumpet ut av havaristen med pumpebiler på badeplassene i Krogshavn.

havende styrmann på kveldsvakten ulykkesnatten var returnert til Kina innen 5. september. De rettslige avhørene ble flittig referert til, både av aktoratet og forsvarer, under behandlingen i ting- og lagmannsrett.

Beslag av skipsdokumenter. Mannskapet pene på politibåten, i samarbeid med mannskap fra KNM Nornen, kom om bord i Full City i løpet av fredag den 31. juli. De tok beslag i skipsdokumenter, sertifikater, sjømannsbøker, utskrifter fra digitale medier og opptak fra VDR (Video-DigitalRecorder, som kan sammenlignes med sort boks på fly. Den skal ta opp kommunikasjon på bru, og kan også gi data fra maskin etc.). Av skipsdokumenter som først ble beslaglagt fra Full City var:

- **dekkssloggbok**
- **kartverk**
- **radiologgbok**
- **maskinloggbok**
- **nattordrebook**
- **sertifikater** (Certificat of registry (Panama), forsikringsbevis, SMC (med ISM deklarasjon), ISPS certifikat, klassifikasjonssertifikat med mer)

Det er vanlig at de viktigste sertifikatene er samlet i en eller to permer, og det er formålstjenlig å få kopiert opp disse så raskt som mulig. Her fremkommer viktig informasjon om båten, kontaktdata på rederi mv. Det ble også tatt beslag i kartverk, værutskrifter og digitale kommunikasjonsmeldinger.

Finnished plan (skipstegningene) ble også beslaglagt første dagen. Disse var viktige å ha for å få en oversikt over hvordan tankene på båten var plassert, størrelse mv. Sjøfartsdirektoratet og IUA var også interesserte i disse tegningene for å kunne beregne hvor mye olje det var som hadde lekket ut.

Alle handelsfartøy skal være utstyrt med et ISM sertifikat, som står først i sertifikatmappen(e). På dette sertifikatet fremkommer båten navn, IMO nummer, flaggstat, hjemsted, navn på ski-

pets eier og klassifikasjonsselskap. Dette gjør det enkelt tidlig i en sak å vite hvem man jobber opp mot. Full City var en Kinesisk eid båt, men førte Panama flagg. Det er flaggstaten som har ansvaret for å lede og slutføre sikkerhetsundersøkelsen (undersøkelsen til Sht, havarikommisjonen). I den forbindelse kom det en representant fra Panama for å gjøre sine undersøkelser. Vi hadde også gleden av å ha flere møter med ham, sammen med Sht.

Dekksloggboken er folkelig sagt båten dagbok. I den skal de løpende vaktene om bord føres, det skal fremkomme om det har skjedd noe spesielt på vekten, posisjoner, værrapportering etc. For et trent øye, så er det mye informasjon å hente. Hvordan denne er ført vil også gi en pekepinn på den øvrige standarden om bord i fartøyet.

I nattordrebooken fremkommer kapteinens ordre for natten. Ordren omfatter navigeringsvarsel, om man må ta spesielle sikkerhetshensyn, ankring etc. I Full City sitt tilfelle var forhåndsordren til kapteinen følgende, oversatt versjon:

«1. Styrbord anker 5 sjakler under vann. 2.

Kapteinen har det overordnede ansvaret for loggbøkene, og skal påse at disse føres på en forskriftsmessig måte.

Måler flittig ankerposisjon, forebygger dregging og grunnstøting, 3. Opprettholder kontinuerlig mottak (av meldinger) og lytting på VHF CH80. 4. Vennligst ta kontakt når som helst dersom det er problem/tvil.»

I radiologgboken fremkommer det blant annet opplysninger om vedlikehold, testing og innstilling av GMDSS systemet (det globale nød og sikkerhetssystemet, kommunikasjon).

Maskinloggboken oppbevares på kontrollpult i maskinrom. Det er en løpende vaktjournal over

rutiner, gjøremål og statusrapporter fra maskinrom. For å få fullt utbytte av hva som står i de forskjellige loggbøkene, så kan det være fornuftig å knytte til seg maritim kompetanse. De første dagene av etterforskningen knyttet vi til oss lokal ekspertise i form av to kapteiner og en Chief/maskinist. Det var særlig verdifullt i forhold til å hente ut informasjon av de forskjellige loggbøkene. Informasjon fra disse bøkene er et godt utgangspunkt for avhør av mannskap fra båten, da dette er observasjoner og gjøremål som er notert ned av mannskapet selv. Kapteinen har det overordnede ansvaret for loggbøkene, og skal påse at disse føres på en forskriftsmessig måte.

På nyere handelsfartøy er deler av informasjonen man kan hente ut fra f.eks maskinloggboken digitalisert. Noen fartøy kan skrive ut en statuslogg fra maskin. Man kan da lese ut fra denne om det f.eks har vært problemer med fremdriftsmaskineriet, faktiske feil og ev. hvilke alarmer som har gått når. I Full City sitt tilfelle var vi ikke så heldige, og måtte forholde oss til det som var ført av loggbøker i maskin.

Senere i etterforskningen gjorde politiet ytterligere dokumentbeslag fra Full City. I denne artikkelen ser jeg ikke noen grunn til å gå nærmere inn på hva slags dokumenter dette var. Det vil variere litt fra sak til sak hvor omfattende dokumentbeslaget skal være. Når det gjelder hvilke dokumenter et fartøy er pliktig til å ha om bord, de forskjellige fartøyskategorier, så viser jeg til Sjøfartsdirektoratets årlige lovsamlingsutgivelse: «Regler for passasjer- og lasteskip mv». Der står det en utfyllende oversikt i kapitlet; «Oversikt over skipsdokumenter».

Dokument vi ikke tok beslag i før godt ut i etterforskningen var ISM dokumentene til Full City. Det skyldtes at det tok litt tid før vi fant ut at dette er obligatorisk for handelsfartøy å ha etter SOLAS. ISM dokumentene er båten eget sikkerhetsstyringssystem. Dette systemet skal blant annet gi prosedyrer og instruksjoner for sikker drift av fartøyet. I denne saken ville det si at det var utarbeidet prosedyrer

Mange fugler døde som følge av oljesølet fra grunnstøtingen på Saastein i Langesund 2009.

HVA ER SHT? Statens havarikommisjon for transport, en offentlig undersøkelseskomisjon. Formålet med SHTs undersøkelser er å utrede forhold som antas å ha betydning for forebyggelsen av transportulykker. SHT skal ikke ta stilling til sivilrettslig eller strafferettslig skyld og ansvar.

HVA STÅR GMDSS FOR? GMDSS blir ofte betegnet som det «internasjonale maritime nød og sikkerhetssystemet» der hovedprinsippet er at et fartøy i nød skal kunne varsle redningsmyndigheter i land. Disse skal igjen kan bruke et utall av kommunikasjonssendere til å varsle andre fartøy i nærheten om en nødsituasjon. Systemet brukes også til utsendelse av sikkerhetsvarsler til fartøy, som værvarsler etc. GMDSS systemet er delt opp i forskjellige soner/dekningsområder, ut fra hvor langt fra land og polene et fartøy befinner seg.

for oppankring, under hvilke værforhold skulle fartøyet kunne ligge til ankers, vakthold, maskinberedskap, alternativer til å ligge til ankers, nødmeldinger og varslinger etc. ISM-manualene setter opp en handlingsnorm for hvordan rederiet har tenkt seg at diverse gjøremål skal utføres om bord i båten. Dette er gode momenter å ha med seg inn i f.eks avhør. Kjente mannskapet til disse reglene, handlet de etter disse? Er reglene laget slik at mannskapet om bord på den aktuelle tiden hadde forutsetninger til å kunne følge dem? I Full City-saken fikk vi bare tilgang på en kinesisk versjon av ISM-manualene. Det tok tid og var kostnadskrevende å få oversatt deler av dette materialet. Vi fikk derfor ikke brukt disse manualene under avhørene. Disse papirene, har vi nå lært, skal et fartøy også ha oversatt til engelsk om bord, slik at kontroll myndigheter skal kunne ha tilgang til dem.

Avhør av kaptein og 2. styrmann. Kapteinen kom først i land fra Full City lørdag 1. august. Han ble avhørt lørdag og søndag denne helgen med status som vitne. Kapteinen fikk tilbud om å la seg bistå av forsvarer under de to første avhørene, men ønsket ikke dette. Han ga uttrykk for at han var glad for at det var gått bra med alt av mannskap, og at ingen kunne lastes for ulykken. At været som hadde blåst båten på land kom plutselig, og at de ikke var blitt varslet om dette i forkant.

Kapteinen fortalte også at han hadde lagt seg til å sove mellom klokken 21.00–22.00, og at han ikke var blitt vekket før over midnatt. Etter at båten var begynt å dregge, da var det for seint å gjøre noe.

I de to første vitneavhørene av kapteinen var vi gjennom

- hans bakgrunn
- Full City sin ferd til Langesund
- bunkring av olje (tankstatus/hva slags type olje)
- hvilke vurderinger som ble gjort i forbindelse med valg av ankringsplass

- hvordan denne oppankringen hadde foregått
- hvilke rutiner fartøyet hadde for å følge posisjon under oppankring
- hvilke av mannskapene som hadde vært på vakt når
- om alt kommunikasjons- og navigasjonsutstyr fungerte som det skulle
- hva slags kommunikasjon kapteinen hadde hatt med VTS/vurderinger rundt varsling om mulig oljeforurensing
- hvilke værvarsler de hadde mottatt og kapteinen sine vurderinger rundt dette

Avslutningsvis i avhøret som ble foretatt av kapteinen søndag 2. august ble han stilt spørsmål om det var avholdt brann- og redningsøvelser om bord i båten den siste tiden. Han svarte kort og greit på dette. Etter avhøret spurte kapteinen om han kunne låne en telefon for å snakke med mannskapet om bord i Full City. Han fikk låne telefon på kontoret, og ringte før folk og jeg hadde fått gått ut av kontoret. Under telefonsamtalen så jeg at folk ble rare, og ba henne oversette telefon-

Kapteinen ga mannskapet sitt ordre om å ødelegge dokumenter om bord i båten.

samtalen mens jeg satte på diktafonen igjen. Hun sa da at kapteinen ga mannskapet sitt ordre om å ødelegge dokumenter om bord i båten, samt slette dokumenter på datamaskinen på bro. Vi fikk sporenstreks ringt opp politiførstebetjent Sandik som befant seg om bord i KNM Nornen, og sammen med mannskap fra kystvakta rykket de om bord i Full City. Det ble under denne ransakingen tatt beslag i avvikrapporteringer fra båten til rederiet. Avvikene dreide seg blant annet om at mannskapet hadde stått lenge om bord, var slitne, og at kapteinen ikke turte å bruke

babord anker grunnet at det var problemer med låsebolter i ankerkjettingen.

Mandag den 03. august skiftet kapteinen status fra vitne til siktet. Den første siktelsen dreide seg om at kapteinen ikke umiddelbart hadde varslet om forurensing eller fare for forurensing. I dette avhøret stilte også kapteinen med forsvarer, og fra dette punkt ble det også en endring i tilgangen til resten av mannskapet. Advokatkontoret Wikborg Rein kom inn i bildet som advokatkontor for rederiet, men insisterte også på å være tilstede under avhørene av mannskapet. Der vi før hadde hatt litt divergens i forklaringene, fremstod de nå som mer eller mindre like. Mannskapet fremstod også som skremt, og for oss i etterforskningssteamet var det ganske tydelig at noen hadde kommet og tatt regien. Jeg vil i denne artikkelen ikke gå noe nærmere inn på hvor mange roller et advokatkontor kan ha i en straffesak.

Det ble foretatt ytterligere fire avhør av kapteinen, hvor han opprettholdt sin forklaring, men hvor vi gikk mer i dybden. Under et av avhørene forsøkte vi å rekonstruere hendelsen ved at kapteinen fikk forklare seg rundt et sjøkart. Sjøkartet som ble beslaglagt fra Full City ble lagt ved siden av et sjøportkart (samme datum), og han ble først bedt om å sette ankringsposisjonen på sportskartet. Som hjelpemidler fikk han utlevert parallell forskyver, passer og blyant. For å kvalitetssikre at dette gikk rett for seg hadde vi også en annen erfaren sjøkaptein til stede.

Kapteinen ble så bedt om sette posisjon for når han kom på bru etter midnatt, hvilken posisjon han da hadde fått oppgitt at de skulle befinne seg i. Det å gjennomføre avhøret på denne måten syntes jeg var opplysende, og det ga kapteinen mulighet til å vise hvilke valg han hadde gjort når, hvilke handlingsalternativer han så for seg etc.

Oljeregnskap: Allerede fredag den 31. juli ble det besluttet at det var særdeles viktig å få tatt oljeprover fra de forurensede stedene og sam-

Foto: Kartet viser oversikten over oljepåslaget den 2. august klokken 12.00.

menligne dette med olje fra havaristen og nær havaristen. Vi tok kontakt med professor Espen Lydersen, Høyskolen i Telemark (eks. ØKOKRIM), som gjorde denne jobben for oss.

Professor Lydersen samlet inn oljeprøver fra, i og rundt havaristen, oppsamlet olje fra sjø og land, regional prøvetaking av olje og regional prøvetaking av oljeskadet fugl. Han foretok en innsamling av oljeprøver fra Risør til Nevlunghavn. Det ble også samlet inn oljeprøver fra Aust- og Vest-Agder.

Det var de første dagene uklart hvor mye drivstoff og hva slags drivstoff havaristen hadde om bord. Noen timer før fartøyet ankom Saastein hadde det bunkret drivstoff i Skagen i Danmark, så tankene var fylt opp. Full City hadde cirka 1 100 tonn olje om bord ulykkesnatten. Av dette rant cirka 300 tonn ut av skipet. Det medførte forurensning av minst 75 kilometer av kysten av Telemark, Vestfold og Aust-Agder.

Oljeprøvene som ble samlet inn ble undersøkt og klassifisert ved Sintef. De «typet» oljeprøvene. All olje har sin spesifikke profil, ut fra blanding. Det gjør at man kan med stor sannsynlighet kan si om det påviste oljepåslaget stammer fra den aktuelle forurensningskilden eller ikke.

Handelsfartøy skal oppbevare oljeprøver om bord i båten fra bunkring. Dette for at det skal være lettere å konstatere om et oljeutslipp stammer fra båten heller ikke. I denne saken forsøkte mannskapet å unndra prøver fra tidligere bunkringer enn Skagen. De ble først funnet etter noen dager, etter en grundig ransaking.

IUA i de tre involverte fylkene, sammen med kystverket og andre frivillige, har gjort en formidabel innsats for å rydde opp i oljesølet som ble. Det er nedlagt flere tusen arbeidstimer og brukt over 237 millioner kroner på å rydde opp. De fleste infiserte områder ser i dag bra ut, men leter du, så vil du ennå finne spor etter forliset.

Andre aktører man støter på om bord i havaristen. Det ble tidlig i saken bestemt av ledelsen i politidistriktet at politiet ikke skulle

ha vakthold om bord i Full City. Politiet var derfor bare om bord stykkevis og delt.

De første dagene var en del av mannskapet fortsatt om bord, uten at vi hadde kontroll på hva de gjorde. Om det ble tilbakeholdt eller ødelagt bevis, hadde vi ingen kontroll med. Bergingsfirmaet var om bord allerede den første dagen, og de møtte opp mannsterke. De kontraherte lokale firmaer til å løfte ting om bord og til å tømme skipet for olje. Sjøfartsdirektoratet hadde også sin representant om bord. Det sydet derfor av liv på båten, og åstedet lå derfor ikke urørt.

Den første dagen kom det også representanter for forsikringsselskapet (et britisk selskap), som ba om å få komme om bord. De ble tatt på en omvisning av politibåten. Under denne turen ble de forklart at de ikke måtte ta seg om

Forsikringsmennene hadde kommet tilbake til båten på egenhånd for å ta kontroll på denne enheten.

bord på egenhånd, eller gjøre ting om bord som kunne ødelegge bevis. Etter omvisningen ble de to geleidet i land igjen. To dager seinere var mannskaper fra politibåten igjen om bord i Full City. De ble da oppmerksomme på en pappeske som stod bortgjemt på et kott på brua. I denne pappesken lå VDR-topphatten, den som står på kahytttaket. I hatten ligger en speilkopi av det som er sikret på båndene som ligger inne i VDR-skapet på bro. VDR er lagt inne i en slik hatt for at det skal være mulig å hente denne dersom et fartøy skulle synke. I dette tilfellet var kabelen til VDR-en meislet over. Det viste seg at det var de to forsikringsmennene som hadde kommet tilbake til båten på egenhånd for å ta kontroll på denne enheten.

I etterpåklokskapens lys, mener jeg at det kan være fornuftig å sette politivakthold om bord

i båten de første dagene etter et havari. Særlig dersom det er som i denne saken, mange folk inn og ut av skipet. Innledningsvis kan det være uoversiktlig hva man trenger å sikre av bevis, og for å sikre at andre aktører ikke kommer en i forkjøpet bør politiet derfor være om bord.

Værmeldinger: Et av de store temaene i Full City-etterforskningen ble værmeldinger. Ulykkesnatten var det en godt varslet storm. Det ble allikevel stilt spørsmål om hvordan det praktiske været hadde vært på oppankringsstedet. Mannskapet på båten hevdet også at de ikke var blitt varslet om stormen. Vi måtte derfor innhente hva som var blitt sendt av værmeldinger, «gail warnings», fra kystradiostasjonene. Rogaland radio var ekspeditte og sendte oss opptak av de meldingene de hadde gått ut med det aktuelle døgnet. De sendte oss også opptak fra selve redningsaksjonen ulykkesnatten, sambandstrafikken som hadde gått på den maritime redningskanalen 16.

Full City kom i transitt fra Danmark, så vi innhentet også «gail warnings» som dansk og svensk kystradio hadde gått ut med. Dette for å få en oversikt over hvilke meldinger som var sendt når og med hvilket innhold.

Ethvert nyttefartøy plikter å ha forskjellige instrumenter om bord for å kunne motta værmeldinger. Disse måtte også undersøkes. For å kunne fastlå om de var funksjonelle. Om de var stilt inn riktig slik at de kunne motta værmeldinger for det aktuelle området. Det var en utfordring vi møtte på flere ganger under etterforskningen. Hvem kunne og skulle gjøre de forskjellige undersøkelsene for oss. Vi måtte henvende oss til eksterne samarbeidspartnere, som Telemark politidistrikt aldri tidligere hadde samarbeidet med. Til å funksjonsteste GMDS-systemet, fikk vi god hjelp av Telenor maritime radio, tidligere radioinspeksjonen. De gikk også gjennom føringerne i «radiologg» boken, og ga en sakkyndig uttalelse.

Metrologisk institutt utarbeidet beregninger

av hvordan vind og bølgeforholdene var på opp- ankringsstedet.

Samarbeid med Havarikommisjonen (SHT). Vi hadde et nært og godt samarbeid med Sht fra dag én. Vi hadde et tidlig møte der vi avklarte roller, hvem som skulle ha tilgang på avhør av mannskap først, hvilke undersøkelser vi kunne samarbeide om. Dette var heldig. Sht er underlagt en streng taushetsplikt, som kan gjøre det vanskelig for dem å gjøre undersøkelser for politiet som seinere kan medføre at de må vitne i en rettssal. Dette er lurt å tenke på når man

søkelser, og det ble en vinn/vinn-situasjon for politi og Sht at vi kunne dele på disse utgiftene.

Sht undersøkte også VDR-en. Den ble undersøkt i flere laboratorier, i inn- og utland, uten at vi fikk veldig mye ut av det. Da enheten ble ansett for å være veldig sentral i forhold til å kunne fortelle om hva som skjedde på bro under ulykken, sendte vi opptakene også til IBAS. Det kastet heller ikke mye av seg.

Sjøfartsdirektoratet. Det tok litt tid i vår sak før vi fikk et ordentlig samarbeid med Sjøfartsdirektoratet. Det skyldtes nok at Full City var den første store saken etter at den nye ordningen der politiet har overtatt ansvaret for etterforskning av sjøulykker. Da vi endelig kom i dialog, var Sjøfartsdirektoratet en viktig og god samarbeidspartner. De ga oss viktig bistand på det juridiske og på det reint sjømannsfaglige. De ga en lang og utførlig sakkyndig uttalelse med juridiske og faglige vurderinger av de maritime handlinger i saken. Sjøfartsdirektoratet er fagmyndighet i sjøfartsforhold, og de kan gi en sakkyndig vurdering av handlingsnorm.

Sjøfartsdirektoratet bistod oss også med praktiske etterforskningsskritt som å regne ut hva det ville ha kostet for Full City å forlate ankringsplassen og legge seg på værret i stedet. Sjøfartsdirektoratet bistod også under behandlingen i retten. I Full City saken var Sjøfartsdirek-

toratet en av våre viktigste samarbeidspartnere, og de ga oss uvurderlig bistand.

Kystverket. Under etterforskningen av Full City fikk vi også mye å gjøre med Kystverket. Trafikksentralen i Brevik sin rolle under ulykken, samt forhold knyttet til ankringsplassen «Saa-stein», ble også etterforsket. Men det er en annen historie, som jeg ikke kommer nærmere inn på i denne artikkelen.

Kystverket besitter også en massiv maritim kompetanse. I vår sak fikk vi god hjelp til å tyde og bearbeide AIS data. Det er Kystverket som er ansvarlig for AIS-sendenettet i Norge, og de som eier signalene. De laget oversikter for oss som viste hvordan Full City hadde beveget seg siden den ankret opp og til den gikk på grunn. AIS signalene ble plottet med et intervall på fire minutter, og dette illustrerte godt bevegelsene til fartøyet. Kystverket ga også en sakkyndig uttalelse der de vurderte hvor ankeret til Full City var kastet ut, når fartøyet begynte å dregge og selve dreggesituasjonen.

Miljøundersøkelser. Frem til midten av september hadde vi vært et team på fire etterforskere (pob Tore Grindheim, pb Inge Sannes, pb Erlend Skolen og jeg) og to jurister (pa Siri Karlsen og pa Olav Markussen). Teamet ble opphevet, og jeg satt alene igjen som etterforsker. Fokuset

Full City var den første store saken etter at den nye ordningen der politiet har overtatt ansvaret for etterforskning av sjøulykker.

skal samarbeide om gjøremål. I Full City-saken samarbeidet vi spesielt godt med Sht i arbeidet med undersøkelse av ankeranlegget på båten. De organiserte søket etter ankerklørne som var brukt av styrbord anker, undersøkelsene av bruddflatene og metallurgien på ankeret, og selve ankeranlegget. Dette var også kostbare under-

Helikopterløft. Foto: Helge Oland.

HVA ER ET AIS? AIS er et automatisk identifikasjonssystem innført av IMO (Den internasjonale sjøfartsorganisasjonen/FN). AIS sender informasjon om posisjon, kurs og fart. Den gir også opplysninger om fartøyets identitet, skips-type og dimensjoner. Informasjon om destinasjon, ETA (antatt ankomsttid), last og dypgående på båten vil også fremkomme. I Norge er det kystverket som drifter AIS sendernetverket. Det er utplassert 39 basestasjoner langs kysten. Dekningsområdet begrenses av VHF rekkevidden. I Norge er det AIS dekning, med enkelte unntak, fra grunnlinjen og 40–60 NM (nautiske mil, en nm er 1852 meter) ut fra kysten.

HVA ER EN VDR? Voyage data recorder, er en opptaksfunksjon på fartøy som godt kan sammenlignes med den «sorte boksen» på et fly. I dag kan det gjøres opptak av en rekke funksjoner om bord i fartøyet, som lagres på VDR enheten. Kravet per i dag er at det skal gjøres opptak av de siste 12 timer. Det jobbes nå innenfor IMO om at VDR enheten skal inneholde opptak for de siste 30 døgn. Det finnes to klassifikasjoner av VDR enhetene. En standard VDR, som dokumenterer det meste, og en VDR'S som kun tar det mest elementære som opptak fra bru etc. En vanlig ny VDR kan inneholde informasjon om status på brannrør, alarmer, maskin, radar, lydopptak, ECDIS (elektronisk kart) og filmopptak fra utsiden av båten etc. Hvilken informasjon man vil få ut av denne enheten vil variere ut fra type modell, og hvor gammel enheten er.

frem til da hadde i all hovedsak vært forhold knyttet til båten, forliset og oljeundersøkelsene.

Men hvordan dokumentere hvilke følger dette oljesølet hadde fått? Vi hadde kontaktet ØKOKRIM (miljøteamet), for bistand på dette feltet, men de hadde ikke kapasitet til å bistå da. Etter litt famling i starten fikk jeg en god dialog med beredskapsavdelingen i Kystverket, som koordinerte miljøundersøkelsene i etterkant av Full City. Etter det jeg har fått opplyst, var det norgeshistoriens mest omfattende og dyreste miljøundersøkelse. Miljøundersøkelsene var priset til i overkant av 24 millioner kroner. Denne pengesummen er regnet ut fra en prosentdel av hva man mener oppryddingen av oljesølet vil koste. Mandatet for hva som skulle måles og hvordan, var lagt lenge før politiet kom inn i bildet. Men vi fikk til en ordning der de forskjellige forskerteamene skulle inngi rapporter til politiet, samt at vi også fikk tilgang til alle produserte miljørapporter. Det ble gjort en rekke målinger, både på liv i det maritime miljø, liv i sprutsonen, fugl og hvordan miljøødeleggelsen virket inn på vanlige menneskers bruk og holdning til det infiserte området.

Det som fra politiets side ble opplevd som et problem med miljøundersøkelsen som ble gjort var at mandatet i dem skulle si noe om når de forskjellige miljøgiftnivåene igjen ble trygge i det infiserte området. Det var ingen av miljørapportene som ga noe entydig svar på hva som skjedde med de forskjellige biotopene som ble berørt av oljesølet, for det lå ikke i mandatet. Jeg mener at det i fremtidige ulykker er viktig at politiet er med på å utforme mandatet før slike undersøkelser iverksettes. En slik miljøundersøkelse skal fylle flere funksjoner. Den skal være et grunnlag for straffesaken, den skal gi svar til beboere og brukere av det infiserte området om når det har rehabilitert seg igjen. Denne problemstillingen er meldt inn til miljøteamet og beredskapsavdelingen, og forhåpentligvis vil prosessen være annerledes neste gang det skjer en slik ulykke.

Sett i ettertid ser jeg at vi skulle vært mye

flinkere til å dokumentere den akutte forurensningen de første dagene. Levende film av så omfattende oljepåslag sier mer enn ord, denne typen forurensning er mest toksisk i starten. Deretter vil nedbrytningen starte. Hvor lenge denne vil pågå er avhengig av en rekke ytre forhold, og vil derfor variere i lengde og omfang.

Læringskurve. Vi som jobbet med denne saken hadde en bratt læringskurve. Aktørene i denne saken fravek veldig fra det vi møter i vårt daglige virke. Det var mange aktører involvert. Denne artikkelen har begrensninger i forhold til å kunne omtale alle.

Fagfeltet er stort, innfløkt og internasjonalt. Skipssikkerhetsloven har tatt opp i seg mange av de internasjonale konvensjonene, men det

Full City saken var en dyr etterforskning for Telemark politidistrikt. Saken kostet over 2 millioner kroner bare i saksutgifter.

kan allikevel være formålstjenlig å sette seg inn i de mest sentrale internasjonale rettsreglene. Havrettskonvensjonen finnes i oversatt versjon på lovdata. Det har kommet en kommentarutgave om skipssikkerhetsloven, ISBN 978-82-450-0583-7, som også gir en god innføring i internasjonalt regelverk. Lovsamlingen til sjøfartsdirektoratet, ISBN 978-82-450-1131-9, er også et must å ha, dersom man skal jobbe med denne typen saker.

I Full City-saken hadde vi også en runde til Høyesterett i forbindelse med beslag av pass og sjømannsbøker. Det ble innvilget kausjon, den første i Norsk rettshistorie. Det ble utarbeidet en kausjonsavtale på kroner én million for hver av de to tiltalte, for at de skulle stille til rettsbehandling i tingretten. Noe de også gjorde.

Mer spente var vi da saken skulle behandles i lagmannsretten, for da hadde vi store problemer med å få stevnet dem grunnet en fredspris som kinesiske myndigheter var sterkt uenig i. Men de stilte også opp her, og har således sterkt medvirket til at vi har fått denne saken sluttført i rettsapparatet.

Når det gjelder politiets mulighet til å kunne oppfylle skipssikkerhetslovens intensjon om at rederiet skal være pliktsubjektet, så mener jeg at vi med dagens ordning vil ha store problemer med å kunne oppfylle dette. Det krever stor kompetanse for å kunne oppfylle lovens intensjon. Det at hvert enkelt politidistrikt skal være ansvarlig for å etterforske denne typen ulykker, gjør at frekvensen og muligheten til å kunne opparbeide seg denne type kompetanse vil være svært begrenset.

Full City saken var også en dyr etterforskning for Telemark politidistrikt. Saken kostet over 2 millioner kroner bare i saksutgifter. Det tar en stor del av saksutgiftene til et distrikt av Telemark sin størrelse. Det kan stilles spørsmål om det er riktig at det enkelte distrikt skal måtte dekke alle disse utgiftene selv. Mange av de undersøkelser som må gjennomføres i denne typen saker må gjøres av eksterne samarbeidspartnere som politiet normalt sett ikke benytter, og som også er svært kostbare.

Det var mange i Telemark politidistrikt som var delaktige i arbeidet med Full City saken, som ikke er nevnt i denne artikkelen. Men vi som distrikt er fornøyde med at vi fikk sluttført saken, og at den nå er rettskraftig. Ønsker du å lese mer om saken, så er avgjørelser tilgjengelig på Lovdata (10-095727AST-ALAG, 09-155649AST-ALAG).

Når vi nå går inn i en ny vår her i Langesund er det deilig å se at badefjella våre ser ut som før, at skumtoppene er hvite og at vannet er klart. Det eneste fysiske minnet i friområdet Krogshavn etter havariet vil snart være det nye minnesmerket som skal reises, et monument med den ene avrevne ankerkloen. Det er spor vi som bor i Langesund kan leve godt med.

Tidenes strengeste miljødom i Høyesterett

TEKST: STATSADVOKAT TARJEI ISTAD, ØKOKRIM. FOTO: POLITIET

Den 19. januar 2012 avsa Høyesterett dom i den såkalte Vest Tank-saken (Rt. 2012 side 65). Med det har den strengeste miljødommen i Høyesterett gått fra 60 dagers fengsel til to års fengsel.

Vinteren 2006–2007 drev Vest Tank AS (Vest Tank) i Gulen i Sogn behandling av cirka 180 000 m³ bensin uten nødvendige tillatelser fra Klima- og forurensningsdirektoratet og Direktoratet for brann- og eksplosjonsvern. Volumet tilsvarer om lag en tiendedel av det årlige bensinforbruket i Norge.

Da bedriften forsøkte å løse et avfallsproblem som oppstod som en følge av denne bensinbehandlingen, eksploderte tanken avfallet var på. Nabotanken tok også fyr, og i tillegg brant blant annet tre tankbiler og en brakkerigg, se bilder. De som var i nærheten av tankene, var i livsfare, og eksplosjonen og røyken medførte også betydelige plager for en rekke personer i området.

ØKOKRIM tiltalte i juni 2009 virksomhetens styreleder og daglig leder for brudd på forurensningsloven, arbeidsmiljøloven og brann- og eksplosjonsvernloven. I tillegg ble en rådgiver tiltalt for brudd på forurensningsloven. I lagmannsretten ble saken for styrelederen utsatt, mens daglig leder ble dømt til ett år og seks måneders ubetinget fengsel. Rådgiveren ble frifunnet.

Etter anke fra påtalemyndigheten har Høyesterett i dom av 19. januar 2012 fastsatt straffen for daglig leder til to års ubetinget fengsel. I tillegg fradømmes han retten til å drive virksomhet, være daglig leder eller å sitte i et selskaps styre hvor denne virksomheten krever tillatelse fra Klima- og forurensningsdirektoratet eller Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap for en periode på fem år. Videre har Høyesterett opphevet frifinnelsen av rådgiveren, slik at hans sak skal opp i lagmannsretten på ny.

Uttalelser om forurensningslovens § 78. Bensinbehandlingen og renseprosjektet som førte til eksplosjonen, resulterte i Høyesterett i tiltale og domfellelse for blant annet brudd på forurensningsloven § 78 første ledd bokstav a

jamfør annet ledd annet straffalternativ. Gjennomgangen av første ledd bokstav a, jamfør § 7, i avsnitt 40–41 gir en oversikt over dette sentrale straffebudet og lovens systematikk. Høyesterett klargjør her hva et såkalt abstrakt faredelikt innebærer, jamfør Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave, Matningsdal og Rieber-Mohn, Universitetsforlaget, 2004, side 108.

Et sentralt spørsmål for Høyesterett var forståelsen av § 78 annet ledd annet straffalternativ, som øker strafferammen til fem års fengsel når overtredelsen (konkret) har «voldt fare for menneskers liv og helbred». Etter å ha slått fast at skylden skal vurderes etter straffeloven § 43 (*culpa levissima*), jamfør avsnitt 43–44, drøfter Høyesterett «menneskers liv og helbred». Det slås fast at «fare for menneskers liv» vil si fare for at liv går tapt. Tolkningen av «helbred» knyttes særlig til tilsvarende begrep i straffeloven § 229, men etter en gjennomgang av ulikheter ved bestemmelsene viker Høyesterett tilbake for å gi uttrykket helt likt innhold i bestemmelsene:

«Dette kan muligens tilsi at det kreves noe mer for at helbredsalternativet er oppfylt i forurensningslovens § 78 annet ledd enn i straffeloven § 229.» (avsnitt 46)

Særlig i lys av uttalelser i forarbeidene til forurensningsloven har det vært et spørsmål om § 78 annet ledd annet straffalternativ kun omfatter farer (og reelle følger) som følge av selve forurensningen, eller om det omfatter farer og reelle følger som følge av overtredelsen som sådan. I denne saken ville det første være innånding av røyk fra brannen mv., mens det andre ville omfatte for eksempel skade som følge av at man får fallende gjenstander i hodet. Etter å ha gått gjennom blant annet ordlyden og forholdet til arbeidsmiljøloven og brann- og eksplosjonsvernloven, konkluderer Høyesterett med at bestemmelsen ikke kan tolkes innskrenkende:

«Jeg legger etter dette til grunn at alle farene som ble skapt ved overtredelsen av forurensningsloven skal tas i betraktning ved straffutmålingen etter forurensningsloven § 78 annet ledd annet straffalternativ.» (avsnitt 51)

Høyesterett kommer deretter til at det var riktig av lagmannsretten å subsumere både bensinbehandlingen og tankrenseprosjektet under forurensningsloven § 78 annet ledd annet straffalternativ.

Arbeidsmiljøloven og brann- og eksplosjonsvernloven. Hovedmannen, daglig leder, var også tiltalt for tre brudd på arbeidsmiljøloven og seks brudd på brann- og eksplosjonsvernloven med forskrifter. Alle postene etter arbeidsmiljøloven gjaldt manglende risikoanalyse, jamfør internkontrollforskriften 6. desember 1996 nr. 1127 § 5 annet ledd nr. 6. Risikoen rundt bensinbehandlingen, tankrenseprosjektet eller en farefull montering av ozontilførsel til utluftingen på en tank hadde ikke blitt vurdert tilstrekkelig. Høyesterett kom til at alle overtredelsene var begått under «særdeles skjerpene omstendigheter», jamfør arbeidsmiljøloven § 19-1 annet ledd. Det ble blant annet vist til de alvorlige konsekvensene det ville ha om farene hadde materialisert seg.

Overtredelsene av brann- og eksplosjonsvernloven med forskrifter gjaldt oppbevaring av brannfarlig væske på tanker som ikke var godkjent for dette, og videre at bedriften ikke hadde såkalt eksplosjonsverndokument. Strafferammen i brann- og eksplosjonsvernloven er tre måneders fengsel.

Straffutmålingen – hva la Høyesterett særlig vekt på? Siden det var tale om et konkurranstillelse hvor den høyeste enkeltstrafferammen var fem års fengsel, var øverste straf-

Det er viktig å stille til ansvar og reagere med fasthet overfor personer som har styrende posisjoner i virksomheter som driver ulovlig.

feramme for forholdene samlet fengsel i inntil ti år, jmfør straffeloven § 62. Den tiltalte daglige leder gjorde gjeldende at § 62 ikke hadde særlig betydning i en sak som denne:

«B har vist til at endringen av straffeloven § 62 ved lov 10. januar 2003 nr. 2, hvor straffeni-vået i konkurrenstilfellene ble skjerpet, særlig tok sikte på vinnings-, volds- og seksuallovbrudd, jmfør Ot.prp.nr.109 (2001–2002) side 39. Para-graf 62 anføres derfor å ha mindre vekt for den typen overtredelser vi står overfor i denne sa-ken. Det er riktig at lovendringen særlig hadde til formål å signalisere redusert «kvantumsrabatt» og dermed en straffskjerpelse ved vinnings-, volds- og seksuallovbrudd. Ordlyden er imid-lertid generell og forarbeidene utelukker ikke at skjerpelsen også skal ha betydning for an-

dre overtredelser. Jeg mener derfor det er riktig å tillegge straffeloven § 62 en viss vekt også i denne saken.» (avsnitt 119)

Som utgangspunkt for utmålingen viste Høy-esterett også til tidligere avgjørelser om skjerpet straffenivå på miljøområdet, blant annet Rt. 2011 side 10 og side 631. Jeg forstår uttalelsene i disse avgjørelsene sammenholdt med premissene i Høyesteretts dom av 19. januar 2012 slik at det nå er gitt en «marsjordre» om et skjerpet straf-fenivå på miljøområdet generelt. Det er viktig at påtalemyndigheten og underrettene følger opp dette.

Ellers var skadene og det store farepoten-sialet naturlig nok sentrale utmålingsmomenter. Avsnitt 128 gir en god karakteristikk i så måte:

«Det viser også sakens alvor at overtredel-

sene fant sted på et tankanlegg med i alt 17 tan-ker fordelt på tre tankgårder, og hvor det i en av tankene ble lagret bensin. Et slikt miljø tilsier den aller største forsiktighet, og det er ikke rom for å *eksperimentere.*» (min kursivering)

Det er viktig å stille til ansvar og reagere med fasthet overfor personer som har styrende posi-sjoner i virksomheter som driver ulovlig, særlig når hensynet til sikkerheten ikke blir tilstrekkelig ivaretatt på grunn av inntjeningshensyn. I slike saker vil Høyesteretts uttalelse om den daglige lederen i avsnitt 129 være av interesse:

«Jeg viser videre til at B var sentral i alle valgene som ble tatt vedrørende opplegget med bensinrensingen og håndteringen av det sterkt basiske avfallet. Han besluttet at dette arbeidet skulle gjennomføres med manglende sikkerhet, manglende kompetanse og til tross for det meget store skadepotensialet. Det var hans avgjørelser som skapte både faren og skadene som overtredelsen har medført. I tillegg må det tillegges betydelig vekt at overtredelsene var sterkt profittmotivert.»

Høyesterett trekker ikke frem noen formil-dende omstendigheter i denne saken. I en sak av et slikt omfang og karakter var ikke de om lag fem årene som hadde gått siden de straffbare forholdene ble begått, et tidsforløp som ble vekt-lagt i utmålingen, jmfør avsnitt 131.

Straffen for den daglige lederen ble altså

fastsatt til to års ubetinget fengsel, et halvt år mer enn han var idømt i tingrett og lagmannsrett.

«Negativt utformet» rettighetstap. I saker som dette kan det være vanskelig å finne en presis og dekkende formulering av påstand om rettighetstap. Man kan for eksempel påstå tap av retten til «å drive forurensende virksomhet», men hvor går grensen for hva som er en slik virksomhet? I denne saken søkte påtalemyndigheten å løse dette ved å ha en «negativ» i stedet for «positiv» formulering av påstanden. Påstanden lød slik:

«B fradømmes for en periode på 5 – fem – år retten til å drive virksomhet eller være daglig leder eller sitte i et selskaps styre hvor denne virksomheten krever tillatelse fra Klima- og forurensningsdirektoratet eller Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap.»

Formuleringen innebærer at grensen for rettighetstapet er sammenfallende med grensen for hva som krever tillatelse etter de respektive forvaltningsorganers lov- og forskriftsgrunnlag. Domfelte må sikre at han ikke innehar en posisjon som omfattes av dette. Jeg antar at dette kan ha overføringsverdi til andre saker hvor overtredelsene gjelder reguleringslovgivning.

Gulathing lagmannsrett ga ikke påtalemyndigheten medhold i påstanden om rettighetstap fordi det var gått lang tid fra de straffbare forholdene. Høyesterett kom til at allmenne hensyn

tilsa rettighetstap til tross for tidsforløpet. Det ble blant annet vist at «B har misbrukt sin stilling ved massive overtredelser av en rekke sentrale bestemmelser for den virksomheten han har vært leder for». (avsnitt 133)

Twisteloven § 21-2 tredje ledd – vitterlige kjensgjerninger og fagkyndighet.

Lagmannsretten hadde i dommen gjengitt en setning fra en rapport som ikke var fremlagt for retten. Rapporten var oppgitt som referanse i et notat fra den tiltalte rådgiveren selv. Notatet, herunder gjengivelse av en annen setning i den aktuelle rapporten, var dokumentert av hans forsvarer. Det ble anført at det forelå brudd på straffeprosessloven § 305. Høyesterett uttalte generelt om § 305 og situasjonen med fagkyndige meddommere:

«Straffeprosessloven § 305 innebærer at man ikke skal bygge på bevis som ikke har vært ført under rettsforhandlingen, og som dermed ikke har vært gjenstand for mulighet for kontradiksjon. Vitterlige kjensgjerninger kan retten imidlertid bygge på, jamfør prinsippet i twisteloven § 21-2 tredje ledd, som normalt må gjelde tilsvarende i straffeprosessen. Når det – som i denne saken – er fagkyndige meddommere, må det også forutsettes at disse dommerne ut fra sin sakskompetanse vurderer det som blir anført og bevisene som blir ført.» (avsnitt 110)

I den konkrete vurderingen kom Høyesterett

til at lagmannsrettens fremgangsmåte ikke utgjorde en saksbehandlingsfeil, se særlig avsnitt 116.

Ny runde i lagmannsretten for rådgiveren. Om den tiltalte rådgiverens rolle i tankrenseprosjektet som førte til eksplosjon, hadde en samlet lagmannsrett blant annet uttalt:

«Råda og innspela A kom med i og i tilknytning til arbeidet i prosjektgruppa var styrande for avgjerda om og korleis saltsyretilsetjinga skulle gjennomførast.» (Høyesteretts dom avsnitt 139)

Til tross for dette frifant lagmannsretten ham for medvirkning til overtredelse av forurensningsloven § 78 første ledd bokstav a jamfør bokstav e. Bokstav e er medvirkningstillegget i straffebestemmelsen. Flertallet viste blant annet til at han ikke hadde arbeidet mer enn 20 timer med prosjektet, og til at han ikke hadde beslutningsmyndighet i Vest Tank.

Høyesterett fant at frifinnelsen utgjorde en rettsanvendelsesfeil og opphevet den. Påtalemyndigheten fikk ikke medhold i påstand om fellende dom i Høyesterett, jamfør straffeprosessloven § 345 annet ledd annet straffalternativ. Høyesterett viste blant annet til at lagmannsrettens dom ikke inneholdt opplysninger om i hvilken utstrekning rådgiveren var involvert i det som skjedde i perioden mellom siste møte i gruppen som jobbet med tankrensingen, og iverksettelsen av den ulykksalige rensingen.

Kommentar fra Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif)

Klif fornøyd med Høyesteretts dom

– Det var alvorlig miljøkriminalitet som ble utført ved Vest Tank. Vi er tilfredse med at vår anmeldelse har resultert i Norges strengeste miljødom på to års fengsel, forteller Ellen Hambro, direktør for Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif) til Miljøkrim.

Klif har ikke tidligere opplevd at det har blitt satt i gang store industriprosesser uten nødvendige tillatelser og i et anlegg som var uegnet for slike prosesser. De ulovlige prosessene førte til slutt til en eksplosjon ved anlegget, og organiske svovelforbindelser ble spredt over et stort om-

råde. Det ga sterke luktproblemer og påfølgende helseplager for lokalsamfunnet.

– Denne saken utpeker seg som særlig alvorlig. Uten nødvendig tillatelse og med svært manglende kompetanse utsatte de ansvarlige omgivelsene for stor fare. Det er tydelig at profittenssyn har vært førende, sier Hambro.

Klif har merket seg at Høyesterett fremhever at det i saker om miljøkriminalitet må reageres strengt av allmennpreventive hensyn. Høyesterett påpeker også at de særlige utfordringene som avfallshåndtering og fortjenestemulig-

hetene i denne sammenheng representerer, tilsier at det bør idømmes følbare reaksjoner i denne typen saker.

– Det er viktig for oss som forurensningsmyndighet og for miljøet at alvorlige brudd på forurensningsloven blir møtt med følbare strafferettslige reaksjoner. Vi er opptatt av de allmennpreventive virkningene og de tydelige signalene denne dommen sender til aktørene i bransjen, sier Hambro.

Klif er fornøyd med at det ilegges personlig straffansvar i en sak som dette.

NYE DOMMER

(AVGJØRELSE FRA HØYESTERETT, SAMT LAGMANNSRETTS- OG TINGRETTSDOMMER AV PRINSIPIELL BETYDNING)

To års fengsel i miljøsak

Høyesteretts dom av 19. januar 2012, HR-2012-149-A.

I den såkalte Vest Tank-saken ble en tidligere daglig leder dømt til to års fengsel for brudd på forurensningsloven, arbeidsmiljøloven og brann- og eksplosjonsvernloven. Frifinnelsen av en rådgiver ble opphevet. Høyesteretts dom er omtalt i artikkelen *Tidenes strengeste miljødom i Høyesterett* i dette nummeret av Miljøkrim (side 55).

Hva er vesentlig?

Høyesteretts dom 23. januar 2012, HR-2012-168-A

Etter anke fra påtalemyndigheten opphevet Høyesterett (dissens 4-1) frifinnelsen av en formann i et seterveglag for brudd på naturvernloven § 5 på grunn av uriktig lovanvendelse. Spørsmålet var om bearbeidelse av en seterveg «vesentlig kan endre landskapets art eller karakter». Det frifinnende flertallet i lagmannsretten hadde i vurderingen i hovedsak lagt vekt på formålet med arbeidene. Lagmannsretten skulle ha vurdert «hvordan natur- og kulturlandskapet fremstår henholdsvis før og etter arbeidene, herunder hvordan det vil fremstå når noe tid er gått tatt i betraktning hva som vil være påregnelig bruk av veien» (avsnitt 41).

Dommen er nærmere omtalt i egen artikkel i dette nummeret av Miljøkrim på side 28.

Foretaksstraff i isen

Høyesteretts dom 21. desember 2011, HR-2011-2382-A.

Saken gjaldt spørsmål om bruk av foretaksstraff mot et rederi for overtredelse av havresursloven med tilhørende forskrifter om utøvelse av selfangst i Vesterisen og Østisen. Høyesterett redegjør for aktuelle sider av regelverket om selfangst i avsnitt 9-17, og gjengir deretter lagmannsrettens beskrivelse av overtredelsene:

«Lagmannsretten har funnet det bevist at fire selunger under fangstingen uaktsomt ble tatt om bord uten at den ansvarlige hadde forvisset seg om at dyrene utvilsomt var døde. Videre er det funnet bevist at det i løpet av fangstperioden forsettlig ble foretatt krøking (*ombordtaking med krøk av døde dyr, red. anm.*) av minst 50 dyr som ikke var blodtappet, til tross for at forholdene ikke gjorde det utilrådelig å gå på isen. Ytterligere fant

lagmannsretten det bevist at det forsettlig ble festet dragaband eller renneløkke (stropp, red. anm.) på isen på minst 50 dyr som så ble heist om bord før de var blodtappet. Lagmannsretten har etter dette funnet i alt 104 overtredelser av fangstreglene bevist, hvorav 100 er begått forsettlig.» (avsnitt 19)

Skipperen ble i lagmannsretten dømt for flere overtredelser som følge av dette.

I den skjønsmessige helhetsvurderingen av bruk av foretaksstraff, jamfør straffeloven § 48 b, slår Høyesterett nokså kort fast at overtredelsene er begått for å fremme foretakets interesser, jamfør bokstav d i § 48 b, og videre at foretaket har hatt eller kunne oppnådd fordel ved regelbruddet, jamfør bokstav e. Videre taler overtredelsenes grovhet etter Høyesteretts syn for foretaksstraff, jamfør bokstav b.

Rederiets svake økonomi taler imot foretaksstraff, jamfør bokstav f, men Høyesterett gir følgende uttalelse som nok kan ha overføringsverdi til andre saker:

«Dette forholdet må imidlertid etter min oppfatning heller trekkes inn som et moment ved utmålingen og kan altså ikke være til hinder for å legge selskapet en bot.» (avsnitt 39)

Foretaksstraff kan også anvendes selv om selskapets ervervstillatelse ble midlertidig inndratt i 2010, og at søknad om deltakelse i selfangsten dette året ble avslått, jamfør, bokstav g, se avsnitt 40.

I denne – som i mange andre saker om foretaksstraff – er det bokstav a og c i § 48 b som er gjenstand for de grundigste drøftelsene, og som synes utslagsgivende. Noe av bakteppet for disse drøftelsene i denne saken at var at rederiet i 2007 ble ilagt et forelegg for lignende overtredelser begått under fangstekspedisjon med samme skipper i 2005. Høyesterett uttaler seg om dette i relasjon til bokstav a om straffens preventive virkning:

«Den gjentatte overtredelsen påkaller et behov for en reaksjon som ytterligere kan skjerpe rederiets vilje til å sørge for at skipper og mannskap innretter seg etter de regler som gjelder for fangsten.» (avsnitt 25)

Drøftelsen av bokstav c skjer med henvisning til blant annet Rt. 2008 side 996 (se omtale i Miljøkrim 2/2008 side 38). Det var ikke nok at

rederiet hadde formant de ansatte om å holde seg innenfor regelverket, og at disse hadde gjennomført lovpålagt kursing i forskrifter og fangsting, særlig ikke når saken fra 2005 var bakteppe. Høyesterett uttaler:

«Selskapet hadde med disse generelle og spesielle utgangspunktene all mulig oppfordring til å etablere rutiner som kunne sikre mot gjentatt overtredelse; det være seg rutiner for organiseringen av arbeidet på dekk som i følge inspektørens rapport ofte ikke var tilfredsstillende, eller rutiner for kommunikasjon med rederiet for det tilfellet at uenighet med inspektøren ombord skulle oppstå.» (avsnitt 29)

I miljøkrimsaker vil det altså ikke alltid være nok å vise til at de ansatte har gjennomført all utdanning som det offentlige eventuelt pålegger. Det kreves implementering i det aktuelle foretaket, spesifisert og konkretisert slik at det finnes rutiner som passer for de utfordringene som gjør seg gjeldende i nettopp den aktuelle driften.

Høyesterett viser i denne drøftelsen til Rt. 2007 side 1684 (se førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland, *Foretaksstraff når en ansatt handler mot muntlig instruks*, Miljøkrim 1/2008 side 24). Videre heter det:

«Etter min oppfatning vil bruk av foretaksstraff kunne bidra til økt bevissthet blant selfangstrederiene om deres selvstendige ansvar for å sikre at regelverket etterleves.» (avsnitt 31)

Høyesterett kom til at det var riktig å idømme rederiet foretaksstraff, og fant ikke grunnlag for å redusere boten på 70 000 kroner.

Typiske fangstoperasjoner på isen.
Foto: Politiet

Arve Fjellbo begynte 23. januar i år ved Miljøkrimavdelingen i et vikariat på ett år, han kom da fra miljøgruppa ved Finans- og miljøkrimavdelingen ved Oslo politidistrikt.

Fjellbo gikk ut av Politihøgskolen i 2006. Han har før dette tjenestegjort ved Hurum lensmannskontor i Søndre Buskerud politidistrikt, blant annet som miljøkontakt og

jobbet en del med sjøtjeneste. Av tidligere utdannelse har han fagbrev som elverksmontør, samt at han har jobbet mange år som servicetekniker innen elektronikk. Arve har også eksamen fra Politihøgskolens »bekjempelse av miljøkriminalitet» og naturoppsyn ved Høgskolen i Nord-Trøndelag.

Solveig Ravnum er nå ansatt som biolog ved Miljøkrimavdelingen i ØKOKRIM.

Ravnum har doktorgrad i mikrobiologi (2000) og mastergrad i biologi (1993) fra Universitetet i Uppsala i Sverige. Fra 2001 til 2003 hadde hun en forskerstilling ved Massachusetts Institute of Technology i Boston, USA. Solveig har etter dette også hatt forskerstillinger ved Universitetet i Oslo og ved Veterinærinstituttet i Oslo.

Fra 2010 har hun vært ansatt som seniorforsker ved Norsk institutt for luftforskning (NILU). Hun har også undervist på universitetsnivå og utgitt en rekke publikasjoner. Siden 2007 har hun kun jobbet med miljørelaterte prosjekter, spesielt med toksikologiske effekter og risikovurdering av miljøgifter.

Solveig har nå tatt over som biolog i Miljøkrims nye spalte »Biologen har ordet».

Miljøets mann i Politidirektoratet. Fra nyttår ble politiinspektør Philip Tolloczko ny saksbehandler for miljøkriminalitet i Politidirektoratet, og ønsker å sende alle lesere en liten uformell hilsen.

Tolloczko er politiutdannet og har i tillegg naturvitenskapelige fag (biologi/kjemi/matematikk) fra universitet og høgskole samt master i kriminologi fra England. Temaet for masteroppgaven var konflikthåndtering i forvaltnings-samarbeid. I år går han på Miljøkriminalitetsstudiet på Politihøgskolen.

Innenfor justissektoren har han jobbet med etterretning/analyse (blant annet geografiske informasjonssystemer) og forebygging samt forvaltningssamarbeid på alle nivåer i politiet: politidistrikt (Oslo), Politidirektorat og Justisdepartementet. Han har også jobbet med organisert kriminalitet.

– Vi ser frem til et godt samarbeid med Philip og ønsker ham lykke til i et viktig arbeid, sier førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland til Miljøkrim.

MATERIELLFRIST MILJØKRIM 2/2012:

15. JULI

Tidligere nummer av Miljøkrim finner du på **miljokrim.no**.

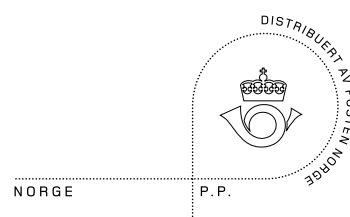

Returadresse:

ØKOKRIM

Pb. 8193 DEP

0034 OSLO

I NESTE NUMMER

KAN DU LESE OM:

- rettsvillfarelse i miljøkrimsaker
- miljøkriminalitet på Island
- straffesaker etter naturmangfoldloven – del II

Smakebit på artikkelen om **rettsvillfarelse**

Rettsvillfarelse påberopes ofte i miljøraker. Når det gjelder miljølovgivning viser rettspraksis at det stilles strenge krav til å undersøke nærmere hvorvidt en handling eller virksomhet er lovlig. Artikkelen tar for seg enkelte av disse dommene, og peker på noe av det man må undersøke for å vite om handlingen er lovlig eller ikke.

*Redaksjonen ønsker
alle en fin vår!*